

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Nr 1 1977

Pris 10:00
Inkl moms

"Vi är alla hederliga människor, låt oss omfamna varandra!"

Litteraturnummer

Tel: 08/21 99 78
onsd. 18-20
Ansvarig utgivare:
Ulla-Britt Antman

Herkulesgatan 11, 4 tr
Postadress: Box 16213
103 24 Stockholm
Postgiro: 35 60 72-9

FÖRROCHNU

Innehåll:

Folkets kultur, vad är det? Ylva Holm

Den borgerliga realismens uppkomst Sven Erik Liedman

Vad har Balzac med folkets kultur att göra Jan Myrdal

Tolstoj och Lenin L-Å Augustsson

Gorkij och den socialistiska realismen Ola Palmaer

Vad är realism? Espen Haavardsholm

Arbetets ära och mening Mona Larsson

Kärleken till de arbetande Anna Sjödahl

Utopisten Nils Herman Quiding Kaj Svensson

Lögnen om Sigismund Tommy Hammarström

Recensioner

Sid 3

Sid 6

Sid 10

Sid 14

Sid 19

Sid 27

Sid 34

Sid 41

Sid 45

Sid 53

Sid 61

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn.

Föreningens paroller är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- Försvar för yttrande- och tryckfrihet
- Antimperialism

Medlemskap 250:- Prenumeration 4 nr för 35:-

Postgiro 35 60 72-9

Styrelse

Christina Ericson, ordförande

Katarina Jocknick, kassör

Ulla-Britt Antman, ansv. utg.

Kent Begeler

Staffan Glassel

Sophie Hedin

Tommy Hammarström

Lotta Jonsson

Annelie Jordahl

Ola Palmaer

Litteraturnummer

Den 4 och 5 december arrangerade Folket i Bild/Kulturfront en litteraturkonferens i Stockholm. Ämnet var: realismen.

Detta nummer av Förr och Nu innehåller ett antal av de anföranden

den och föredrag som hölls på konferensen.

I nästa nummer kommer Lars Furulands långa föredrag om realismen i svensk litteratur och om Strindberg som realist.

Folkets kultur — vad är det?

Utdrag ur Ylva Holms Inledningsanförande.

Det är nu fem år sedan Folket i Bild/Kulturfront startade. På denna tid har det kommit ut 113 nummer av tidningen, och i varje nummer har det funnits kulturella bidrag: noveller, dikter, recensioner, debatter. Ändå är det publicerade materialet bara toppen av isberget: varje år har det skickats in bortåt trehundra noveller. En om dagen. I fem år.

FiB har under dessa år presenterat en radikal, folklig kulturtradition. Vi började med de svenska författarna, och det blev boken "Våra författare 1"; fortsatte med ett urval utländska — "Våra författare 2" — och håller på med del 3, som ska handla om tredje världens litteratur.

Samtidigt har det vuxit fram ett brett intresse för proletärlitteraturen i Sverige. Ett exempel: i dag är det nästan omöjligt att få tag på någon av Ivar Los gamla böcker på antikvariat i Stockholm. Så var det inte för några

år sedan — trots att många av böckerna varit utgångna i årtal.

Jag tror att det i stor utsträckning är fibbare och FiB-läsare som dragit fram Ivar Lo ur antikvariatsens hyllor. Nu börjar det också — efter många års tomrum — komma ut nya upplagor av hans böcker. Det nybildade lågprisförlaget "En bok för alla" gav ut Gårdfarihandlaren i fyrtiusen exemplar för fem kronor styck — och sålde slut på någon månad! Jag menar inte att FiB ska ta åt sig hela äran för detta, den hör författaren till, men det finns ett samband.

Ett annat exempel: En författare som jag aldrig hade hört talas om för några år sedan var sågverksarbetaren Karl Östman. Men nu har FiB:s Sundsvallsavdelning gjort ett urval av Östman noveller, "Stabbläggare", som Ordfront tryckt. En första upplaga på tretusen exemplar är slutsåld, och en ny upplaga på gång.

Det går att nämna många fler exempel: Lyrikgruppens antologi "Morgon över Sverige", Uppsalaavdelningens utgåva av Mehrings "Om Fria Folkteatern", Umeåavdelningens utställning om arbetarförfattare, uppläsningar, diskussioner, osv. Sammantaget en väldig aktivitet, av ett stort antal människor, vecka efter vecka, i fem år.

FOLKETS LITTERATUR

Men dessa resultat har inte vunnits utan kamp. FiB har varit en kämpande kulturfront. Vi har slagits för en radikal, folklig litteratur, mot Åhlén & Åkerlund, mot skräpkulturen. Men vi har också kämpat på andra fronter: ofta har vi fått höra att FiB är populismens stamort på jorden. Vi har besvillits för att vara teorifientliga, luddiga, suddiga, oklara, allmänt romantiska och oregerliga populist. Kort sagt, vi har angripits för vår paroll "För en folkets kultur".

Naturligtvis är vi inga populist, och har aldrig varit. Parollen "För en folkets kultur" antogs efter diskussion, den föll inte från himlen. Men vi satte oss inte ner och diskuterade, i detalj, hur man skulle skriva för att bli publicerad i FiB eller vilka ämnen man skulle skriva om eller vad man skulle tycka, i detalj, om de människor och företeelser man skrev om. Om vi gjort det hade vi säkert fortfarande suttit och diskuterat där vi satt då. Men vi hade en gemensam grundsyn och den uttryckte vi med vår kulturparoll. Hur denna grundsyn, denna teori, ser ut har vi försökt visa med fem års praktik. För vi trodde ju också på praktiken!

"För en folkets kultur" är en riktig paroll. Jag vill understryka detta och citera några rader av Brecht som på sätt och vis funnits med i vårt arbete från början — även om alla inte läst dem, då eller senare. Citaten är hämtade ur Brechts essä "Folklighet och realism", som han skrev i slutet av trettitalet när Hitler och hans anhang försökte erövra begreppet folklighet från det tyska folket.

"Historien om de många förfälskningar som företagits med detta begrepp *folklichkeit* (Volkstum) är en lång, invecklad histo-

ria, en historia om klasskamp. Vi ska inte gå in på det här, vi ska bara hålla förfälskningens faktum för ögonen, när vi talar om att vi behöver folklig konst, och därmed menar konst för de breda folkmassorna, för de många som förtrycks av de få, *'folken själva'*, massan av producerande, som så länge varit politikens objekt och som måste bli politikens subjekt. Vi måste komma ihåg att detta *folk* länge av mäktiga institutioner hållits tillbaka från sin fulla utveckling, att det genom slughet och våld belagts med munkavle av konventioner, och att begreppet *folkligt* blivit till ett historielöst, statiskt, utvecklingslöst begrepp. Och med begreppet i denna version har vi ingenting att skaffa, eller rättare sagt, vi måste bekämpa det.

Vårt begrepp *folkligt* hänför sig på det folk som inte bara tar full del i utvecklingen, utan som t o m usurperar, forcerar och bestämmer den. Vi har för ögonen ett folk som gör historia, som förändrar världen och sig självt. Vi har ett kämpande folk för ögonen och alltså ett kämpande begrepp *folkligt*."

Jag menar att det är denna folklighet som fibbarna kämpat för; en folklighet som inte har något med populism att göra, och väldigt lite gemensamt med akademism, marxologi och dogmatism.

Brechts essä är, menar jag, en av hörnstenarna i kulturkampen i dag, en av de allra viktigaste bitarna för att bygget ska bli bra — starkt, motståndskraftigt och vackert. Jag vill också citera avslutningsraderna:

"Om vi vill ha en levande, kämpande, av verkligheten fullständigt förstådd och verkligheten fullständigt förstående, sant folklig litteratur, då måste vi hålla jämna steg med verklighetens blixtnabba utveckling. De stora arbetande folkmassorna står redan i begrepp att bryta upp. De ras fienders febrila verksamhet och brutalitet bevisar detta." (Citaten ur BLM nr 8/1968. Övers. Göran Sonnevi.)

Ylva Holm

”Klockorna i städerna blev en av den borgerliga realismens första stora triumfer.”

Den borgerliga realismens uppkomst

Borgerlig realism, vad är det egentligen? Vad är det som betraktas som ”realistiskt” i det borgerliga samhället? Sven-Erik Liedman utreder.

Många gör anspråk på att besitta den enda sanna och riktiga realismen. Realismen är ju ett sätt att hålla sig nära verkligheten, och vem vill inte vara nära verkligheten?

Men inför alla anspråk på realism måste man ställa frågan: *Vems* realism? Och därmed: *Vems* verklighet?

När man talar om borgerlig realism, så bör man därmed inte bara avse ett antal stildrag och fingergrepp. En roman är inte borgerligt realistisk bara därför att den är tjock. Borgerlig realism är en fråga om borgerlig verklighet. Den är närmare bestämt ett sätt att skildra och utforska verkligheten så att all verklighet som inte är borgerlig eller stämmer överens med borgerliga ideal och strävanden antingen ter sig orättvis, idealistiskt förretyckt och opraktisk eller låg, nedrig och plebejisk. I det förra fallet vänder den borgerliga realismen udden mot de gamla privilegierade överklasserna, i det senare mot underklassen.

Men den borgerliga realismen blir därmed en fråga om hela borgarklassens historia. Borgarklassen har inte bara invaderat och

lagt under sig en verklighet som fanns före den. Den har i väsentliga avseenden skapat en ny verklighet – en verklighet som i långa stycken är vår i dag. För att förstå den borgerliga realismen måste man förstå hela den borgerliga verklighet som långsamt växt fram från medeltiden. Då kan inte borgerlig realism bara bli en fråga om litteratur, den blir en fråga om alla de redskap – konst, vetenskap, lagar och förändringar – med vilka ett borgerligt medvetande har skapats.

I själva verket kommer den borgerliga litteraturen sent i utvecklingen. Balzacs och Dickens realism är fem hundra år yngre än vardagslivets borgerliga realism i de mest utvecklade europeiska handelsstäderna. Den litterära realismen markerar snarare kulmen än början på en utveckling. Den blir möjlig först när en lång rad enskilda pusselbitar formats.

Av den anledningen ska det följande mindre handla om litteratur än om den verklighet varur den borgerliga realismen hämtat livskraft och material.

STADENS VERKLIGHET

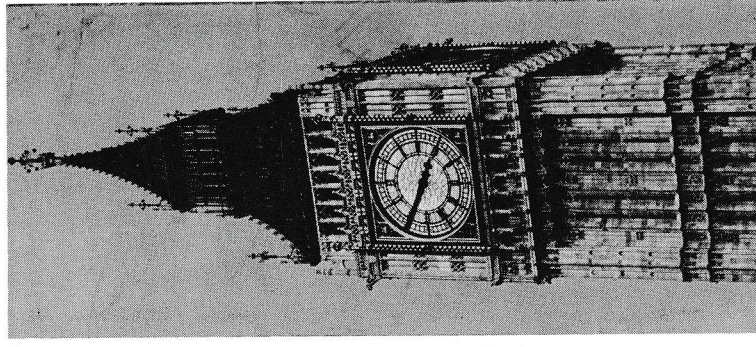
Alla ekonomiskt utvecklade kulturer har haft sina skikt av köpmän och hantverkare, men det är bara i Europa som det spontant vuxit fram en dominerande borgarklass. Det är en historia som är oskiljaktigt förbunden med de europeiska städernas moderna utveckling. Städerna i Europa frigjorde sig långsamt från sin feodala omgivning, de blev självständiga storheter som kunde alliera sig med kungar och furstar mot andra kungar och furstar.

Men låt oss inte fördjupa oss i den historien. Det jag vill komma fram till är att den borgerliga verkligheten är en *stadens* verklighet. Riddarlitteraturen hade också sitt inslag av realism, den skildrade trots allt också en verklighet; men med borgerliga ögon blev slottens och jaktpartiernas verklighet en typisk o-verklighet, och litteraturen om dem blev verklighetsflykt, dilleri och så småningom (i reaktionen på den första stora vågen av borgerlig realism) också romantik.

Men den borgerliga staden blev inte vilken stad som helst. Den medeltida stad som ännu främst var ett verk av kyrka och adel var en enda stor anhopning av *symboler*. Varje stad skulle utgöra en bild av det himmelska Jerusalem, huvudgatorna skulle forma ett kors osv. I denna symboliska verklighet hade borgarklassen att leva och utvecklas. Men den skapade snart sina egna drag i stadsmiljön. Bilden av Jerusalem bleknade bort. De större och framgångsrikare städerna upphörde att vara en anhopning byggnader kring en kyrka eller en borg; mer och mer satte hantverket och i synnerhet köpskapen sin prägel på dem. Det växte fram en borgerlig verklighet.

KLOCKAN – EN BORGERLIG TRIUMF

Det viktigaste draget i den borgerliga verkligheten var *kvaniteterna*. Den värld som borgerligheten frigjorde sig från var en symbolvärld, borgarna ersatte symbolerna med mått och vikter. Ja, ibland behövde inte symbolerna ersättas, bara de drygades ut med ett kvantitativt innehåll. Det finns ingen säkrare, bastantare bild för borgerlighetens fram-

marsch än det mekaniska uret. Mekaniska klockor sattes upp i kyrktornen och rådhus-tornen. Klockor som mätte timmar och minuter exakt och lika vinter och sommar förändrade livsrytmen i 1300-talets städer, Milano och Padua, Bologna och Paris. Det behövdes ett stycke fantasi för att riktigt förstå hur totalt livet, livsupplevelsen, ja hela föreställningsvärlden revolutionerades av klockorna. Sommarens långa timmar och vinterns korta var naturgivna och inte skapade av människor; det mekaniska urets timmar var först och sist en mänsklig skapelse, och dess främsta uppgift blev att ge besked om när arbetet skulle börja och sluta.

Klockan i städerna blev en av den borgerliga realismens första stora triumfer. Som all god realism inte bara återgav utan omskapade och förnyade den mekaniska klockan en verklighet. För oss ter det sig självklart att varje dygn måste vara inrutat i klockslag,

uppdelat i tidsrymder. Men den indelningen är inte given; det är i och för sig inte mer "realistiskt" att organisera sitt liv efter klockan än efter andra, mindre exakta mått (hunger och trötthet, t ex). Men klockan är effektivare i det att den ger oss exakta kvantiteter. Tiden styckas i lika stora block, och dessa block kan bytas mot varandra. Lönearbetet i modern mening är otänkbart utan klockan. Lönearbetet tar inte hänsyn till att människor kan ha olika krafter, olika förmåga. Men det ger en lika exakt som abstrakt rättvisa: lika mycket ersättning för varje block av arbetstid.

Den exakta tidmätningen pekar alltså på två nära förbundna drag i den borgerliga realismen: de exakta kvantiteterna och den abstrakta rättvisan.

NATUREN MÅSTE MÄTAS

Kvantiteterna hör till all borgerlighets nödvändiga förutsättningar. Det går inte att producera och än mindre att köpa och sälja utan rejäla, klara, entydiga mått. Men den europeiska borgerlighetens kvantiteter invaderar snart alla områden. En av de stora, avgörande triumferna är kvantitetens invasion av själva naturuppfattningen: det är den moderna naturvetenskapens födelse. Den naturvetenskapliga revolutionens samröre med den framväxande borgarklassen är så väl dokumenterad att vi inte närmare behöver uppehålla oss vid den. Förställningen att den döda naturen kan vägas och mätas och att den först då kan avslöjas och behärras är fullständigt avgörande för den moderna världen. Förställningen att levande varelser också är ett slags mekanismer av idel kvantiteter har likaledes på ett avgörande sätt berikat vår kunskap.

Men de borgerliga kvantiteterna gör inte halt någonstans: även människorna och deras samhällen måste kvantifieras, människan måste bli ett ting att mäta och väga. Vi behöver inte gå till arbetsstudier för att finna tydliga drag av borgerlig kvantifiering. För oss är det en självklart viktig uppgift om ett land hur många invånare det har. Det var något som man inte bara inte visste innan den

borgerliga föreställningsvärlden invaderat samhällsuppfattningen: man kunde överhuvud inte föreställa sig vad en sådan uppgift skulle tjäna till.

DEN ABSTRAKTA RÄTTVISAN

Till den borgerliga realismen hör också bilden av rättvisan som ett slags abstrakt mätningsskonst. Idéerna om frihet och jämlikhet är borgerliga idéer med udden riktad mot alla adliga och kyrkliga privilegier. Men dessa idéer hade sitt säkra ankarfäste i borgerlig verklighet och praxis. Det är, som Marx säger i *Grundrisse*, det fria och jämlika utbytet av varor som alstrar de allmänna idéerna om frihet och jämlikhet. Var och en ska alltså ha rätt att sälja och köpa vad som helst, och i transaktionerna ska alla vara jämlika: priset ska vara detsamma för alla. I borgerlig föreställningsvärld är allt liv, alla åsikter, alla idéer, alla värden som varor på en marknad, och det högsta idealet är en i alla avseenden *fri marknad*.

Men bakom detta ideal döljer sig en annan kärnborgerlig föreställning: individualismen. Det är individerna som ska vara jämlika; det är individen som ska vara fri. En god och duktig människa är en människa som av egen kraft skaffat sig sin position.

Varje samhälle är i borgerliga ögon ett samhälle av kvantiteter, men de mänskliga kvantiteter som utgör ett samhälle är alltid individer, inte stånd, inte yrkeskategorier, inte klasser. I ett borgerligt idealsamhälle har ursprunget ingen betydelse, utan människors ekonomiska ställning, deras rang och anseende är uteslutande funktioner av deras individuella egenskaper.

Sanningen om människan är i borgerliga ögon därför den sanning som kan framställas i en biografi: i biografin kan man tydligast studera individens möte med sin miljö och hans triumfer och nederlag i kampen med miljön. Biografin och den pretentiösa självbiografin är typiska borgerliga litterära verktyg. Den verklighet som kan relateras till ett enskilt "han" eller "hon" eller än hellre till ett "jag" är i borgerlig föreställningsvärld en mycket stabil, mycket verklig verklighet.

LITTERATUREN

Först därmed har vi kommit fram till den borgerliga realismen i *litteraturen*. Den utveckling jag talat om tog sin början och nådde i väsentliga avseenden sin fulla blomstring långt före 1800-talet. Den borgerliga realismen var fullt utvecklad i det verkliga livet, ja även i vissa bitar av vetenskapen och rättvisandet och to m filosofin innan den blev till borgerlig realism i litteraturen. Orsakerna till detta är många, men den väsentligaste är helt visst att den litterära realismen inte var möjlig förrän en borgerlig verklighet etablerats på bred basis: dessförinnan kunde den inte framstå som realism utan snarare som utopi eller amper samhällskritik.

Den litterära realismen vann sin framgång som verklighetsskildring. Men dess verklighet var en borgerlig verklighet som ännu var begränsad av ett kvardröjande irrationalistiskt privilegiesamhälle. Dess funktion blev därför i hög grad *kritisk* och *avslöjande*. Den kritiserade och avslöjade en värld som ännu inte förvärvat de borgerliga dygderna. De stora borgerliga realisterna är stora samhällskritiker. Deras redskap kan te sig överraskande och paradoxala. Hur mycket energi går t ex inte åt för att väcka läsarens medkänsla,

indignation eller tårdrypande sentimentalitet! Ändå är den borgerliga verkligheten en mycket rationell värld.

Man kan säga att den borgerliga realismen förblir progressiv så länge den avslöjar verkvisorna i en icke-borgerlig, för-borgerlig verklighet. Men den borgerliga realismens historia slutar inte med Balzac och Dickens eller ens med Zola eller Flaubert eller Henry James. Den lever än i dag. De flesta romaner som skrivs i dag är mer eller mindre klart borgerligt realistiska. De låter oss känna en värld av isolerade individer, de låter oss följa enskilda levnadslöpp. Vi kallar dem "borgerliga" bara i de fall då öppna borgerliga sympatier lyser igenom.

Men nästan allt det som vi tveklöst kallar realistiskt *därför att vi utan svårighet känner igen oss i det* är borgerligt realistiskt. Det är nämligen framställning och bearbetning av en värld som i så långa stycken skapats med borgerliga redskap: det är kvantiteternas och de individuella prestationernas värld. De författare som hitills på allvar lyckats bryta igenom den borgerliga realismens ramar är få och upplevs kanske spontant som "svåra" eller rentav "realistiska". Eller vad säger ni om Berthold Brecht eller Gabriel García Márquez?

Sven-Erik Liedman

Vad har Balzac med folkets kultur att göra?

Balzac skildrade den segrande borgarklassen i Frankrike. Han skildrade Inte arbetarna. Han står Inte på vår sida och han står Inte heller på våra förfäders sida, skriver Jan Myrdal. Ändå är det viktigt att läsa honom, medvetet och kritiskt.

Under de senaste åren, då vi har arbetat för en folkets kultur i Sverige, har också jag och andra arbetat med att ge ut och sprida Balzac. Jag tror därför att man kan börja med den mycket enkla frågan: "Varför gör vi överhuvudtaget detta? Vad har Balzac med folkets kultur att göra?" Den frågan gäller, egentligen, vår inställning till traditionen. Man kan inte kapa av det förflutna, man kan inte som gjorts under vissa perioder, av modernister och sådana som bilkungen Ford säga att "historia är skit", "det förflutna är skit" det är det inte. Vi står alla på föregående generationers axlar. Vi tänker med ord tankar och begrepp som under hård kamp har utarbetats av många generationer före oss. Inställningen till Balzac menar jag är typisk för den inställning man har till det förflutna.

Balzac är en mycket stor författare. Det är ganska enkelt att konstatera. De flesta av oss har kanske läst något av honom. De som gör det kommer att märka hur han förmår gripa. Det är således en stor författare att läsa. Frågan är då hur man läser denna stora författare. Man kan läsa honom, svälja honom helt okritiskt, säga att han tillhör vår tradition, eller man kan gå ett stycke längre, bli mer

teoretisk som Lukács, dock i varje fall överta honom. Men därmed övertar man också i realiteten alla hans värderingar, man låter honom styra sig. Man kan naturligtvis också avskaffa honom, påpeka att han är en reaktionär herre, att han är ditt och datt och så förbjuder vi honom, eller för bort honom ur biblioteken. Men då fortsätter han att styra vårt handlande. Ty han, eller rättare sagt det han representerar, ligger i allas vårt medvetande. När det gäller stora gestalter i det förflutnas konst blir det nödvändiga ett medvetet och kritiskt övertagande. Så tror jag att vi har försökt arbeta med Balzac. Det kan vara viktigt att arbeta med texterna; dvs att se till att de blir korrekta och ta bort sådant som andra skrivit till. Detta gäller t.ex. "Bönderna" där det varit nödvändigt att återställa Balzacs egen text. Det viktigaste är dock att han är en av de verkligt stora borgerliga realisterna under 1800-talet, och han är borgare och realist under en viss mycket bestämd period.

Ill. av Erik Palmquist.

En klass som stiger uppåt, som kämpar sig uppåt till makten, en undertryckt klass, som i detta fall bourgeoisie, tredje ståndet, som kämpade sig fram över hela Europa från 1200-talet och framåt representerade i denna sin kamp inte bara storbourgeoisens intressen. Den kämpade under denna sin kamp för alla de undertrycktas intressen. Det tredje ståndet var inte bara de stora. Det tredje ståndet var också de små, småborgarna. Senare under den franska revolutionen, som blir det formella maktövertagandet för det tredje ståndet klyvs detta tredje stånd obönhörligen. Nu visar sig att i den vidare utvecklingen kan det tredje ståndet inte utgöra hela det arbetande folket utan blir en viss mycket bestämd klass. Tredje ståndet upphör att vara tredje stånd när det når makten. Mycket snabbt vänder den franska revolutionen. Och efter Napoleon kommer kungarna åter. Revolutionen tycks lida nederlag. Men *vems* revo-

lution lider nederlag? Inte den stora bourgeoisie! Den stora bourgeoisie segrar i franska revolutionen under *restaurationens* tid och det är detta Balzac beskriver. Detta står i strid med våra historieböcker; de talar om revolution och kontrarevolution och förmår inte klart och direkt säga att just "kontrarevolutionen" efter Napoleons fall var storbourgeoisens verkliga seger. De fick klä ut sig lite i romantik och feodala dräkter, men det betydde mindre. I realiteten var det en seger.

Den som läser Balzac får – står det i böckerna – en helhetsbild av detta franska samhälle efter revolutionens seger. Det är riktigt. Han skildrar borgare som fungerar samhälleligt. Drivkrafterna är oss begripliga. Vi känner igen hans personager vi ser bakgrunden till deras handlande, vi förstår dem, de arbetar med för oss välkända begrepp. Han skild-

rar mycket noga hur vårt eget samhälle växer fram. Han gör det på ett fascinerande sätt. Men om man sen läser lite mer *nära* hans text, då märker man att det är fel det som står i böckerna om honom. I böckerna står det ju om honom att han hade ett helt samhälle i sitt huvud, han hade en hel värld i sitt huvud. Vad är det för en konstig värld. Det finns inte en arbetare i Balzacs värld. Det finns tjänstehjon, men det finns ingen arbetarklass. Ja den förekommer, han går bakom dem i inledning-till en bok och tittar på dem. Detta beror inte på att Balzac inte visste att det fanns en arbetarklass. Det visste han mycket väl. Han har skrivit artiklar om arbetarklassen. Att arbetarklassen saknas i hans stora Mänskliga Komedi beror på en konsekvent genomarbetad världssyn. Han skildrar sin värld; det stora borgerskapets värld där arbetarklassen, de som skapar värdena, människor som arbetar med sin hand, består av idel nollor. De behöver ett tal framför sig först då är de verkliga. Utan talet framför sig är de ingenting. Det är den bild han ger. Det är den bild som visar sig genom hans stora verk.

Man kan säga att det här är intressant då det ger oss en möjlighet att förstå hur bourgeoisie ser på tillvaron, men det är egentligen mer intressant än så därför att Balzac skriver detta under den franska och europeiska bourgeoisie's första stora maktövertagande, *efter* den franska revolutionen men *före* det den europeiska arbetarklassen organiserat sig självständigt. Den hade börjat organisera sig. Man hade strejkat, vävorna tog upp kampen i Lyon under 1830-talet när Balzac tog ställning; man kan därför säga att Balzac formulerar den europeiska bourgeoisie's världsbild vid ungefär samma tidpunkt som den europeiska arbetarklassens teoretiker och företrädare formulerar arbetarklassens krav. Balzacs verk blir då motbilden. Detta kan låta teoretiskt men man behöver inte göra det alltför invecklat. Man kan läsa honom! Då ser man hur han beskriver den samhälleliga verkligheten. Han gör detta innan 1848 års revolution. 1848 års revolution

krav som parollen "För en folkets kultur" ställer. Vi kan inte slarva som våra motståndare. När vi tar itu med Balzac då måste vi också se var, och varför, han som *segrande* borgare bryter emot den akademiska traditionen. Efter 1848 skräms bourgeoisin sig in i akademien igen! Hans sätt att skriva, vi måste undersöka var det bryter mot akademismen och på vilket sätt det kan utvecklas vidare, men också inse att detta inte är en modell och aldrig kan bli en modell för oss. Hela hans föreställningsvärld med de stora gestalterna och de drivande genierna är oss fjärran. Det är i hans verk icke folket som är den drivande kraften. Det är de enskilda ledarna. Han framhäver elitsens roll mycket be-

stämt, såväl i de teoretiska skrifterna som i "den Mänskliga komedin". Elitsens formande, drivande och behärskande funktion och därmed elitsens nödvändighet. Man kan säga, jag har sagt det, att i Balzacs mening regeras såväl Sverige som Förenta Staterna och Sovjetunionen av sådana eliter. Aristokrater, som inte är feodaladel utan till makten stigna aristokrater i Balzacs mening. Också därför är det viktigt att läsa honom. Men hur mycket han än fascinerar – och han fascinerar mycket när man tränger in i honom – så skall man hela tiden komma ihåg att han är inte en av oss. Han står inte på vår sida och han står inte heller på våra förfäders sida. Han stod emot dem. Han står mot oss.

Jan Myrdal

Det finns en hel del verk av Balzac utgivna på svenska. Så småningom kommer väl hans verk i sin helhet att bli tillgängligt i modern språkräkt. Vi som varken okritiskt suger åt oss eller censurerar, vi får arbeta med texterna och se till att de blir tillgängliga i korrektast möjliga upplaga för läsarna. Det är ett

Tolstoj och Lenin

Lenin läste Tolstoj och fann "skriande" motsägelser. Men han moraliserade inte över hans brister, skriver Lars-Åke Augustsson. Han analyserade dem och drog slutsatser om det borgerliga samhälle som Tolstoj skildrade, det som skulle störtas.

Om Balzac kan sägas representera den borgerliga realismens kyligaste och kunnigaste maktfilosofi, så kan Leo Tolstoj sägas stå för en realism som är spännande och lärorik just därför att den försöker bryta igenom sina egna förutsättningar.

Tolstojs personliga bakgrund utmärks bl.a. av att han tillhörde en gammal anrik adelsläkt. Han bodde större delen av sitt liv på sitt stora gods utanför Moskva. Längre gick hans strävan ut på att med goda livsvillkor, eller åtminstone villkor bättre än genomsnittet, skolor för "sina" bönder osv. försöka överbygga klassklyftan mellan godsägaren – Tolstoj själv – och de livegna.

Hans välmående misslyckanden att försona klasserna på landsbygden ekar i flera av hans romaner och noveller. Ett av de intressantaste och välkändaste exemplen är romanen Anna Karenina. Den handlar om kärleks-
sagan mellan Anna Karenina, gift med en

känslolustig stats tjänsteman, och den unge gardesofficeren Vronskij. Det är naturligtvis en stor kärleksroman; dess storhet ligger i skildringen av kärlekens sociala förutsättningar, och hur det par som bryter mot konventionerna krossas av konventionerna. Men den skildrar också, i paret Dollys och Stivas öde, hur ett konventionellt högreståndsskap knäcks under rutinen, knäcks under själva konventionerna, även om det till det yttre består. Och som det positiva alternativet skildras Kitty och Levins äktenskap, ett äktenskap grundat på kärlek istället för konvention.

Är då allt gott och väl i och med att det positiva alternativet presenterats? Nej, det är det inte. Det finns en oro i den här romanen, som lyfter den långt över den konventionella kritiken av konventionerna. I Levins gestalt har Tolstoj lagt ner de flesta av sina egna teorier och erfarenheter vad gäller jordfrågan

1932

Ill. av Vladimir Favorski till en djurberättelse av Tolstoj.

och klassfrågan på landsbygden. Levin försöker en kompromiss. Han nöjer sig inte med de liberala önskedrömmarna om att allt ska nog ordna sig så småningom, men vill heller inte gå så långt som att förespråka, än mindre i praktiken genomföra, den radikala lösning som hans bror Nikolaj anvisar: överlämna jorden till bönderna. Alla Levins försök att finna rent mänskliga lösningar på problemen, rent personliga lösningar som att arbeta samman med bönderna – arbetet är lysande skildrat – leder ändå ingenvart. Alla försök att överbrygga gapet mellan hans, godsägarrens, synsätt och deras, folkets, blir bara gestalter, abstrakta moraliska förpliktelser.

Georg Lukács, som nämnts här och var i diskussionen, har skrivit flera bra saker om Tolstoj; uppenbarligen låter han sig bättre anpassas i Lukács teorivärld än Balzac. I sin stora essay om Tolstoj och realismens utveckling, skriver han just om den nyss exemplifierade osäkerheten, vacklan hos Tolstoj:s gestalter:

"denna oupphörliga rörelse, i vilken livets alla viktiga faktorer i all sin rikedom finner uttryck, men som sällan leder till en verkligt dramatisk kris, till ett tvärt brott med det föregående stadiet. (—) Men rörelsen är nästan alltid en evig cirkel eller i bästa fall en spiral, aldrig det snabba och dramatiska uppstigandet vi ser i Balzacs och Stendhals hjältars öden." (Här citerat och översatt efter Georg Lukács: *Studies in european realism*, London 1972.)

Levins konflikt var Tolstoj:s egen, och den nödvändiga brytningen med det etablerade samhället tog sig i och för sig, både i hans liv och i litteratur, uttryck i kritik mot tsarismens förtryckspolitik, hans kamp mot kriget och mot folkets nöd; men hans ideologi, hans tolstojanism, präglad av oortodox kristendom, pacifism och kärlek till det enkla folket, förblev av begränsad praktisk betydelse.

I sin sista stora roman, *Uppståndelsen*, behandlas två människoöden. Furst Nechljudov, en goddagspilt som aldrig gjort ett hederligt handtag, får i egenskap av jurymedlem se

en prostituerad inför rätten. Hon heter Katja, och visar sig vara en gammal bekantskap till honom. Det är han som lett henne in på den här banan, och gripen av personliga, moraliska skuldskänslor inför hennes öde försöker han rädda henne undan det straff som hotar, och han kommer för första gången i kontakt med de ryska fängelsernas verklighet, och med de revolutionärer som delar cell med Katja.

Det finns en mycket skarp ironi och kritik mot det etablerade samhällets domstolsväsen i denna roman. Det finns en positiv skildring av revolutionärerna. Men det är ändå furst Nechljudov som blir berättelsens centrum, den adlige gestalten förmår författaren krypa in under skinnen på, men hans offer Katja skildras väsentligen utifrån. Och Tolstoj visar som enda lösning på livsproblemen den *moraliska* övertygelsen som ligger bakom Nechljudovs beslut att skänka bort jorden till sina bönder. Hjäalten står ensam mellan två frontter: han har lämnat sin adliga dagdrivartillvaro, men han är inte en av folket.

Och där slutar romanen:

"Med denna natt började för Nechljudov ett fullständigt nytt liv, icke så mycket därför, att han inträdde i nya levnadsvillkor som därför att allt, vad som från den stunden hände honom, fick för honom en helt annan betydelse än förut.

Hur denna nya period i hans liv skulle sluta, får framtiden utvisa." (Leo Tolstoj: *Uppståndelse*. 2. Övers av M. Persson. Malmö 1927.)

En av de bästa analyserna av Tolstoj:s verk är Levins korta artikel *Leo Tolstoj* som den ryska revolutionens spegel. Levins analys har sin styrka i att den inte förnekar motsättningarna i Tolstoj:s verk, skiljer sig från och polemiserar mot de liberala och officiella hyllarnas försök att sno över Tolstoj på sin sida i de motsättningar som skär genom det ryska samhället. Lenin ser Tolstoj för vad han är och försöker inte – till skillnad mot vad Lukács senare gör med Balzac – göra honom till den revolutionär han inte är. Levins artikel är

ett bra exempel på det kritiska övertagandets metod:

"Motsägelserna i Tolstoj:s verk, åsikter, läror, i hans skola är verkligen skriande. Å ena sidan den geniale konstnären, som inte bara gett oförlikneliga bilder av det ryska livet, utan också verk som hör till världslitteraturens bästa. Å andra sidan godsägaren och dären i Kristo. Å ena sidan en anmärkningsvärt kraftig, omedelbar och uppriktig protest mot den samhällslogiska lögnen och oärligheten – å andra sidan "tolstojanen", d.v.s. det upprivna hysteriska blötdjuret, känt som den ryske intellektuelle, vilken offentligt slår sig för bröstet och säger: "Jag är dålig, jag är vidrig, men jag arbetar på att moraliskt fullkomna mig. Jag åter inte längre kött utan lever nu av riskotletter." Å ena sidan en hänsynslös kritik av den kapitalistiska utsagningen, avslöjande av regeringens våldsåtgärder, domstols- och statsförvaltningskomedin, blottande av hela djupet i motsättningarna mellan den växande rikedomen och civilisationens vinningar och arbetarmassornas växande nöd, förvildning och lidanden; å andra sidan det idiotiska predikandet "motsätt dig inte det onda" med våld. Å ena sidan den nyktras te realism, som sliter av alla masker; å andra sidan predikandet av ett av de mest nedriga ting som överhuvudtaget finnes, nämligen: religionen, strävan att ersätta de officiellt tillsatta prästerna med präster av etisk övertygelse, dvs odlandet av det mest raffinerade och därför särskilt motbjudande prästväldet."

(— — —)

"Och motsägelserna i Tolstoj:s åsikter får inte värderas ur den moderna arbetarrörelsens och den moderna socialismens

synpunkt (en sådan värdering är naturligtvis nödvändig, men det räcker inte med den) utan ur synpunkter av den protest, som den patriarkaliska ryska landsbygden måste resa mot den inbrytande kapitalismen, mot massornas ruinerande och expropriering. Tolstoj är löjlig när han uppträder som en profet, vilken upptäckt nya recept för mänsklighetens räddning – och därför är de utländska och ryska "tolstojanerna", vilka vill förvandla just den svagaste sidan av hans dogm, ömkliga figurer. Tolstoj är stor, då han ger uttryck åt de idéer och de stämningar, som uppstod hos miljoner ryska bönder vid tiden för den borgerliga revolutionens utbrott i Ryssland. Tolstoj är originell, ty totaliteten av hans åsikter, vilka såsom helhet är skadliga, ger uttryck åt just det säregna i vår revolution såsom en borgerlig *bonde*-revolution. Motsägelserna i Tolstoj:s åsikter är från denna synpunkt sett en verklig spegel av de motsägelsefyllda betingelser, i vilka böndernas historiska verksamhet försattes i vår revolution." (V.I. Lenin: *Samlade skrifter* i urval, Bd 20, Stockholm 1942.)

Så använde marxisten Lenin den borgerlige realisten Tolstoj, inte för att moralisera över hans brister, utan för att dra slutsatser om vilka krafter i det samhälle som skulle störtas, som Tolstoj talade för.

Tolstoj slutade vid ett vägsäl. Det var Tolstoj:s främste lärjunge och småningom jämlike, Maxim Gorkij, som genom sina erfarenheter förmådde litterärt skildra det folk och den arbetarklass som, mera av samhällelig nödvändighet och mindre på grund av moraliska övertygelser, förmådde göra revolution. Med Maxim Gorkij sker språnget från borgerlig till socialistisk realism.

Lars-Åke Augustsson

PRENUMERERA

på Förr och Nu!

Vad menar Förr och Nu med "en folkets kultur"?

Den frågan får vi ibland, särskilt av de som inte tycker om parollen. Vi kan svara på många olika sätt, men det överlägset bästa svaret är: "Titta i tidningen".

Vi tycker nämligen att Förr och Nu börjar finna sin form, och att de nummer som hittills kommit ut är ett gott exempel på vad vi menar med "en folkets kultur" – Inom de områden vi valt att begränsa oss till: historia, litteratur och bildkonst.

Men naturligtvis kan vi bli bättre, och ska bli bättre. Detta klarar vi dock inte ensamma, det förutsätter en aktiv läsekrets, och det förutsätter en ökad läsekrets.

En ovillkorlig förutsättning är också god ekonomi, och en god ekonomi måste byggas på prenumerationer.

Därför uppmanar vi alla som vill stödja oss:

Prenumerera på Förr och Nu!

Det kostar bara 35 kronor för fyra nummer (lösnummer kostar en tia).

Postgiro är 35 60 72-9

Gorkij och den socialistiska realismen

Gorkij var givetvis en av de stora litterära förgrundsgestalterna i den unga Sovjetstaten. Han deltog också ivrigt – och ofta med beska kommentarer – i diskussionerna kring den "socialistiska realismen". Ola Palmaer berättar om striderna och låter Erik Blomberg skilda en författarkongress i Moskva 1936.

Det finns ett mycket berömt fotografi från Capri, där Lenin i plommonstop sitter och spelar schack med en man som hette Bogdanov. Gorkij sitter mellan dem och begrundar spelet. Det fotot skulle kunna tas som utgångspunkt till Den socialistiska realismens förhistoria. Särskilt efter 1905 års revolution hade man inom arbetarrörelsen börjat med litterära aktiviteter främst inom lyriken. Sedan bildades gruppen Vperjod! (Framåt!) som även kallades otzovisterna. Bland dem återfanns två från fotografiet, Bogdanov och Gorkij. En tredje medlem var den sedermera folkskommisarien för kulturen, Lunatjarskij. Mellan denna grupp och Lenin fanns viktiga ideologiska skiljelinjer. Det gällde både taktiken och i filosofin. Otzovisterna ville förnya marxismen och den politiska propagandan medan Lenin ansåg, att främst Bogdanovj förvringade materialistiska grundsatsen i idealistisk anda. Lenin utvecklade detta i sitt filosofiska verk Materialismen och empiriokriticismen. 1908 skrev Lenin ett brev till Gorkij, där han förklarade sitt förhållande till Bogdanov. 1911 kom Bogdanovs De kulturella uppgifterna i vår tid ut. 1913 firade tsarätten Ro-

manov sitt trehundraårsjubileum på tronen och gav politisk amnesti bl.a till Gorkij, som återvände från Italien. Året efter kom den första antologin med proletärförfattare ut i Ryssland med förord av Gorkij, där han bl a skrev

(Litteraturen) måste vara kapabel att kunna välja bland de kaos av intryck bland känslornas imbrogljo bizzarre som är objektivi och signifikativt för alla, typiskt, den måste vara i stånd att avvisa det som är trångt personligt, som är subjektivt, inte stabilt, som förändrar sig och som passerar utan att lämna spår efter sig. Om det lyckas första gången skall det skapa ett konstverk ett viktigt verk ur social synpunkt. Om det inte lyckas andra gången skall han skriva en anekdot, som är berövad varje pedagogisk och social betydelse..

1916 bildades den halvlegala föreningen Konsten och socialismen och proletäridskriften Framtiden började komma ut i Petersburg. Mellan februari och oktober 1917 skapades organisationen PROLETKULT. Bogdanov var en av de tongivande teoretikerna där och

riska skådespel av vad som hände ett år tidigare. I Moskva spelades Pantomimer över den stora revolutionen. 1920 framfördes Hymnen till det befriade arbetet vid 1 maj och vid årsdagen av Stormningen av Vinterpalatset, där de historiska skotten från pansarkryssaren Aurora återupprepades. Man hade en tidigare form av processteater. Järnvägsstationen Krymskaja togs i besittning av 10.000 rödarmister för att verkställa Dom över Wrangel, vitgeneralen. 1921 i Novorossijsk satte den unge Visjnevskij upp Domstol över myteristerna i Kronstadt.

Inom den dekorativa konsten fanns det in- ga traditioner hur en proletär revolution skulle gestaltas. Man sneglade åt Frankrike hur man under den stora franska revolutionen och under Pariskommunen dekorerade det nya samhällets festdagar med dess klassicistiska orientering och dess emotionella patriotiska högstämhet. Man studerade Davids iscensättningar av republikens massceremonier.

Inom litteraturen försökte man sig i början på tjugotalet på romaner där kollektivet självt är hjälten (Serafimovitjs Järnströmmen) och Majakovskijs kollektivpoem "150.000.000, som talar genom min mun."

Det finns siffror från 1926 om hur klassstrukturen var i Sovjetunionen just då industrialiseringen skulle börja. 17,6% var arbetare eller anställda, 74,9% var enstaka bönder eller hantverkare, 4,6% var kulaker, köpmän eller borgare och 2,9 kolchozbönder.

Dessa siffror visar bl.a. hur decimerad arbetarklassen blivit efter interventionskrigen. PROLETKULT, där Bogdanov hade författat, att varje klass skapar sin egen kultur, då den slår tillbaka allt det förgångna, hade nu redan mist sitt inflytande. Bogdanov själv hade återgått till sitt läkaryrke och dog snart efter 1928.

1928 återvände också Gorkij till Sovjetunionen efter en mångårig utlandsvistelse i Tyskland och Italien. Han satte igång ett flertal aktiviteter av vilka de mer minnesvärda var tidskriften Våra prestationer. Han satte också igång att starta bokserier som Poetens bibliotek och Berömda personers liv (den se-

• Lenin tv spelar schack med Bogdanov i Gorkis villa på Capri 1908. Gorkij i hatt i bakgrunden.

skrev samma år Vägen till socialismen. PROLETKULT ställde parollerna "Arbetets idé, Arbetets stolthet, Kollektivism, Förstörelse av fetischism och auktoriteter." Det fanns fortfarande något kvar av Bogdanovs idealistiska konstteori från 1909-10 i PROLETKULT där kulturen uppfattades som en andlig kultur och ett delområde inom en ideologi och man brydde sig inte om vare sig miljö eller människans historiskt konkreta och praktiska levnadsvillkor. Man ville skapa en levande marxism. PROLETKULT arbe-

tade främst med tidskrifter, publikationer och studiecirklar. Under höjdpunktsperioden 1920-1922 fanns det 400.000 i 140 organisationer.

I partiet såg man PROLETKULT som en reell fara: Det kunde bli ett oberoende nytt parti, som kunde erövra hela inflytandet och få ansvaret över den kulturella sektorn i landet.

Det är intressant att i teater och konst följa hur revolutionen skulle uttryckas. Vid revolutionens årsdag 1918 spelade man upp histo-

nare finns kvar ännu i dag.) Han satte också igång med att göra en bok om vad som hände i världen under en enda dag.

TOLSTOJ

Arvet från de stora artonhundratalsrealisterna kunde verka förlamande på de unga författarna, som återvände från fronterna. Den unge Aleksander Fadejevs bok De 19 uppväckte på våren 1927 en häftig debatt om arvet efter Leo Tolstoj. Fadejev själv visade på Tolstojs exempel: De levande konkreta bolsjevikerna, som vi träffar på gatan, i partiet och på arbetsplatserna är mycket djupa, intressanta och mera typiska i det verkliga livet än vad vi framställer dem. Vi går i de första förberedelseklasserna och gör de första vaga försöken att göra sådana kollosala generaliseringar som Pierre Bezuchov och Andrej Volkonskij. Dokumentärförfattaren och kritikern Sergej Treťakov, som främst avvisade Tolstojs exempel i sovjetlitteraturen betraktade Fadejevs De 19 som ett steg tillbaka i jämförelse med Furmanovs Tjapajev. Han menade att Tolstoj varken övertygade, som livets lärare eller som gudfar till en "majestätisk målning av vår epok".

Tjugotalet var de stridande litterära riktningarnas epok och den gruppering som man under senare delen av tjugotalet satsade mest på var RAPP (De ryska proletärförfattarnas association) i verksamhet sedan 1925 och med kritikern Auerbach som ledande namn.

Men också RAPPs lösenord och paroller var sektaristiska. T.ex. Diktkonstens Demjanisering, att alla skulle bli som den kärve Pravda- och partiskalden Demjan Bednvyj, en diktare med ålderdomligt språk. RAPP vilade också främst ställa "den dialektiska materialismens metod" som den gällande författarmetoden och "den levande människan" skulle skildras i litteraturen. Man sökte frene- tiskt efter en samlande paroll.

Redan i mitten av tjugotalet talade Lunatjarskij, kulturministern om socialrealismen, Aleksej Tolstoj om monumentalismen, Majakovskij definierade den som tendenslös (poesin börjar där det finns tendens), prolet-

kulldiktaren Libedinskij kallade den proletär realism. De ledande teoretikerna i RAPP be-tecknade den den dialektiska materialismens metod, som den enda bindande metoden i den proletära litteraturen, dvs litteraturen i en övergångsperiod till socialismen.

23 maj 1932 meddelade Literaturnaja Gazeta om en litteraturskole i Moskva, där ordföranden i organisationskommittén för Sovjetunionens författarförbund redogjorde för centralkommitténs beslut om utbildningen av den konstnärligt och litterära organisationen. Han talade om alltför skolasiska och abstrakta deklarationer som dittills avgivits på dessa områden. Man bör inte ställa frågan om metoder för abstrakt, som om författaren först måste uppsöka en studiecirkel i dialektisk materialism och först sedan kunna skriva. Skriv sanningen, framställ vår verklighet i verklighetstroget. Den är i sig själv dialektisk. Grundmetoden för sovjetlitteraturen är den socialistiska realismens metod. Sex dagar senare stod det i en ledarartikel i Literaturnaja gazeta: "Massorna väntar av konstnären uppmärksamhet, den revolutionära socialistiska realismens sannfärdighet vid gestaltningen av den proletära revolutionen."

Men t.o.m. Gorkij kunde ställa sig frågande inför dessa trumpetstötter: Vari, var och hur, om den nu låter sig uttryckas – finns författarens socialistiska inställning till temat? I hur stor utsträckning har han utarbetat det riktigt? Vad har han inte till slut sagt? Var har han överlästat det med överflödiga detaljer? Temat är ett faktum – en social företeelse. Hur djupt har författaren trängt sig in och upptäckt faktumets innebörd?

Det fanns på den stora ryska författarkongressen 1934 tre svenska observatörer: Erik Blomberg, Moa och Harry Martinson. Vi har av Erik Blomberg en utomordentlig skildring av Gorkijs tal vid kongressen. Trots att han i mycket kunde hålla med Gorkij har han också fräna kommentarer. Så här skriver Blomberg:

"Gorkij hör till den klass av författare, som inte får Nobelpriset, d.v.s den högsta

klassen: Strindbergs, Tolstoj och Ibsens. Han var en revolutionär författare, därför att vad hans dikt åsyftade var förändrade samhällsförhållanden, befriande, skapande handling. Det var ett befriat folk, som med jubel hälsade honom från de överfulla läktarna i kongressalen i Moskva, arbetare, bönder, studenter. Då mannen med det oerhört slitna och färdade ansiktet reste sig på tribunen var det en av deras egna som tog till ordet, och med blickarna fästa på detta tungsinta proletärsikte, där grubbel och arbete ristat sin djupa inskrift tycktes de i varje skiftning vilja avläsa sin egen historia och sitt framtida öde.

Gorkis tal sönderfaller i två delar: en bred allmän översikt av några historiska huvudetapper i litteraturens utveckling i samband med arbetsprocessen och en framställning av den ryska litteraturen, speciellt den sovjetryska med dess nya uppgifter i samhället och kulturen.

Den första avdelningen – den kulturhistoriska – är nästan uteslutande kritisk. En enda litterär skapelse finner nåd för Gorkis ögon: det är folksagan och den primitiva myten. I dem ser han nämligen folkets behov och arbetsförhållanden framträdande oförvanskade. I fablerna kunna vi ännu varna spåren av arbetet med att tjäna djur och uppfinna redskap. Legenderna om Daedalos och Ikaros, sagorna om sjumilöstövlarna och den flygande mattan avspeglar den primitiva människans önskedrömmar om makt över naturen, om förmågan att flyga, om önskan att underlätta arbetet och öka dess utbyte. Folkets gud var Herkules, "arbetshjälten".

De härskande klassernas litteratur har däremot ständigt sökt att beslöja arbetsprocessen med religiösa och metafysiska spekulationer för att därigenom befästa sin egen maktställning. Hela denna framställning av den historiska litteraturen, som Gorkij med en ganska missvisande term kallar "borgerlig" är ensidig och karikerad. Adelslitteraturen, "hjältedikten", förklaras aldrig ha varit betydande eller haft något större inflytande. Vad säger fa-

der Homeros om den saken? Och vad man må anse om den provençalska trubadurdiktens värde, dess inflytande kan ingen rättvisligen förneka. Att Kristus, "guds son", "den enda positiva typ, som den andliga litteraturen frambragt" "är ett slående bevis på denna litteraturs svaga skapande förmåga", behöver man inte heller vara kristen för att bestrida.

Gorkis hela uppfattning av kulturhistorien är påfallande naiv och schematisk. "Spekulativa drömmare uppstodo", säger han, "mellan de handlande människorna, de sökte att förklara livet och idéernas växt rent abstrakt, oberoende av det arbete som ensamt förändrar världen i enlighet med människornas mål och intressen. Och så uppkom mellan dessa människor källan till alla samhällens onda: frestelsen för den ena till att härska över många, önskan att leva ett behagligt liv på bekostnad av andra människors arbete och en fördärlig, överdriven föreställning om det individuella styrka. . ."

Detta är ju uppenbart en intellektuell, en metafysisk förklaring och inte en materialistisk. Plötsligt uppstod alltså det onda i världen och de Oriktiga, Skadliga Åsikterna, som fördärjade och vilseledde kulturutvecklingen. Men varifrån och varför? Enligt den materialistiska historietuppfattningen bestäms ju den historiska utvecklingen av arbetsprocessen och inte av plötsligt uppkomna, illasinnade och därtill felaktiga tänkesätt. Om enskilda individer spelat en så betydande roll i historien, att hela processen letts in på fel spår måste det väl i varje fall ha berott på betydande gåvor hos dessa individer. Hur man som Gorkij kan betrakta dessa exceptionella begåvningar som endast en koncentration av det kollektiva arbetet och på samma gång individualismens historiska insats som enbart negativ, medan arbetsprocessen i sin helhet tillägges en positiv innebörd är gåtfullt.

Som en grov förenkling måste man också beteckna karakteristiken av hela den borgerliga litteraturen – från Till

Eulenspiegel till Arséne Lupin – som ett förhärjande avjuven, "borgerskapets yndlingssvinder", dess lärare i levnads-konst, mannen som kom underfund med att det är lättare att stjåla och bedraga än att arbeta", och sedermera av "den överflödiga människan", även om dessa båda typer spelat en mycket stor roll, framför allt under individualismens urartning. För att få litteraturen att passa in i sitt agitatöriska perspektiv tvingas Gorkij att våldföra sig på verkligheten – som då han illustrerar det borgerliga dramatiska djupa förfall under nyare tid med namn som Kotzebue, Sardou och Scribe, men alldeles glömmert bort Strindberg, Ibsen och Shaw.

Borgarklassen tillägges ju av Marx en revolutionär uppgift gentemot den tidigare härskande feodalismen och därmed en stor skapande insats i historien. Gorkij gör inte bourgeoisiein samma rättvisa, han ser den nästan enbart som en reaktionär kraft riktad mot det framstormande proletariet. Därmed eliminerar han den dynamiska, den dialektiska faktorn i samhällsutvecklingen, som gör den materialistiska historiesynen så fruktbar. Det är en genial tanke han fullföljer i analysen av sagan om myterna med deras hjältar Herkules, Prometheus, doktor Faust, Vasilissa den visa som representanter för det arbetande folket, men han kan ju inte gärna förneka vilket inflytande dessa folksagor haft på stora "borgerliga" diktverk som Goethes Faust och Shelleys Prometheus. Deras hjältar kunna naturligtvis också betecknas som tjuvar och rövare: de rövade elden – åt folket, åt mänskligheten. Att betrakta litteraturen som *enbart* en klassavspeglning och se bort ifrån att den skapas av individer, som stå i ett oändligt komplicerat förhållande till klasserna och i sina skapelser ge uttryck åt både deras kamp och samverkan och dessutom åt ett historiskt skenande, som kanske går mycket längre tillbaka än deras egen klass, det är att bortse från några elementära förutsättningar för mänskligt skapande. Det är en ensidig socialism. Det är en halv realism.

Gorkis mörka syn på den borgerliga kulturinsatsen har säkert bestämts av hans bittra erfarenheter i det tsaristiska Ryssland. Feodalisomens hand låg här ännu tungt över den nya tid, som i Västerlandet bröt in med industrialismen och den liberala eran. Vidskepseln, nöden och slaveriet hindrade framstegen och skärpte klassmotsatserna. Som hemlös, kringstrykande proletär fick Gorki smaka de förtrampades alla förödmjukelser och bevittna de maktagandes och besuttnas snikenhet och egoism eller andliga isolering och oförmåga att hjälpa det plågade folket. Hans kritik av reaktionära företeelser i den ryska litteraturen har också en helt annan slagkraft, här vet han verkligen vad han talar om.

Gemensam för Ryssland och Västerlandet finner han en uppdelning av den borgerliga 1800-talslitteraturen i kritiska realister och opportunistiska medelklassförfattare. De senare underhålla och smickra sina klassförvanter, de förra bryta sig ut och kritiserar dem. Gorki erkänner den kritiska realismens värde, men anser att den är räddslor för det framryckande proletariet stannat på halva vägen, i självförödmjukande individualism, utan att våga ta socialt ansvar och helt solidariserat sig med arbetet och arbetarklassen. Det tvång som det kapitalistiska samhället lägger på den enskilde och hans rörelsefrihet har drivit dem att hävda personligheten för personlighetens egen skull och fängslat dem vid det egna "överflödiga" jagets tragik. Inte ens i kritiken ha de vågat löpa linan ut och ta upp till behandling den nya tidens män, sådana som kapitalismens grundläggare, den moderna affärsmannen. Också här måste man sätta ett frågetecken. Mellan Balzacs och Stendahls finanshajar och Dreisers Finansmannen finns det dock en hel del sådana försök.

Men trots överdrifter och ensidigheter är Gorkis vidräkning med den borgerliga litteraturen i och utanför Ryssland oerhört väckande och ger den nödvändiga bakgrunden till kravet på en socialistisk rea-

lism. Dess rot finner han som nämnt redan i den folkliga mytologin. "Myt är diktning. Att dikta vill säga: att av en given verklighet draga ut dess egentliga mening och förkroppsliga den i en bild – så blev realismen till." "Men", tillägger Gorki, "om vi till den mening vi ha utvunnit ur den givna verkligheten, med hypotesens logik, tillfoga det önskade, det möjliga, och med detta tilldiktade fullända bilden, så få vi den romantik som är grund för myten, som som är i högsta grad gänelig, därför att den bidrager till att utlösa en revolutionär inställning till verkligheten, en inställning som i praxis förändrar världen."

Men detta är en *realistisk romantik*, skild från den borgerliga, som i sin individualism så lätt blir negativ och reaktionär. Den socialistiska realismen skall i motsats till den borgerligt kritiska, skapad av "överflödiga" människor, vara positiv, inriktad på handling, på skapandet av det klasslösa, socialistiska samhället, där inga överflödiga människor få finnas.

Därför får inte kritiken uteslutas. Men den måste bli ärlig självkritik med socialt ansvar som mål. Gorki avlossar en fruktansvärd salva mot den sovjetryska litteraturen och litteraturkritiken, minst lika skarp som den han nyss avfyrat mot den borgerliga. "Var", frågar han, "finns det nya sovjetlandskapet med sina kolchoser och mäktiga fabriker i den nya litteraturen"? Var finns barnet och den nya fria sovjetkvinnan? Komma de olika nationerna inom unionen litterärt till sin rätt, eller tryckas de inte snarare ned? Har den kvarlevande spetsborgerligheten rensats ut, har filisteriet brännmärkts i dikten? Frågor som röja att den ryska självkritiken alltid är lika hänsynslöst uppriktig, men även att den socialistiska realismen ännu till stor del är ett önskemål mer än ett fullbordat faktum.

Men våldsamast svingar Gorki gisslet över den litterära kritiken. "Vår kritik är talanglös, skolastisk och utan kunskap om nutidens realiteter. – Kritiken har inte ut-

format en enda kritisk-filosofisk idé, den använder alljämt samma citat av Marx, Engels och Lenin." Det är en svidande avbasning, som träffar vulgärmarxister i alla länder.

Till slut tar Gorki upp några positiva uppgifter för de sovjetryska författarna, som ha den socialistiska realismen till arbetsredskap. Det tog hundra år, framhåller han, för den borgerliga litteraturen att uppnå en ledande ställning i Ryssland, för den revolutionära litteraturen tog det femton år. Men ännu har Sovjets författarförrening endast 1,500 medlemmar eller en författare på vart hundra tusental läsare, medan det i Skandinavien går en författare på 230 läsare.* Om det bland de 1,500 finns 5 geniala författare och 45 talanger är det tills vidare mycket nog, menar han. Men därutöver måste man räkna med ett tiotusental med litterära aspirationer och det är denna nybörjarnas armé, som måste organiseras. Gorki föreslår att låta dem göra ett slags litterär värnplikt genom det kollektiva arbetet med nutidens och fortidens historia, fabrikenas lika väl som furstebarnas.

Ett storslaget projekt och en utomordentlig skola, när det gäller att skapa arbetare som skola konstruera en ny värld. Det är ännu för tidigt att döma om de konstnärliga resultaten. Under de allra senaste åren tyckas inga litterära verk ha skapats, som infria löftena under den sovjetryska litteraturens starka vårflod i det förre decenniet. Skall det tydas så att författarna som nyss voro så viktiga och uppmärksammas de medborgare börja bli "överflödiga" människor i sovjetstaten? Eller betyder det att den fria "personlighetens" roll för det litterära skapandet, även när det gäller socialistisk realism och ett socialistiskt samhälle måste upptas till förnyad prövning?

(1938)

* Siffrorna är redan då en smula gamla. Det är citerat efter Tjechov och Tjechov sade Norge i stället för Skandinavien.

DRÖMMEN OM JÄMLIKHET

Författarkongressen 1934 var märklig även på andra sätt. För första gången manifesterades intresset för republikernas litteratur.

Vid författarkongressen togs följande sovjetrepubliker och autonoma områdens litteratur upp: Ukrainska, vitryska, tatariska, georgiska, armeniska, azerbajdžanska och från Uspekan, Tadzjikistan och Turkmenistan.

Av Sovjetunionens över 120 folk ägde 1917 ungefär 20 ett eget skriftspråk. Dagens siffra är 57 språk.

Antalet arbetar- och bondekorrespondenter ökades under första 5-årsplanen 1928-1933 från 500.000 till 3 miljoner.

En mycket stor apparat sattes i gång för att vanliga människors liv skulle upptecknas.

Platonov talade om sin övertygelse att hans människor skulle sättas i relation till miljön. Han talade om den osentimentala förälskel-sen i maskinen och om den artistiska känslan för maskinen.

Aleksandr Fadejev hyllade Gorkij genom att säga om Klim Samgin att "Vi behövde en syntes, som förenar en omfattande realistisk analys med en framställning av verklighetens hela mångfald och brokighet."

Fadejev kallade den dialektiska materialismens metod en talisman, som man höll i handen.

I sitt tal tog Gorkij upp stridsyxan mot den gamle reaktionäre Dostojevskij:

I en stat byggd på känslolöshet och förnedrande lidande för den stora majoriteten är tron på egensinnet, individens ord och handlingar bundna att bli en ledande princip. Sådana Dostojevskijiska begrepp som att människan är en despot av naturen, människan älskar att bli plågad, människan har en passionerad kärlek till lidandet, människan ser livets mening och sin egen lycka i egensinnet, i den oinskränkta handlingsfriheten och "låt hela världen gå under, men låt mig få dricka mitt thé", sådana idéer dikterades och rättfärdigades på varje sätt av kapitalismen. Dos-

tojevs-kij kallade också den store realisten Vissarion Belinskij det mest illaluktande, tråkiga och skamliga fenomenet i ryskt liv.

Vad Gorkij egentligen menade med socialistisk realism och hur den skulle fungera framgår ur Gorkijs brev till författarförbundets sekreterare A. Shcherbakov:

”Mycket har skrivits om socialistisk realism, men ingen klar mening existerar ännu som förklarar det trista faktum att kritikerna vid författarkongressen (1932) inte kunde avslöja faktum av sin existens. Vad vi behöver är en nog bred ”arbetande sanning” för att inbegripa och belysa innebörden i alla processer, som äger rum i vårt land och alla motståndshandlingar till det skapande arbetet. Man bör resonera om ramen för denna arbetande sanning är skillnader oundvikliga och tillåtliga med särskild precision. Jag tror, att Engels framställning borde tas som utgångspunkt för socialistisk realismen, nämligen att livet är konstant och oavbruten rörelse och förändring.

Socialistisk realism inriktar sig på en kamp mot kvarlevor i den gamla världen och dess förgiftade inflytande och mot utrotning av dessa inflytanden. Dess huvuduppgift är emellertid att främja en socialistisk och revolutionär världsförståelse och världsförnim-melse.”

Tidstypiska titlar på romaner var I hjältens spår. Sökandet efter hjälten (Tichonov) En hjältes födelse (Libedinski).

Gorkij hade dock vissa tvivel och viss fruktan. Den nya hjälten skulle kunna bli mindre fängslande och mer ensidig. Därför ville Gorkij betona de ovanliga originella dragen hos den ryska människan. I en dagboksanteckning skriver han: ”Och jag är inte helt säker på, om jag önskar, att dessa människor bleve

annorlunda.” Han poängterade författarens ansvar inför schabloniseringarnas och den ensidiga skildringens faror när den nya människan skulle skildras i sovjetlitteraturen. Att man övertar och utvecklar allt som skapats i det förflytna för att gestalta nya betygelses-tycks för Gorkij vara en oeftergivlig förutsättning, som måste återspeglas i litteraturen. I ett företal till en amerikansk upplaga av Leskov säger Gorkij om den ryska människan:

”T o m dumhuvudena i Ryssland är dumma på ett originellt och speciellt sätt och latmaskarna är absolut geniala. Jag är övertygad om att vad uppfinningsrikedomen, en över-raskande avart av tänkandets och känslans mångfald beträffar, så är det ryska folket det tacksammaste material för en konstnär. Jag älskar framför allt de inte helt färdiga, de inte särskilt kloka, de lite galna och vanvetiga människorna.”

Något som kommer igen i den socialistiska realismen är kärleken till arbetet. Denna kärlek har en intressant förhistoria:

Gorkij kom på 90-talet i kontakt med Nixij Novogorod-köpmannen Bugrov, som han bl.a. använder som förebild i Artamonovs. Gorkij hade intrycket, att Bugrov hade ett nästan religiöst förhållande till arbetet, han hade en fast tro på arbetets inre kraft som med tiden skulle förena alla människor till ett oövervinnligt helt, till en enda förnuftig energi som skulle förvandla vår smutsiga jord till en paradisisk trädgård. För Gorkij själv var arbetet ett område, där hans inbilleringskraft inte kände några gränser, han trodde, att alla hemligheter och tragedier i vårt liv bara kunde lösas med arbete och att bara arbetet kan förverkliga den lockande drömmen om människornas jämlikhet och rättvisan i livet.

Ola Palmaer

Striden mellan Brecht och Lukács

Vad är realism?

Dramatikern Berthold Brecht och litteraturteoretikern Georg Lukács förde en intensiv debatt om realismens problem under trettitalet. Den blev inte offentligt känd förrän på sjuttitalet. Espen Haavardsholm sammanfattar ståndpunkterna.

”Att göra realismen till en formsak, att knyta den till en, endast en (och dessutom gammal) form: det är att kastrera den. Att skriva realistiskt är ingen formsak. Allt i formväg som hidrar oss att klariäga den sociala kausaliteten måste bort; allt i formväg som hjälper oss att klariäga den sociala kausaliteten måste utnyttjas.

Om man vill tala till folket måste man göra sig förstådd av folket. Men det är återigen inte bara en formsak. Folket förstår inte bara de gamla formerna. Marx, Engels och Lenin tillgrep många nya former för att göra den sociala kausaliteten synlig för folket. Lenin sade inte bara andra saker än Bismarck, han sade dem också på ett annat sätt. Han önskade varken tala i en gammal form eller i en ny. Han talade i den form som var lämplig för ändamålet.”

Så skrev Berthold Brecht i samband med det som kallats den stora realism-debatten på trettitalet. Orden var riktade mot ungaren Georg Lukács, som satt i Moskva med rykte som ledande marxistisk litteraturkritiker. He-la denna debatt har blivit känd först efter andra världskriget. Det berodde på att Brecht väntade med att offentliggöra flera av sina centrala inlägg för att inte splittra enhetsfron-

ten mot nazismen och fascismen.

På 1970-talet har intresset för denna debatt väckts igen, eftersom Brechts inlägg nu blivit kända. Det är helt klart att debatten mellan Lukács och Brecht ställer en lång rad frågor som fortfarande är brännande aktuella för socialister.

I en tysk antologi från slutet av 60-talet (Fritz Raddatz: Marxismus und Literatur I-II), trycktes några centrala inlägg och under åren som följde innehöll flera skandinaviska tidskrifter artiklar om och synpunkter på trettitalets realism-debatt. Med Lars Bjurmans antologi ”Lukács/Brecht: Det gäller realismen” (Cavefors 1975) har vi fått debatten samlad på ett skandinaviskt språk, i en översiktlig och sakligt grundlig utgåva.

Jag ska här kort försöka referera de viktigaste ståndpunkterna i Brechts och Lukács syn på realismen och sedan ge några synpunkter på vårt arbete att skapa en kämpande realistisk konst på klasskampens grund i 70-talets Skandinavien. (Sidhänvisningar ur Bjurmans antologi).

LUKACS

Både Lukács och Brecht kommer från borgarklassen och har skolats i det borgerliga samhället, den ene som filosof och litteratur-

• Berthold Brecht

vetare, den andre som diktare och teaterman. De utvecklas, under påverkan av den ryska revolutionen och den upprörda politiska atmosfären i Europa de följande åren, i riktning mot marxismen. De vill ställa sig på arbetarklassens sida och försöker identifiera sig med arbetarnas sak. Båda kommer, var på sitt sätt, att framstå som centralgestalter i det stora arbetet på att skapa en litteratur för arbetarklassen och en teori om denna litteratur. Men deras syn på detta arbete har grundläggande olikheter. I dag kan vi försöka urskilja vad som är värdefullt och framåtsträvande och vad som är borgerligt tankegods i det som Lukács och Brecht stod för.

Georg Lukács är systematiker och systembyggare. Av Marx och Engels "formellt spridda, tillfälliga anteckningar om litteratur och konst", försöker han på 1930-talet snickra ihop ett "strängt sammanhängande sys-

• Georg Lukács

tem" som på många sätt får karaktären av ett dogmatiskt bygge, en marxistisk skolastik.

Jan Myrdal har i en ofta citerad artikel från 1974 påpekat att själva grundstenen i detta bygge – nämligen dogmen om "realismens triumf" – står på tämligen löst material.

"Realismens triumf" är en formulering som Lukács hämtade från ett brevutkast av Engels. Med hjälp av den – som vid närmare granskning inte verkar ha varit mer än ett uttryck för "radikalt allmångods från dåtidens kulturartiklar" – försöker Lukács rädda den stora borgerliga romankonsten för marxismen. Borgerliga romanförfattare av Balzacs typ var enligt Lukács syn "realister mot sin vilja". Trots att dessa författare subjektivt stod på reaktionens sida, blev deras romaner likafullt en skärskådning av klassförhållandena som objektivt tjänade det historiska fram-
åtskridandet.

Detta var grundstenen i Lukács byggnads-

verk. Och på den stenen byggde han ett omfattande system. Det tvivelaktiga med detta system blir att han på många sätt ser ut att överta hela estetiken från den stora borgerliga romankonsten, att han ser denna romankonst som ett mönster för den socialistiska romankonsten.

Det är särskilt två kriterier Lukács ställer upp som krav på vad han menar vara realism. Det ena är *totalitetskravet*. Med detta krav menar han att det stora realistiska verket ska gestalta helheten i klassamhället, helheten i en given historisk situation.

Det andra är idén om *det typiska*. Det typiska bör inte förväxlas med genomsnittliga, understryker han. Det handlar om ett krav på den realistiska framställningskonsten som går ut på att förena det individuella med det allmänna, på ett sådant sätt att det som är typiskt för ett samhälle och en epok blir synligt.

Utifrån dessa tre fundament: teorin om "realismens triumf", totalitetskravet och kravet om det typiska, vänder sig Lukács mot stora delar av den samtida litteraturen på trettio-talet.

Å ena sidan angriper han först naturalismen och sedan reportageromanen och det vi idag kallar dokumentärromanen för att dessa förfaller till perspektivlösa skildringar av orätt och elände, utan en samhällelig gestaltning, utan en fullt utbyggd berättarkonst och utan helhetsperspektiv.

Å andra sidan angriper han först expressionismen och sedan modernismen som helhet för att dessa litterära riktningar representerar ett uppror mot förtäringandet och splittringen under kapitalismen som i själva formatet präglas av förtäringandet och splittring, och som när det gäller innehållet är mer ett symptom på, än en diagnos av, förhållandena under den imperialistiska tidsåldern.

Mot naturalismen och mot modernismen – som för Lukács på detta sätt bara blir två sidor av samma sak – sätter han mönstret från den stora borgerliga romankonsten. Den kritiska borgerliga realismen – som Balzac representerade på 1800-talet och som Thomas

Mann representerade i hans egen samtid – blir för Lukács den förebild som socialistiska författare bör studera, hämta erfarenheter från och lära av.

Inför experiment i den samtida litteraturen är han på det hela taget negativ. Naturalismen, reportageromanen, montage, expressionismen och modernismen blir för honom exempel på otillräckliga, perspektivlösa och dekadenta litterära metoder, oavsett om delar av denna litteratur till synes riktar sig mot kapitalismen och fascismen. Även den nya episka romankonst som växer fram i Sovjetunionen finner han vara en mindre fullkomlig realistisk metod än den kritisk borgerliga realism som Thomas Mann skapat.

Sammanfattningsvis bör man påpeka att Lukács litterära systembygge på många sätt verkade konservativt och att det innehöll starka nostalgiska drag. Det är lätt att peka på delar av hans begreppsvärld som direkt härrör från hans tidigare idealistiska och hegelianska period. Och hans tankar om "geniet" om "den store konstnären" och om "den profetiska insikten" är uppenbart inte särskilt långt från romantikens värderingar.

Samtidigt bör man fastslå att mycket i Lukács kritik av naturalismen och modernismen är träffande och att utvecklingen av konsten i väst efter 1930-talet på många vis bekräftar flera av Lukács synpunkter. Det viktigaste problemet är att han inte är tillräckligt kritisk i genomgången av det litterära arvet från den framväxande borgerlighetens epok, och att han sätter upp en ohistorisk och idealistisk norm för den samtida diktningen.

BRECHT

Det är särskilt detta sista Brecht reagerar mot. Lukács hävdar att författare som experimenterar med nya litterära metoder är formalister, att de sätter formen före innehållet, och att de smiter ifrån det lågsamma och tålmodiga realistiska gestaltsarbetet.

Mot detta hävdar Brecht att en doktrinär kritik själv riskerar att bli formalistisk:

"Om det är *formalism* att söka ständigt nya former för ett oförändrat innehåll, så

är det också formalism att bevara en gammal form för ett nytt innehåll. Våra kritiker måste sätta sig in i kampens betingelser och bygga sin estetik på den. Annars har vi ingen nytta av deras estetik, för vi befinner oss i kamp." (sid 155)

Nerven i Brechts argument är hela tiden detta kampperspektiv på litteraturen. Man kan förklara detta med Brechts praktik som en kämpande teaterman och författare – han identifierar sig med försöken, med det mötsärgelsefulla, med det spirande och med det nyskapande. Han vänder sig bort från den sterila skrivbordsteorin och närmar sig snarast en funktionalistisk litteratursyn: huruvida en litterär form är verkningsfull kan bara prövas i praktiken i en bestämd samhällelig situation, i nivå med klasskampens skiftande karaktär och frontlinjer.

"Den knyter inte an till det gamla goda, utan till det dåliga nya", säger han och fortsätter:

"Det moment av kapitulation och reträtt, det utopiska och idealistiska inslag som fortfarande finns i Lukács essäer och som han säkert kommer att övervinna: det är det som gör hans arbeten otillfredsställande, fast de annars innehåller så mycket tänkvärt, och ger intryck av att det för honom bara rör sig om njutning, inte om kamp... om en utväg, inte om framryckning." (sid 162)

Vad menar Brecht med realismen? Först försöker han argumentera för ett vidare, ett öppnare, ett mer generöst realism-begrepp. Han ser litteraturen som en produktivkraft som speciellt skiljer sig från de materiella produktivkrafterna genom att den har en ideologisk karaktär. Men icke desto mindre utvecklas den, precis som de materiella produktionsmedlen. Och han försvårar användandet av nya tekniska grepp i litteraturen från den grundläggande uppfattningen att verkligheten förändras sig, och att formerna i litteraturen inte kan stå utanför samhällsutvecklingen.

Han intresserar sig för radio, film och kriminalromanen, och visar hur framväxten av

massmedia påverkar den traditionella litteraturformens funktion.

Han utvecklar en teatersyn där han vänder sig mot den naiva identifikationen, mot den sentimentala medkänslan och mot den ofreflekterande upplevelsen. Brecht slås för en teater där åskådare såväl som skådespelare deltar i en kunskapsprocess. Han skapar en hel teori kring det han kallar *verfremdung* i teatern, där poängen just är att skapa ett avstånd till den direkta inlevelsen, som möjliggör reflektion och ger impulser, inte till medkänsla, utan till handling.

Det är ingen tillfällighet att den tyska agitprop-teatern som växte fram i en kommunistisk arbetarmiljö på 1920-talet är en central inspirationskälla för Brechts teatersyn.

Nu är det viktigt att slå fast att det på vissa områden är lätt att missbruka Berthold Brecht. Västlitteraturen i vår epok är full av borgerliga avantgardister som lägger all vikt vid att utveckla nya litterära metoder. Tillsvärdare finns också revisionistiska litteraturteoretiker – typ Theodore Adorno – som med marxistiska fraser försöker ställa upp en litteraturteori som argumenterar med all tyngd för att litteraturen är en brytning med, en negation av, det bestående.

Denna borgerliga avantgardism, och denna revisionistiska litteratursyn, har lett till uppkomsten av en snäv, trångsynt och exklusiv konst utan rötter hos det arbetande folkets dagliga liv och kamp. Den har inget med Brechts konstsyn och arbetssätt att göra.

I den viktiga artikeln "Folklighet och realism" från 1936 understryker Brecht just hur det han menar med kämpande realism kan växa fram med utgångspunkt i, och i samarbete med, arbetarklassen. Han berättar hur samarbetet med arbetarna på Piscator-teatern utvecklade sig:

"Arbetarna bedömde allt efter sanningshalten, de välkomnade varje förnyelse som främjade en framställning av sanningen, av det verkliga samhälleliga skeendet och förkastade allt som luktade teaterlek... Om det behövdes en estetisk kunde man hämta den här." Att skriva folkligt

betyder inte att skriva exklusivt. Det betyder inte heller att skriva konventionellt. "Det är inte i folkets intresse att ge dess vanor (här läsvanor), diktatorisk makt. Folket förstår nya uttryckssätt, hälsar nya ståndpunkter välkomna, övervinnet för mella svårigheter, när det handlar om deras intressen." (sid 213.)

För att förstå Brecht riktigt måste man se att kärnan i hans argumentation hela tiden är politisk. Som kommunistisk författare kämpar Brecht hela tiden för sanningen – mot kapitalismens utnyttjande av lögnen, mot fascismens barbari. Och sanningen för Brecht är politisk insikt: att stå på de förtrycktas sida och slåss för socialismen:

"Vårt begrepp *folklig* står för ett folk som inte bara tar full del i utvecklingen utan direkt övertar, påskyndar och bestämmer den. Vi avser ett folk som gör historia, som förändrar både världen och sig själv. Vi talar om ett kämpande folk och en kämpande betydelse av folklig." (sid 210)

VAD ÄR LITTERATURENS UPPGIFT?

En viktig skiljelinje mellan Lukács och Brecht finns i synen på vad litteratur är, och vad som är litteraturens uppgift. För Lukács är litteraturen en sorts återspeglingsverklighet, och i de stora konstnärliga verken från en given epok framträder denna återspeglingsverklighet som en totalitet där det typiska blir synligt.

Denna återspeglingsverklighet, bör inte vara tendensiös – i den meningen att författaren lägger in en politisk hållning utanför eller i utkanten av sitt material, för att uppnå en bestämd politisk effekt. Däremot bör helheten i verklighetsframställningen bygga på partiskhet, på ett ställningstagande. Och denna partiskhet bör genomsyra hela verket, från det innersta till det yttersta.

Brecht å sin sida ser konsten som något mycket mer än en återspeglingsverklighet. Konsten är också en självständig politisk praktik. Konsten har sina egna krav och sina egna lagar, den återspeglar verkligheten, det är inte en slavisk avbildning. Och det finns inte någon

bestämd, given konstnärlig form som representerar den idealiska arbetsmetoden. Konst är en form för en praktik som utvecklas med klasskampens praktik, som måste präglas av produktivkrafternas utveckling och som måste underställas klasskampens mål.

"Det innebär hos en klasskämpe som Lukács en förbluffande nedtoning av historien när han så gott som fullständigt opererar bort klasskampen ur litteraturhistorien och betraktar den borgerliga litteraturens nedgång och den proletära litteraturens uppgång som två helst skilda fenomen." (sid 173.)

Av allt att döma kan man säga att Lukács och Brecht representerar helt olika former för förståelse av marxismen. Lars Bjurman lägger vikt vid detta, när han ställer citat mot varandra och använder detta som ett mått för sin bok.

I essän "Berätta eller beskriva" skriver Georg Lukács: "...ingen stor litteratur kan uppstå utan världsåskådning... Utan världsåskådning ingen riktig berättelse, inte någon riktigt uppbyggd, omväxlande och fullständig episk komposition."

Brecht låter filosofen i "Mässingköpet" kommentera: "Det är viktigt att förstå skillnaden mellan den marxism som tillämpar ett visst sätt att betrakta världen och den som plågar kalla sig världsåskådning. Den marxistiska läran ställer upp vissa metoder, kriterier för betraktelsen. Den kommer på så sätt fram till vissa bedömningar av företeelser, vissa förutsägelser och praktiska handlingsvägar. Den lär ut ett sätt att tänka som griper in i verkligheten, i den utsträckning verkligheten är tillgänglig för samhälleliga ingrepp. Den kritiserar den mänskliga praktiken och låter sig kritiseras av praktiken. De egentliga världsåskådningarna är däremot världsbilder, som inbillar sig veta hur allt går till, för det mesta format efter ett ideal om harmoni."

Är litteraturen uttryck för en färdig, total och allomfattande världsåskådning, eller är den ett uttryck för en samhällelig praktik på klasskampens grund?

Så kan man summa huvudmotsättningen

i den debatt som fördes mellan Lukács och Brecht om realismen på trettitalet.

Ser man närmare efter är det inte omöjligt att föra linjen vidare till grundläggande politiska motsättningar i vår egen tid.

Det kan synas som en förenkling att försöka argumentera för att det finns någon direkt parallell mellan Lukács och Brechts syn på marxismen under trettitalet och till exempel ryssarnas och kinesernas syn på marxismen idag.

Men vissa likheter finns det. Något av det doktrinära och totalitära hos Lukács kan sägas föregripa det som sedan kommer att slå över i borgerlig ideologi i Sovjetunionen.

Något av det kämpande, diskuterande och prövande hos Brecht, viljan att söka motsägelser, understrykningen av att klasskampen hela tiden fortsätter i nya former, kan sägas peka mot idéerna i den kinesiska kulturrevolutionen.

Kampen mellan en borgerlig förståelse av marxismen och en revolutionär förståelse av marxismen går av allt att döma tvärs igenom både Brecht och Lukács, såsom den går igenom de flesta av oss.

Men såvitt jag kan se är det mer hos Brecht än hos Lukács som pekar i rätt riktning. Den viktiga, principiella skillnaden mellan de två är att den ena – Lukács – gör marxismen till ett färdigt, avslutat system, där allt låter sig inplaceras på sin rätta plats, och där världens andra och hela Hegels idealistiska historiefilosofi skymtar fram bakom den historiska, materialistiska terminologin.

Den andre – Brecht – ser marxismen som ett arbetsredskap för att förändra världen, ett verktyg och ett vapen, som först får sin giltighet i praktiken, prövat av klasskampens skiftande behov och krav.

REALISMDEBATTEN I DAG

Vad är den kritiska litteraturens situation idag? Vilka vägar för litteraturen framåt? Och vilken litteratur är det i dag som följer den kämpande realismens tradition?

Skall man ta ställning till dessa frågor är det

nödvändigt att lägga märke till två saker: Det ena gäller klassinriktningen. En kämpande litteratur i dag måste vara en litteratur för arbetarklassen, som tar dess klasståndpunkt, som sätter dess intressen främst och som identifierar sig med dess sak.

Men för att lyckas med detta måste litteraturen avgränsa sig kraftigt från det våldsamma inflytandet av borgerlig ideologi. Det gäller både den öppet borgerliga idologin och den ideologi som utger sig för att vara marxistisk men i själva verket representerar borgarnas klassintressen – alltså revisionismen.

Det pågår i världen i dag en allomfattande politisk kamp som vi inte vet utgången av. På ena sidan har vi den ruttande västliga imperialismen med dess vacklande världsherravälde, dess pråliga yttre och dess inre eländighet med nöd och fattigdom, dess massiva utslagning av världens folk och krisantade färd mot undergången. I tomrummet efter den västliga imperialismen stiger socialimperialismen fram, med de nya tsarerna i Kremen som kärna, med fascistiskt förtryck inåt och med aggressiv imperialistisk expansionspolitik utåt.

På den andra sidan har vi kampen bland världens undertryckta folk för frigörelse, och de socialistiska ländernas exempel. Detta är det väpnade folkkrigets väg; Kinas, Albanien, Vietnams och Kampuchéas väg; den väg som är kamp mot imperialismen och för bildandet av socialistiska stater.

En realism som förtjänar namnet måste ta ställning till denna motsättning, mellan imperialism och socialimperialism på ena sidan och världens folk på den andra. En litteratur som tar ställning för den kämpande arbetarklassens sak, kan i dag inte underkänna detta anti-imperialistiska perspektiv, lika lite som litteratur på 1930-talet kunde ställa sig utanför kampen mot den aggressiva fascismen.

Denna syn på den realistiska litteraturens uppgift är omstridd. Jag menar att det är en riktig syn, just för att den är omstridd, och att realismen i dag lätt blir trång, när den inskränker sig till att beskriva förtrycket, utan att peka på vem som är vän och fiende, och vilken väg som leder ut ur förtrycket.

Detta betyder inte att litteraturen i tid och otid skall proklamera perspektivet och den socialistiska revolutionen. Litteraturen måste vara realistisk på så sätt att den har sin utgångspunkt i klasskampens nuvarande läge i vår del av världen. Men utifrån detta ska den ta ställning, den ska uppmuntra till handling, den ska peka på en väg framåt, inte inskränka sig till att passivt registrera, beskriva och dokumentera.

Bara under ledning av, och i samarbete med, arbetarklassen kommer progressiva författare i vår del av världen lyckas skapa en sådan realistisk kämpande litteratur.

Det vi lärt oss av striden mellan Lukács och Brecht kommer att vara till hjälp i den kampen. Lukács har framförallt visat hur otillräcklig modernismen är som litterär norm, han har visat hur merparten av den modernistiska konsten präglas av självtillräcklighet och inåtvändhet, hur det har betytt en inskränkning i förhållande till det som alltid varit den kritiska litteraturens uppgift: att skildra verkligheten på så sätt att det framgår att verkligheten kan förändras. Men när Lukács ska ställa upp en alternativ norm för litteraturen blir han oklar, ty han är på många sätt fast i den borgerliga humanismens ideal.

Brecht angriper Lukács för detta – med all möjlig rätt. Vägen framåt kan aldrig gå över en estetisk dogmatism bunden till den realistiska borgerliga romanformen. Kanske kan Brecht å sin sida kritiseras för att lägga alltför stor vikt vid att försvara bruket av nya experimentära litterära metoder. Stundom kan man sakna en avgränsning mot den småborgerliga avantgardismen. Detta är dock underordnat. Det viktigaste hos Brecht är att han argumenterar för en politisk konst, en konst som arbetarklassen kan använda i kampen för socialismen. Framförallt ser han litteraturen som ett vapen, ett redskap, och inte som ett njutningsmedel. Han ser litteraturen som en del av klasskampen, och frågan om val av litterära former som ett uttryck för vilka krav

klasskampen ställer, både strategiskt och taktiskt.

Ser vi oss omkring i Skandinavien i dag märker vi att den borgerliga ideologin dominerar litteraturen. Men vi ser också ett stort antal författare som subjektivt står i motsatsförhållande till det ekonomiska systemet. Att utveckla den kritiska litteraturen måste betyda att vi försöker lära oss av de stora och mest avancerade exemplen på politisk kämpande litteratur i vår tid – framför allt av arbetarlitteraturen. Men samtidigt måste det betyda att vi lär av arbetarklassens liv och kamp i dag, att vi knyter intima band med den kämpande delen av arbetarklassen, och försöker smida litteraturen till ett redskap den kan använda.

Ett viktigt kännetecken på stor realistisk konst har alltid varit att den är materialistisk. Men endast materialismen räcker inte. Det är inte nog med grundliga miljöstudier, levande personer, precisa detaljer. Det kan inte vara nog att bara beskriva och registrera förtrycket under kapitalismen.

En realistisk konst som skall betyda något måste vara mer än materialistisk. Den måste peka ut över sig själv, den måste innehålla en öppning, ett handlingsalternativ. Den måste peka framåt, den måste vara materialistisk men också visa på arbetarklassens historiska uppgift: att störta det kapitalistiska systemet.

Kampen om realismen i litteraturen måste ses som en del av kampen för att bygga en realistisk värld. Kärnan i all realistisk konst är politisk, och det är med politiska, lika väl som med litterära argument vi måste lösa formproblemen som den framtida utvecklingen av en realistisk skrivstil skapar.

En sund lösning av dessa problem kan aldrig åstadkommas utan att vi ser dem i samband med två frågor:

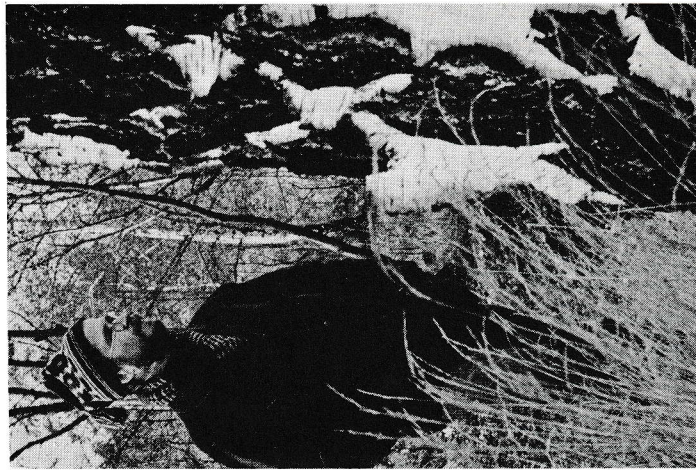
Den ena är vem vi skriver för. Den andra är vilken framtid vi kämpar för. Dessa frågor är olösligt sammanknutna. En realistisk litteratur är enligt min syn tvungen att klargöra sitt förhållande till dem båda.

Espen Haavardsholm

"Vårt alternativ – arbetets ära", hette en utställning av möbelsnickaren och konstnären Thomas Temple som visades på Konstfrämjandet i höstas, och sedan vandrade runt i Sverige. Ungefär samtidigt ställde keramikern Päivi Ernkivist ut Hos Petra. Hon kallade sin utställning "Till de arbetande".

Två utställningar med samma tema. Förr och Nu presenterar här de bägge konstnärerna och deras verk.

Arbetets ära och mening

• Thomas Temple.

Thomas berättar, att han är ganska ensam i sin generation som hantverkare. Men det är många som drömmer om att få arbeta som han; många tar kontakt för att få veta, hur man skall bära sig åt. Och det är många som vill arbeta hos honom. Men Thomas vill inte gärna sätta sig i en arbetsgivarposition.

– Jag äger mitt företag. Jag är tvungen att äga det för att kunna utöva mitt yrke. Det finns ingen plats i industrin för mig. Men jag måste också se till att allt fungerar. En "egen företagare" idag är någon som ger andra arbete och förfogar över materiella resurser. Men vid industrialismens genombrott var det ett yrkesutövande baserat på kunskap och erfarenhet. Grundidén var kvalitet och yrkestolthet, yrkestillhörighet. Vid näringsfrihetens införande blev det fritt fram för de kapitalistiska värderingarna.

– Detta med yrkestolthet och kunnsighet är viktiga saker. Tänk bara på den arbetsglädje man erfar, när man får ett bra material – och på den totala förmedringen, när man inte ens får göra ett gott arbete. Thomas menar, att vi naturligtvis inte får förneka de tekniska framstegen. Det gamla, primitiva fattighantverket vill han inte ha tillbaka. Utan det som föddes i Frankrike under 1700-talet, och som var under utveckling ända in på 30-talet.

BILDER I TRÄ

Det var kring temat "arbetets ära", som Thomas' utställning kretsade. Han berättar, att han först försökte formulera sina tankar i ord, men det var svårt: "Jag är ju ingen ordmänniska, även om jag gärna pratar". Han blev tvungen att formulera sig bildmässigt i stället. Och då var det naturligt att använda intarsiatekniken – en teknik som Thomas är utbildad på. Det blev bilder i trä.

– Det roliga är, att det har kommit många hantverkare till utställningen. Och hantverkare och arbetare fattar omedelbart vad det är fråga om. De närmar sig bilderna, när de ser att det är trä. De förstår arbetet bakom. "Hur har du gjort det här?", det var den vanliga frågan. Sen "Varför?" – och så kunde jag komma in på mitt ämne. Och då var det bäddat med en gång, för all misstänksamhet

ramlar ju av människor, när man har lagt ner så mycket arbete på en bild. När det äller t ex en teckning kan det kanske vara svårare att avgöra hur mycket arbete som ligger bakom.

DET PRAKTISKA NEDVÄRDERAT

Arbetets ära – det är en gammal paroll från arbetarrörelsens barndom. Då slog bl a kvinnoströrelsen fast, att "arbetets sak är världens hopp".

– Men idag är ju produktionen vänd mot fritiden precis som Göran Palm säger. Så var det inte i gamla tider. Idag litar man inte på vad man ser, utan på vad man hör. Vålgjorda föremåls egenskaper kan man inte tillgodogöra sig utan att först ordmässigt förbereda och tyda.

På senare tid har ju ändå en debatt om arbetets mening kommit igång bl a i pressen. Thomas ser det i mycket som en upprepning av 20-talets debatt.

– Ernst Wigfors, som jag tycker är väldigt fin, var ju inne på konkreta saker, som gällde det praktiska arbetet. Men det är ju länge sen. Och hela arbetsmarknaden för praktisk yrkesutövning har förändrats våldsamt genom den teknologiska utvecklingen och genom yrkenas avskaffande.

– Jag behöver bara gå och lyfta lite i en hög med plankor. Jag känner direkt vad som är bra och vad som är dåligt. Jag kan materialet. Och det kan många idag. I en framtid tror jag att vi kan komma till ett läge, när den kunskapen alldeles försvinner. Men den lust man har, när man får hugga in på fyra kubikmeter fin furu – den går inte att beskriva.

– Mitt arbete anses vara av sämre art. Så fort du gör någonting praktiskt, så är det av lägre värde. Det är så tydligt: mitt arbete börjar här och slutar där – det kan taxeras och bedömas. Och sen uppstår en handel. Du säljer din arbetskraft eller resultatet av ditt arbete. Jag renoverar möbler av den typ som säljs på Bukowskis idag – det är det jag lever på. Precis som alla andra arbetare, så jobbar jag åt dem som har pengar och som bestämmer taktiken.

Thomas är uppföstrad hos sin morfar, som var av smedsläkt.

"Den lust man har när man får hugga in på fyra kubikmeter furu – den går inte att beskriva."

– Han hade ju en oerhört självklar inställning till arbetet. Det var aldrig några svårigheter. Och han läste också väldigt mycket. Jag tror, att han var en människa som var typisk för den generationen.

Han hade både teoretisk kunskapsörst och ett praktiskt kunnande. Liksom många intellektuella arbetare på den tiden var han syndikalist. Jag fick mycket av mitt tänkande av min morfar, min inställning till arbetet. Längre var det ju så, att det praktiska arbetet var en förutsättning för att folk skulle överleva. Man hade inte något val. Men idag skulle vi ju kunna ha en viss valfrihet – jag menar rent allmänt. För visst skulle vi kunna omforma samhället redan här. Det är det jag menar, när jag skriver "vårt alternativ" i utställningstalogen. Man har ju två händer, och det är ett alternativ till industrin hur man än vänder och vrider på det.

Thomas undervisar på Konstfack några timmar i veckan. Där försöker han tala för hantverk och materialkvalitet. Men det blir mest teoretiskt.

– Egentligen skulle jag vilja, att man startade en riktig verkstad för hantverk där – med få maskiner men med mycket handverktyg. Med många bänkar och med material. Som det nu är får eleverna använda tredjesortering i de flesta träslag. Jag anser, att det skall finnas ebenholz – det är alldeles unikt att arbeta i. Det blir inga spånor av det – det blir som ett rinnande pulver. Det ska man känna till. Och fin furu. Man ska få jobba i päron. Även om man bara gör det där, så ska man få göra det.

– Men jag vet inte om jag kan driva det – jag måste ju samtidigt sköta verkstan. Jag måste se till att den fungerar i första hand. Sen är det ju också så, att så fort man talar om kvalitetshantverk, så kommer man omedelbart in på de möbler som gjordes under 50-talet: fina, putsade – som man inte fick använda.

BEHOVET OCH NYTTAN

– Jag tycker att en möbel skall vara vacker och välgjord och att den skall hålla. Men det finns inga möbler som passar alla. Aldre

människor kan mycket väl ha ömtåliga, mer utsmickade möbler om de vill ha det. De kanske inte alls vill ha tjocka, rustika furumöbler, som passar bra för en barnfamilj eller ett kollektiv.

– Vad jag är ute efter är inte finhantverket ändå. Men i princip så borde ju varje syssla utövas som ett finhantverk – antingen det gäller att fostra barn eller bygga möbler. Men i det kapitalistiska samhället är det ju inte fråga om bruk och produktion och nytouppfyllande. Apparaten skall vara igång – det är det viktiga.

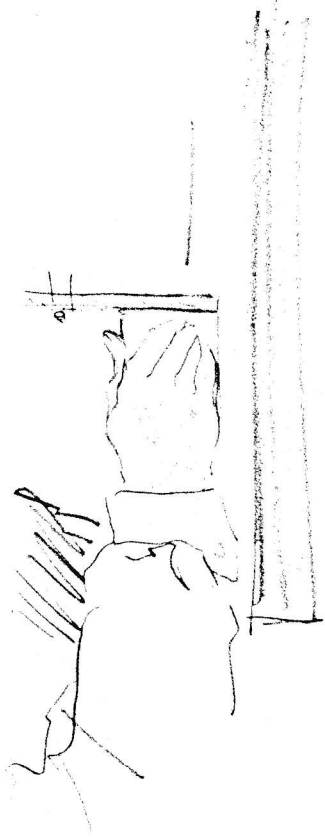
MINDRE ENHETER

– Jag tror inte på industrialismen. Jag tror inte att det går att få en vettig produktion och naturhushållning med industrialism. Det mäs-

te till mindre enheter. En del stora anläggningar måste ju finnas: när det gäller järnhantering, pappersmassframställning och liknande. Men den industrialism vi har – den motverkar den riktiga produktionen. Vinsttänkandet är så tydligt – det är så lätt att kalkylera med den. Jag får ingen vinst på det jag gör. Och hantverket har aldrig haft någon riktig vinst. Det skapades inte några stora förmögenheter på det viset. Det var i råvarorna pengarna låg.

– När industrialismen kom, då blev hantverkarna maskinskötare i stället. Idén var ju, att maskinerna skulle göra skitjobbet – de tunga och ensidiga arbetena. Men idag är det

tvärtom. I all avancerad industri får automaterna de fina jobben. Man får mata automaten.

VAD ÄR EGENTLIGEN HANTVERK?

– Vad hantverk är idag, det kan jag inte riktigt svara på. Vi har ju fått maskiner, maskiner och material som kommer att förändra hela människans existens. Som när stålet kunde bearbetas och hårdas... eller som när hjulet kom.

För 15 år sedan fanns inte hårdmetallen. Det gick aldrig att kapa en bräda så att den

blev snygg – man var tvungen att bearbeta ändträet. Men när du kapar med hårdmetall, så får du en yta som är som glas. Du får mindre arbete. Du kan göra annat jobb i stället.

– Hela vår välfärd förutsätter ju industrin. Det är en materiell välfärd som alla demokratierna i Väst Europa har byggt på. Och det materiella har varit viktigt i och för sig, men man har inte samtidigt omstrukturerat samhället – det har bara rullat på.

INGA UTBILDNINGAR KVAR

– Industrin kan ju spruta fram alla dessa saker ganska fort och ganska dåligt. Hantverksproduktionen har legat kvar vid sidan om. Det är de medvetna, kunniga eller förmodna människorna som har använt sig av hantverksprodukter. Men idag är hantverket på väg att försvinna. Det finns inte några yrkesutbildningar kvar längre för hantverkare. I samband med införandet av den nya gymnasieskolan, så strök man de sista utbildningarna. Så det är verkligen färdigt. Tar man bort skolorna, så finns det ingen återväxt. Men då biter industrialismen sig själv i svansen. Nya idéer kommer oftast från hantverkare. De avancerade prototyperna kan bara hantverkare göra. Men på vissa områden finns ju hantverkarna kvar: vapenhantverkare

– Men samtidigt har vi fått nya yrken, bl a inom elektroniken, som egentligen är nya hantverk. Men den produktionen kräver stora jätteanläggningar för att göra t ex de

billiga transistorerna. De kan ju inte produceras för hand. Och transistorer går inte att återanvända – ja, kanske går det, men då är de förmodligen inte lika billiga längre. Och det är samma sak med möblerna: nästan allt i trä är engångsföremål idag. De går inte att reparera. De är helt enkelt inte gjorda för att repareras. Och det tror jag är det farligaste perspektivet.

FRAMTIDEN

– Föralldel – visst kommer det att behövas hantverkare också i framtiden. Men det blir

en fråga för varje individ – ”kan jag leva på mitt hantverk?”. Och det kan nog ett par stycken. Men det hantverkare får göra i framtiden, det blir att underhålla det gamla, som är hantverksgjort. Ingen nyproduktion alltså. – Träet håller på att ta slut i världen. Det är ingen överdrift. För att man skall kunna använda träet som massivt virke, så måste trädet ha vuxit färdigt. Det är sådana träd man kalhugger nu. Jakarandan, teaken och mahognyn är nästan slut i världen. Och det var ju de stora bestånden. Som användes både till möbler och båtar – och som var viktiga för syret.

Mona Larsson

”Hantverkare och arbetare fattar omedelbart vad det är fråga om. De närmar sig bilderna när de ser att det är trä. De förstår arbetet bakom. All misstänksamhet ramlar ju av människor, när någon har lagt ner så mycket arbete på en bild”.

Foto: AnnChristine Eek, Saura

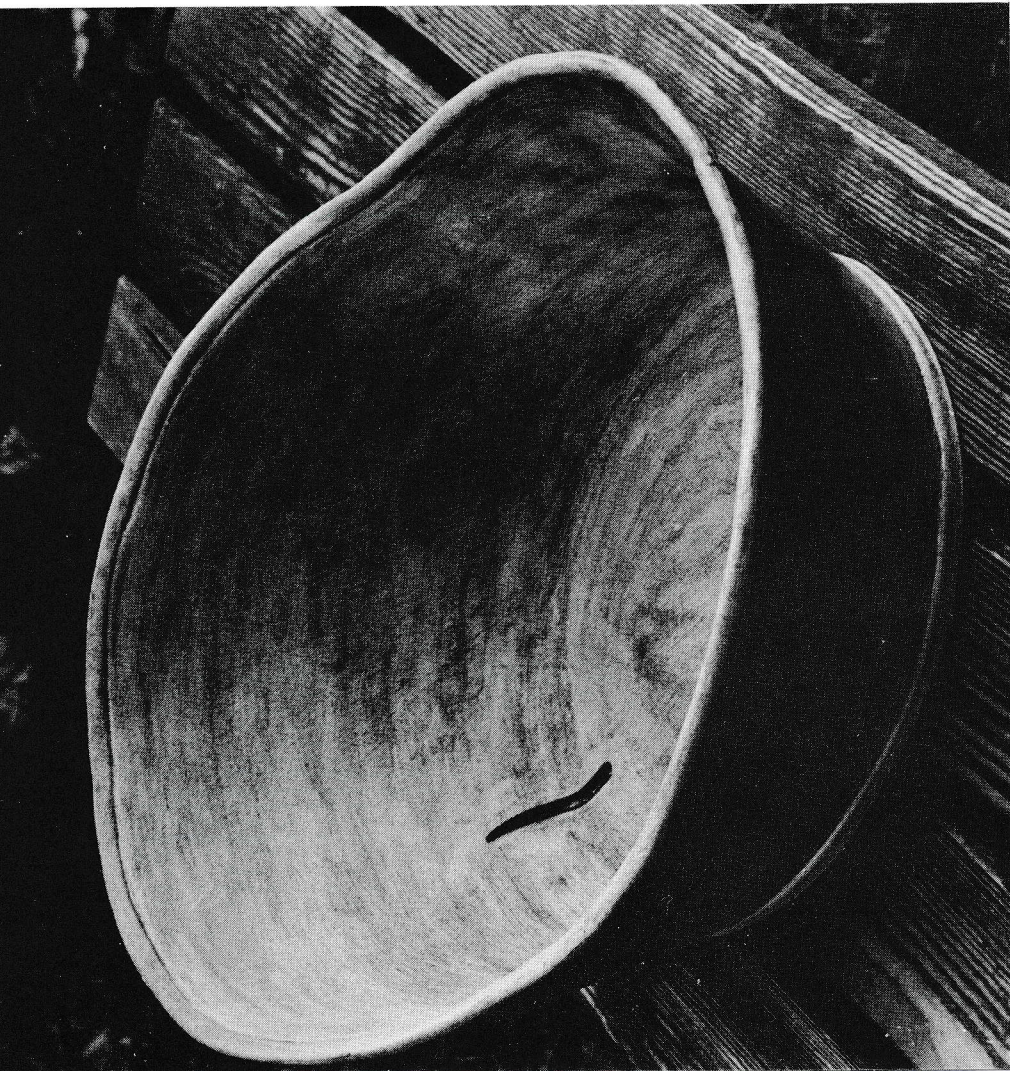
Kärleken till de arbetande

"Till de arbetande" var titeln på en utställning som visades på galleri "Hos Petra" i höstas. Det var bilder i lera av Pavi Ernkvist. Man gick in i ett rum där hennes skulpturer

skapade en ren, varm och stark atmosfär. Olika grupper bildade tillsammans en helhet, vissa teman återkom och gav bilden av tillvaron som ett kretslopp.

Pavi renodlar sin form, skalar bort allt som är oväsentligt för innehållet. Hennes människor är oväsentligt för innehåll. Hennes människor är raka, vridiga, ofta utan lemmar men med ömsinta, tidlösa ansikten.

Bilderna av föremål är ofta tydligare. Verket tygen är det konkreta. Så återkommer t ex båten (elementen), åran (intellektet/verket), oket, baljan. . .

Den avlånga sittbaljan med hög rygg står för det traditionella kvinnliga arbetet såsom Päivi minns det från Finland. Det är Livets balja där man tvagades vid födsel och död, och i vardagens bastu. Baljan med en skära i är en bild av skötet.

Oket är ett verktyg Päivi upplevt i verkligheten, oket som bär ämbaren med vatten. Mannen bär ett ok, men har inga armar. Oket är våra armar och lasten är osynlig.

Barnet i båten är utan åra, dvs, ännu utan verktyg att styra, ta sig fram. Det är också en bild av människan som färdas ut i intet.

Arbetet är en kärleksrelation. Till jorden, himlen och människan. Arbetet är människans innersta. Där dömer hon sig själv kvar

hon står i produktionsförhållanden. Arbetet är kärlekens och det växandes dimension. Ett fördjupande och ett ansvarstagande. För dig och mig."

Så skriver Päivi Ernkivist i sin katalog, om kärlek och ansvar.

Framför en mor i halvfigur står en dotter, också i halvfigur, påklädd. Det är ingen olöst konflikt mellan generationer som skildras, utan ett led i en mognadsprocess. Barnet växer upp och stiger gradvis ut ur kretsen av beroende.

En kvinna står med framsträckta armar över vilka hon bär en hopvikt handduk, hennes uttryck är väntan, tålmod och uppmuntran. Detta är bilden av ansvaret, att orka ta

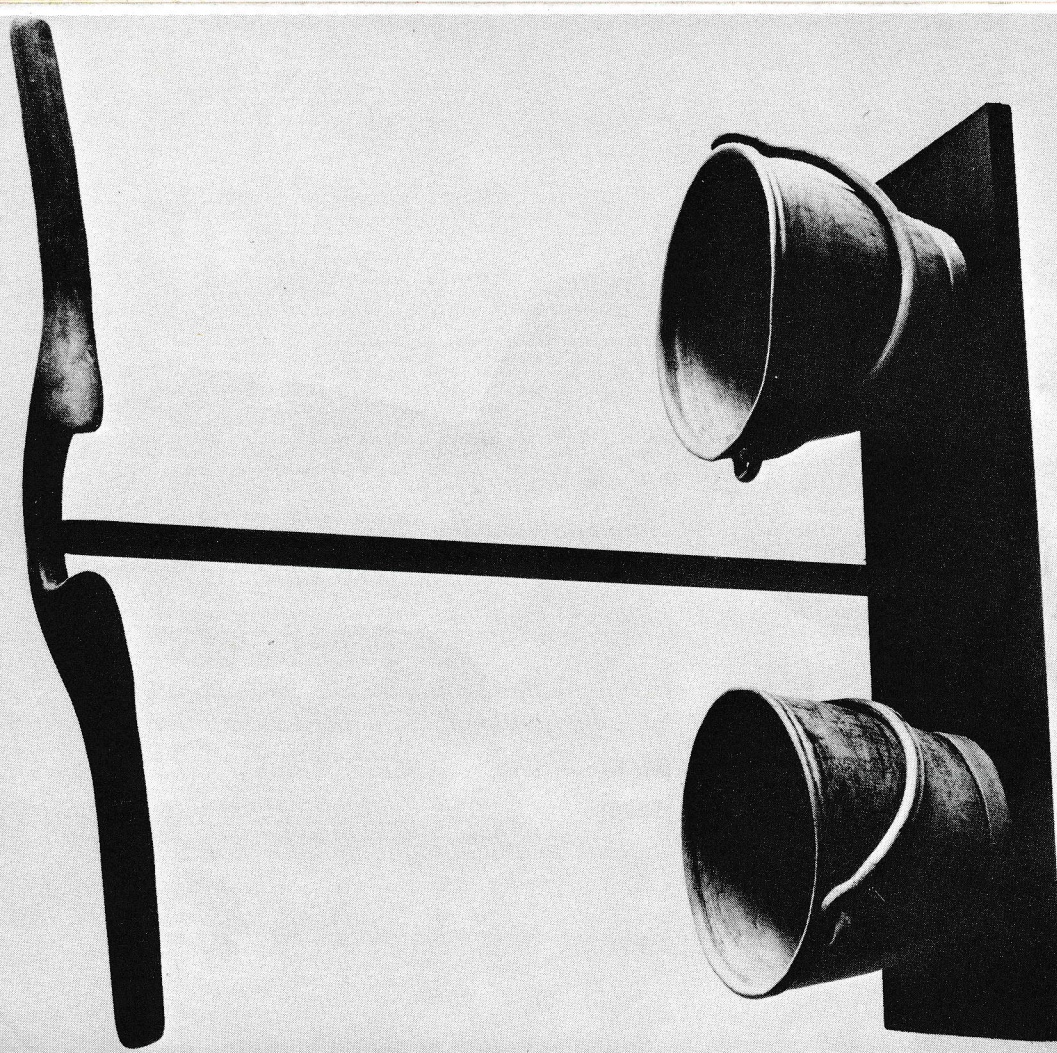

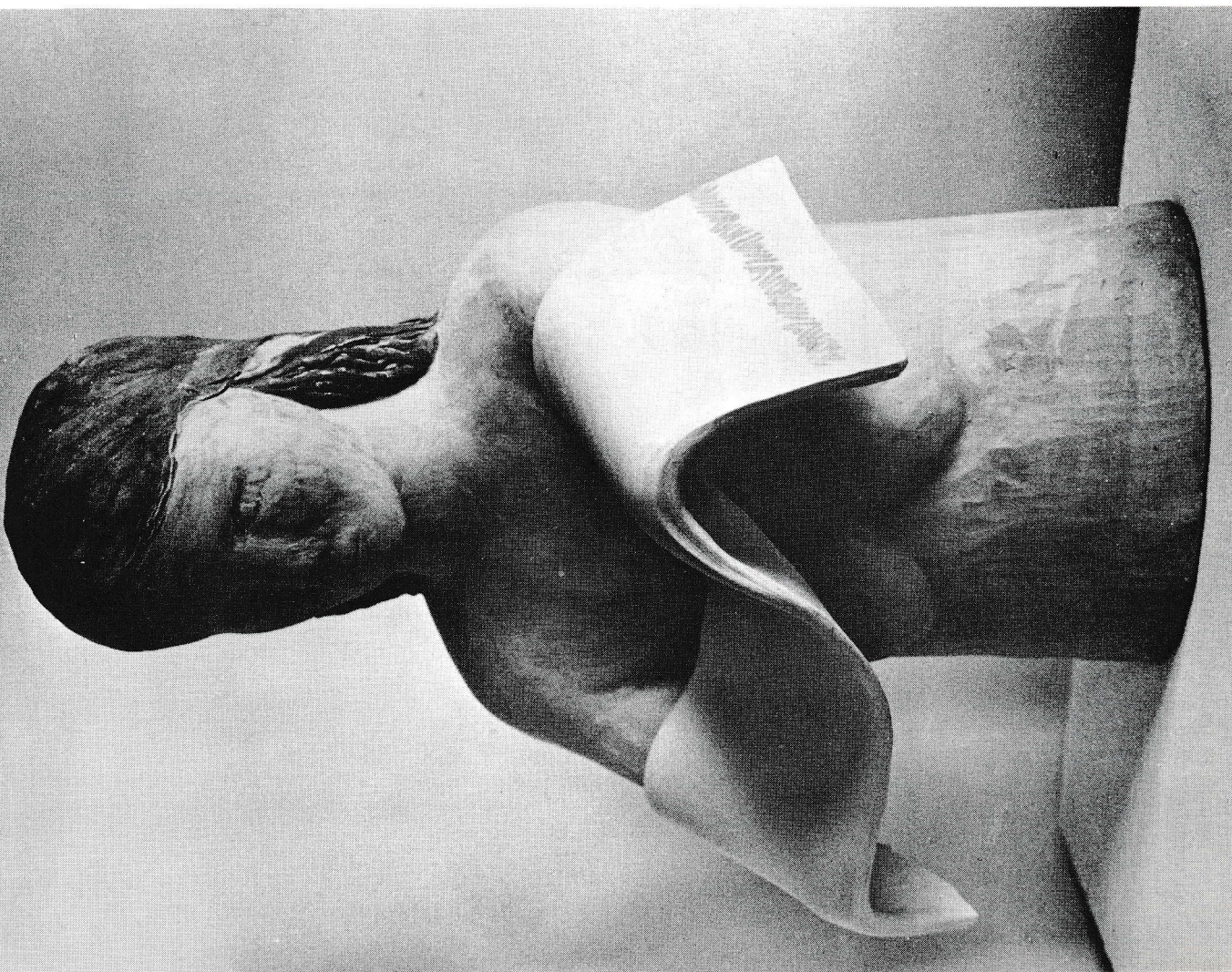
Foto: Beata Bergström

bränns vid höga temperaturer, 1 250-1 280 gr C, och lergods, som ger klarare färg. Glasyrer undviks, klockorna har fått sin transparenta blåton genom beläggning med engobe, dvs samma lera som klockorna själva gjorts av uppslammad och infärgad med oxidfärg. Engoben smälter vid den höga temperaturen och ger en färgton utan att ge glansig yta. Färg som form är stram, avklarad och medvetar till allvaret i denna utställning om människan, skapad till arbetande, ansvarstagande varelse.

ansvar, och bära det, t ex för en annan människa, för en människas växt.

Pojken som håller klockan som ringer, håller både en himmelskupa och ett verktyg. Att tillverka klockor känns som en utmaning rent tekniskt, tycker Päivi, och är innehållsamt laddat: Lökkupolerna hemma i Karesmäsk (grekiskortodoxa) sades ha sin form för att samla in himlens kraft. Klockringning är både själarning och vällingklocka. . .

Päivi Ernkivist gick ut Konstfrack efter ett påbyggnadsår år -73, och debuterade samma år Hos Petra. Hon arbetar med stengods, som

Nils Herman Quiding föddes i Malmö 1808. Han blev student 1825 och reste till Lund 1829 där han året därpå avlade juridisk examen. Efter diverse tjänstgöringar återvände han 1837 till Malmö där han skulle stanna för resten av livet med avbrott för en kort sejour, 1861-62, till huvudstaden som riksdagsman för borgarståndet, och en sexveckors semester i utlandet. Från 1847 till 1879

satt han som rådmän. Han avböjde kandidatur till borgmästarposten på sin politiska övertygelse. Åren 1838-42 ledde han Malmö Tidning, ett blad som bl a tog ställning för Crusenstolpe när denne åtalades och betecknade åtalet som ett brott mot tryckfriheten, "nationens dyrbaraste rätt". 1856 gifte sig Quiding med Anna Catherine Åkerblom. Han avled efter en tids sjukdom den 26 december 1886.

Utopisten Nils Herman Quiding

Nils Herman Quiding. De är inte många som känner igen namnet eller vet att denne man under sitt namn de guerres, "Nils Nilsson, arbetskarl", författat vårt lands kanske största sociala och utopiska verk, *Slutliqvid med Sveriges Lag, i fyra böcker uppgjord af Nils Nilsson, arbetskarl* (Carlshamn, Karlskrona och Malmö 1871-1876).¹

Om sitt författarnamn säger han, att han tagit det "enär mitt förmån är Nils, såsom också min fader hette, samt jag aldrig haft annat än mitt arbete att lefva af".² Verket är med ironi tillägnat "Europas öfverklass och dem alla, som stäfvat dit".

Själv skriver Quiding att Slutliqvid författades därför att han efter sitt inträde på den juridiska banan (se ovan) "började ana, att

med denna så kallade rätt det icke hänger så alldeles rätt tillhopa; och fortsatta observationer under en lång tjänstetid förde slutligen till öfvertygelse om något vid samhällets första anläggning begånget falskum, hvilket med ifriga historiska studier jag sökte komma på spåren".³ Redan på 40-talet, då Quiding i Malmö ledde en kommunalförening och utgav (tre nr) ett "Arkiv för kommunallagstiftning", började han fundera på vad som skulle bli Slutliqvid, vars tredje del, "Gemensam lag för alla europeiska folk", den första att utkomma, publicerades 1865 under titeln Europas grundlag för tjugonde seklet. Protest från Norden.

Men Quiding nöjde sig inte med bara en pseudonym. Under namnet "August Tall-

man" inledde han redan 1832 sitt författarskap med en Kort och redig framställning af det viktigaste i svenska rättskrifningsläran. Han grundlade tidigt sitt pedagogiska intresse.

SIN EGEN SMED

Det har tvistats om Quidings originalitet. G. H:son-Holmberg, som skrivit två (av tre) böcker om honom, menar att han skrev oberoende av Saint-Simon och de franska socialisterna. I Svenska män och kvinnor står: "...han (var) som tänkare högst originell och självständig, och hans kännedom om den utländska utopismen torde ha varit obetydlig".

Quiding själv säger sig inte ha läst något annat än en broschyr (översatt av Götrek) av Étienne Cabet, vilken han f ö finner "hvarken hackad eller malet". Det rått förhållanden är nog det, att Quiding i stort sett är sin egen smed, om än han kan ha tagit intryck av det på 1830-talet i Sverige upplammande intresset för framförallt Saint-Simon.

Det är anmärkningsvärt att Quidings liv och skrifter är så föga kända, ty han är "en af det samtida Sveriges märkligaste, mest originella söner", som H:son-Holmberg uttrycker saken.⁴ En man som utövade ett starkt och bestående intryck på August Strindberg borde, tycker man, vara värd ett bättre öde än Quidings. Ty hans inflytande på Strindberg var stort, så stort att Strindbergs lilla katekes för underklassen vore otänkbar utan honom! (Den som tycker att detta är ett magstarkt påstående rekommenderar jag till läsning!) Det var inte bara så att Strindberg övertog och gjorde allmänt kända *de av Quiding uppfunna*⁵ uttrycken *över-* och *underklass*, han övertog också Quidings kritik av ämbetsmannaväldet och den borgerliga finkulturen.

Strindberg satt i Schweiz och läste Tjernytjevskij, Rousseau och Quiding. Till vännen Carl Larsson skrev han i juni 1884:

"Gör mig nu den glädjen att läsa denna bok jag sänder dig. Den är skriven af den man som först af alla genomskådat eländet. Han har först af alla sett en glim af

hvari Samhällets Hemlighet, det Bakvända nästan outgrundliga mysterium ligger! Det är en profet!"

Till yttermera visso tillägger Strindberg i ett PS följande: "Men återsänd Nils Nilsson läst. Thet är Biblia. Thet är all den then Heeliga Skrift! För mig!"⁶ – Kan det sägas tydligare?!

Quidings dotter, Annie Åkerhielm, i övrigt en ultra-konservativ och nu med rätta bortglömd romanförfattarinna, skrev i en artikel till hundraårsminnet av faderns födelse, att "de som ägnat vår sociala utveckling ett mera ingående studium hafva säkerligen ej förgätit Sveriges förste socialist".⁷

Tyvärr går det inte att instämma i detta (han var f ö inte heller vår förste socialist). Quiding är 1976 precis lika bortglömd och förgäten som han var det 1908. Hans Slutliqvid lästes aldrig av de breda massorna – det är möjligt att tiden inte var mogen.

Endast ett fåtal intellektuella, som Strindberg, och aktiva inom den framväxande arbetarrörelsen, som Axel Danielsson, läste och tog intryck av honom. Vad man kan anklaga dem för är inte att de så starkt påverkades, utan att de ofta, som Strindberg, gjorde litet eller inget alls för att bekantgöra hans skrifter. Och det är synd. Quidings kritik av rätts-samhället är nämligen mycket grundlig och något av det bästa som skrivits av en svensk om utsugarsamhället.

VAD VILLE HAN?

Vilken var då Quidings profetia? Vad ville han?

Med Slutliqvid ville Quiding två saker. Först och främst ville han kritisera vad han kallade "rättsamhället", dvs det borgerliga samhälle som är en funktion av egendomen. Dels ville han anvisa vägen ut ur detta till ett nytt och bättre, som han kallade "Platos Stat i korrigerad bild" (del 4 av Slutliqvid).

Som jurist är det naturligt för honom att ta sin utgångspunkt i just rättssystemet. Han ser klart vilken dess egentliga funktion är: att värna den enskilda egendomen. Rätten är alltså inget annat än en klassrätt. Egendomen

är grunden för alla samhällets institutioner och all dess prål. Han beskriver detta samhälls uppkomst i form av en enda handling:

"Jag skall beskrifva denna handling så här: den starkare blef medveten om sin styrkas verkingar och slog den svagare till marken. Företeelsen var af alldeles likartad natur som den, som vi ännu hvarje stund kunna få att skåda i djurens samlif."⁸

Denna handling vill han "med all rätt kalla syndafallet". Detta är en tankegång som har sin uppenbara motsvarighet i Rousseaus välkända resonemang om att den som först inhägnade en jordlott och sade: det här är mitt, är att anse för den verkliga grundläggaren av det härskande samhället. Quiding menar att denna handling ytterst utgör det fundament på vilket samhället vilar. Genom "syndafallet" var styrkans väld proklamerat såsom lag för "menschliga samlefnaaden".⁹

Quiding finner inga som helst förmildrande omständigheter för de skändligheter som begås mot underklassen. Språket är mustigt och koncist, alls inte krångligt som en del velat göra gällande.

Utgående från rätten, som han menar hellre borde benämnas orätt, underkänner han hela samhällets organisation. Han visar att det är till för överklassen, inte för underklassen. Samhället i dess nuvarande form är till för egendomen, ty samhället "inrättades hos öfverklassen omedelbart till skydd för denna /ägande-/rätt".¹⁰ Klassrätten har till och med "trängt ned i mjölken, som till hälften är vattnet".¹¹ – Således en hård dom över 1800-talets (och vårt) Sverige.

KVINNANS FÖRSLAVANDE

Bland de värsta följderna av äganderättens oinskränkta herravälde över människorna ser Quiding i kvinnans förslavande – och i denna fråga, det bör påpekas, är han förvånansvärt modern –, i stadens och landsbygdens avskiljande från varandra, kyrkans makt och funktion som verktyg för överklassen, krigsväsendets och polisens tillväxt, parlamentaris-

men, som han menar är ett stort luredrejeri, centralismen, byråkratin.

Äktenskapet inrättades inte av ideella skäl, utan för att försäkra mannen av överklassen en äkta som kunde ärvas. På så sätt förlängdes äganderätten, som Quiding uttrycker sig, bortom tiden. Kvinnan är inte stort mer än en forntida slav, och han räknar kvinnan i gemen som tillhörande underklassen. Hon är helt underställd mannens godtycke och eventuella välvilja. Han kan göra som det behagar honom, men kvinnan det inte utan att bli utstött ur gemenskapen.

En annan följd av rättsamhället är att religionen utvecklas till en prål och ylig institution vars enda syfte är att undertrycka folket. Då Quiding är religiös, innerligt religiöst, kan det synas underligt att han instämmer i Marx berömda ord, att religionen är ett opium för folket.

Men religionen är för honom en ensak mellan individen och gud, ingen annan – allra minst prästerna – har någon rätt att lägga sin näsa i blöt. Prästerna bländar folket med pompa och ståt och överdådiga ceremonier och predikar laglydnad och att du skall visa öfverksamhet med din fattiga lott på det att allt varder dig kompenserat i himmelriket. De har ingenting med sann religion att skaffa.

Sann religion är att sträva efter kunskap om gud och att verka för att förändra samhället i förnuftig riktning. Jesus var en sådan man. Han var inte guds son, har var varken mer eller mindre än en av underklassen, menar Quiding. Överklassens rådslä för hans budskap visar sig utmärkt därtill att de förvandlat honom till halvgud och ouppnåeligt ideal stående över alla världsliga trivialiteter.

En annan sida av det borgerliga samhället som Quiding går till storm mot är centralisationen. "Icke behöves någon särdeles grad af skarpsinnighet för att inse alla orimligheterna af ett sådant från eröfringen härledt, af öfverklassen med förtjusning omfattadt och genom vanans makt befästadt regeringssystem".¹² skriver han.

ÄR QUIDING REVOLUTIONÄR?

Två klasser står alltså mot varandra, en

"herrsarklass och en slafklass".¹³ Quiding är relativt klar över att det är folkets kamp mot sina förtryckare som fört samhället framåt. (Framstegen i "civilisation böra egentligen räknas efter de framgångar, underklassen småningom förmått tillkämpa sig till höjande af sin existens".¹⁴ Är då Quiding revolutionär?)

Som de flesta utopister har han inte riktigt förmått frigöra sig från 1700-talets ideal av den upplyste, kunnige världsförbättraren, reformatorn. Quiding ser till syvende och sidst i samhällsutvecklingen guds hand. "Ty det kan icke vara tvivel underkastadt, att skaparen ämnat jorden till alla sina barns gagn och njutning".¹⁵

Äganderätten uppkom, som vi sett, genom våldet, men detta våld var en funktion av driftslivet, av *viljan* till egendom. Denna var nedlagd i människans själ av gud. Och eftersom gud är god, så måste målet för utvecklingen vara ett för alla människor gott mål.

Äfven för egendomslustan. . . kunna viktiga mål spåras".¹⁶ Och som det hos Marx är omöjligt att det feodala stadiet avlöses av ett socialistiskt, lika nödvändigt är det hos Quiding att vissa, i det närsynta perspektivet, onda företeelser måste utvecklas.

Egendomen är nödvändig för kunskapens höjande, vilken är en förutsättning för inrättandet av det nya samhället.

Quiding är övertygad om att "Samhällets mål ligger visserligen icke i ett eller annat slag af egendomsväsen. . . utan i mensklighetens lyckliggörande, ty samhället är till icke för egendomens utan för människans skull". Den historiska utvecklingen är förutbestämd. Och han liknar också samhället vid en maskin som "vår Herre vill se efter hand förbättrad".¹⁷ Den gudomliga försynen styr oss alltså mot ett bättre samhälle, mot "gudsmänniskans ti-dehvarf". "Förnuftet ensamt skall" – skriver han om sin framtidsvision – "vara lagstiftare".¹⁸

KAMPEN NÖDVÄNDIG

Quidings utopiska samhälle är redan förutbestämt. Men, och detta men är viktigt, det kommer inte till stånd av sig självt. Männi-

skornas aktivitet är en nödvändighet. Underklassens kamp är nödvändig. Men någon revolution vill han inte veta av. Han är reformist, även om han på ett ställe uttrycker tanken att *om* en revolution visar sig nödvändig, och det ser den ju ut att bli, så bör vi inte försitta tillfället.

Men hur skall då samhället förändras? De upplysta, genierna, skall klaragöra förverk-lässen och de styrande fördelarna med och nödvändigheten av detta nya system! Att dessa upplysta skall komma är säkert, de är lika nödvändiga som förändringen själv.

Vägen till eutopia (lyckligt land) går således över lagstiftningen. Överklassens makt skall endast successivt brytas och egendomen gradvis övergå i gemensam ägo. Quiding manar även till ett sammanträde i Prag den "1 januari 1895" av alla Europas regenter och statsmän för att dryfta bildandet av Europas förenta stater!

QUIDINGS KOMMUN

Quidings framtidsutopi är grundad på kommunen, som han kallar krets, med högst 5 000 innevånare. Dessa leds av en genom val utsedd "höfding". Hela Europa, och därefter världen – det är drömmen – är indelat distriktvis. Längst ner på skalan står kretsen, det ursprungliga samhället, över det häradet, därefter landet, så riket – t ex Sverige –, och allra överst staten.

Man har vissa gemensamma lagar och regler inom varje distrikt, men varje krets, härader etc har en viss självstyrelse gentemot närmast överordnade instans. "Det är icke kommunens angelägenheter utan kommunens reglering af sina angelägenheter, som staten bör reglera".¹⁹

Detta system rekommenderar Quiding därför att människornas behov endast kan tillfredsställas i ett mindre samhälle där de styrande har omedelbar kontakt med innevånarna. Centralismen är principiellt av ondo. I detta samhälle är människorna befriade från allt onödigt samhällstväng. Samhället är en på förnuftet parat med kärlekens auktoritet grundad organisation.

I kretsen ägs allt gemensamt. Också uppfostran av barnen är en kollektiv angelägenhet och sköts av därtill utbildat folk, ty att vara förälder garanterar inte att man är lämpad till det. Allt sker kollektivt, man t o m åter gemensamt i de kloster – ja, så kallar Quiding gemensamhetshusen – där man bor.

Det är en ny människa som möter oss i gudsmänniskans tidevarv. Alla "jemrande öfverklassingar är döda. . . och den nya generationens uppväxt under gemensamhetslivets kontroller, har skapat en helt annan människotyp".²⁰

Det negativa i detta samhälle är Quidings hemfall åt platonsk aristokratism. Han menar att folket inte äger förmåga att styra sig självt, utan bör överlämnas detta åt speciellt utbildade statsmän (Platons filosofer). Quidings förakt för parlamentarismen förföljer honom ändå in i lyckoriket. Men å andra sidan strävar heller ingen att vinna egna fördelar. Makt, ära och rikedom är intet värt, istället arbetar man för varandra och därigenom för sig själv. Man hjälps åt med allt och strövar endast mot ett höjande av kunskapsnivån och förbättringar av samhällssituationen.

ÅTERUPPVÄCK HONOM!

"Genom sjelfva dess organisation skall samhället forceras att utveckla hela måttet af sin förmåga till beredande af individernas lycka, en princip som följdriktigt utvecklats därhän, att hädanefter människan skall födas icke blott till lifvet utan ock till dagligt bröd och ett kärleksfullt hem för hela lifvet, hvarigenom, men visserligen icke genom penning-en, den rätta verksamheten, arbetet, sådant det bör vara, framkallas, och hvarförutan tillvarelsen blifver icke en njutning utan en plåga. Se der en reform, som är värd att tala om, hvilket ingalunda kan sägas om alla dem, som förekommer vid våra riksförsamlingar".²¹ Detta är den viktiga slutsats Quiding drar av sin granskning av rättssamhället: en kritik av de styrandes munväder och de rådande förhållandena, och en insikt om nödvändigheten av dess förändring. Och därför var han farlig för socialdemokratin och Branting, därför glömdes han bort, därför begravdes han i

universitetsbibliotekens drivor av damm. Det gick inte att förvränga hans ord, som det nästan lyckades överklassen att förvränga Strindberg, och därför måste han glömmas. Ty trots det myckna strunt som otivelaktigt finns i hans skrifter är huvudsidan positiv. Han är vår. Återuppväck honom! Ty det mest i hans kritik gäller än idag, och mycket i hans framtidsutopi kan nog vara värt en fun-derare även nu.

Kaj Svensson

Noter

1. En andra upplaga av Slutliqvud utkom 1886 (tryckt i Malmö), strax efter Quidings död. Denna upplaga var "genomsedd och tilläkt med två böcker". – Efter Quidingsdöd fann en trotjänarinna i huset hela upplagan på vinden och beslöt sig för att elda upp den! En tillfälligt förbikommande släkting räddade de 8 återstående exemplaren.

För de olika upplagorna har jag använt I resp II. I:1-6 hänvisar till första upplagan, första boken, sid 6. För andra upplagan har inte mark-rats del, då sidonummeringen i denna är löpan-de.

2. II:7.

3. II:5.

4. En svensk "utopist", sid 5.

5. Visserligen är det sant att Almqvist först an-vänder uttrycken – i Smaragdbrodn (1845) –, men Quiding ger dem en "älmenn social me-ning" (Halvdan Koht i Socialdemokratie, Ny utgåva, Oslo 1932, not sid 22). (Det kan påpe-kas att orden, enligt H:son-Holmberg, vinner insteg i tyskan först *efter* det att Quiding använt dem!)

6. Strindbergs Brev, IV, Sthlm 1954, sid 222 resp 223.

7. "Stockholms Dagblad" för den 30 augusti 1908.

8. I:1-6 f. 13. I:4-103. 18. II:491.

9. I:1-7. 14. II:431. 19. II:404.

10. I:1-12. 15. II:431. 20. II:487.

11. I:1-165. 16. II:425. 21. II:491.

12. II:449. 17. I:1-153.

Litteratur

Litteraturen om Quiding är minst sagt mager. I princip finns tre (!) böcker om honom. G. H:son-Holmbergs *En svensk "utopist"*, Sthlm 1909, och densammes *Nils Herman Quiding*, Sthlm 1928. Dessutom har C.G. Björk-lund utgivit *Det fria samhället*, Sthlm 1924. – Det är allt!

STÄRK KULTURFRONTEN -STÖD FIB-INSÄMMLINGEN

Folket i Bild/Kulturfront har nu utkommit i fem år. Under den tiden har tidningen eftertryckligt visat att den behövs. Praktiskt taget all annan press i vårt land är numera bunden med stöd till stat, näringsliv eller politiska partier. Utan Folket i Bild/Kulturfronts existens hade den utvecklingen tagits för given. Nu vet vi att en fristående organisation genom egna arbetsinsatser och ett konsekvent fasthållande vid sitt oberoende kan driva en tidning som är ett radikalt alternativ till den kommersiella veckopressen.

FibK behövs

Utan FiB/K hade vi inte fått kunskap om myndigheternas spioneri på svenska medborgare och på utlänningar bosatta i Sverige. Utan IB-avslöjandena hade vi aldrig fått några klarlägganden av den svenska militärledningens brott mot vår alliansfria utrikespolitik.

Utan FiB/K:s insats för den folkligt radikala traditionen i litteratur och bildkonst hade vårt kulturliv varit betydligt fattigare. Detsamma gäller det viktiga kulturarbete som föreningen Folket i Bild/Kulturfronts avdelningar och arbetsgrupper har genomfört lokalt, runt om i landet.

En kämpande organisation

Men det är mödosamt att vara en kämpande organisation och ge ut en tidning som har så många och mäktiga fiender som FiB/K har. Även om ansträngningarna har varit stora, har de inte alltid räckt till för att göra en alltigenom bra tidning. Framför allt reportagen har haft en ojämn kvalitet. De har många gånger inte motsvarat förväntningarna hos läsarna och FiB-aktivisterna. Detta och andra brister ledde till att upplagan under de senaste två åren sjönk med omkring 7 000 exemplar - 20 procent.

Nu görs stora ansträngningar för att förbättra reportaget och avhjälpa andra brister i tidningen. Den har blivit bättre. Entusiasmen i föreningen ökar och den nedåtgående upplageutvecklingen har vänts. En prenumerantvårningskampanj pågår. Men ökningen är ännu för långsam för att säkra tidningens fortsatta utgivning.

FiB/K:s plattform

Angreppen mot det fria ordet i vårt land har inte upphört. Genom de nyligen genomförda ändringarna i tryckfrihetsförordningen har i stället en utveckling påbörjats som kan leda till hårdare ingripanden mot oppositionella och större rådsla bland journalisterna. Det har också sagts att dessa ändringar bara är första steget.

Den anti-imperialistiska kampen i hela världen är lika viktig i dag som den var i Indokina, när FiB/K startades.

Kampen för en folkets kultur, fri och oberoende av allmosor från stat och kommun blir viktigare för var dag som går och för varje centraliseringsreform som genomförs på det kulturpolitiska området.

Därför behövs FiB/K. Därför behövs en stark kulturfront som kan utveckla tidningen till en masspridd populärtidning.

För att säkra FiB/K:s fortsatta utgivning och utveckling startar nu FiB-insamlingen. Målet är en halv miljon kronor till 1 maj 1977.

Stärk kulturfronten - stöd FiB-insamlingen.

DU BEHÖVER OSS!
Folket i Bild
KULTURFRONT

Box 16028, 103 21 Stockholm
Tel 08/23 21 95 (exp) 20 13 00 (red)
Pg 70 45 88-3 · Bg 511-9953
Prenumeration helår (22 nr) 85:-,
halvår (11 nr) 43:-, stöd 125:- minst

Sätt in Ditt bidrag på pg 70 45 88-3. Märk talongen FiB-insamlingen.

Omslagsbilden

Omslaget är en litografi av fransmannen Honoré Daumier för tidningen "La Caricature". Daumier är kanske mest känd för alla de litografier han dagligen, under flera decennier, utförde för de satiriska bildtidningarna "La Caricature" och "Charivari". Till eftervärlden har bevarats närmare 4000 litografier av hans hand, liksom ett mycket stort antal teckningar och akvareller.

Tidningen "La Caricature" kämpade för frihet och demokrati i julimonarkins Frankrike. Den startades 1830 av Charles Philippon, en svuren fiende till Ludvig Filip. Daumier medverkade i denna tidning ända från starten tillsammans med flera andra kända tecknare, bland vilka kan nämnas Grandvill och Henri Monnier.

1835 tvingades "La Caricature" av de nya lagarna mot pressfriheten att lägga ned. Daumier ägnade sig då fullständigt åt "Charivari", Philippons nya satiriska tidning som börjat komma ut redan 1832. Men fram till 1835 gisslar Daumier i många blad de härskandes övergrepp mot det arbetande folket. Det är bilder som klart och tydligt talar om hur kungen och ministrarna ekonomiskt spe-

lar sig själva i händerna på arbetarklassens bekostnad, och hur de gång på gång angriper yttrandefriheten.

terrorråd av militären mot fredliga medborgare i julimonarkins Frankrike var inte ovanliga. I litografin "Rue Transnonain" (ofta reproducerad i biografier och konstböcker), har Daumier skildrat hur en hel arbetarfamilj brutalt överfallits och mördats i sitt hem av soldatesken. Bilden är egentligen ingen karikatyr, utan den skildrar verkligheten just så fruktansvärd som den tedde sig för arbetarklassen under denna tid. Detta tryck är numera sällsynt, då det beslagtogs och förstördes av myndigheterna strax efter utgivningen.

Daumier var också en duktig målare och skulptör, och det berättas om honom, att han ofta började sitt tekningsarbete med att urminnet forma en skulptur av lera av sitt motiv, för att sedan använda skulpturen som modell till litografiteckningen.

Daumier föddes i Marseille 1808 och dog i den lilla byn Valmondois i närheten av Paris 1879.

Annelie Jordahl

Lögnen om Sigismund

På Liljevalchs visades en utställning om kung Sigismund III under hösten 1976. Den skulle, enligt reklamen, avslöja sanningen om Sigismund. Det blev tvärtom. "Det blev en lögn om femtonhundratalets Sverige och ett angrepp på det svenska folket", skriver Tommy Hammarström. Han har tittat närmare på utställningens historieuppfattning.

I slutet av oktober – i allra sista stund – gick jag till Liljevalchs för att titta på Historiska Museets beramade utställning om kung Sigismund III. I månader hade denna märklighet annonserats på stan med uppseendeväckande löpsedlar i stil med "Hertig Karl rycker den döde Klas Fleming i skägget".

Utställningen skulle avslöja "sanningen om Sigismund" hette det, och det lät ju anslående. Publikens strömmade till: 53 000 människor på två månader, vilket lär vara rekord för Historiska Museet.

Vad var det då för sanning som avslöjades? Jo, att kung Sigismund III inte alls var den dålige, misskände härskare vi vanligtvis hört om. Hans motståndare, hertig Karl, senare Karl IX, var däremot betydligt skummare och mer kallhamrad än vi trott.

Denna djärva omvärdering utfördes med största elegans: Utställningen var föredömligt

pedagogisk med ordentliga anvisningar, korta, koncisa texter och en katalog som var redigerad som en kvällstidning där historien serverades i lättlästa artiklar och notiser, rikt illustrerade med samtida porträtt, teckningar och bilder. För att göra det hela riktigt illusoriskt kallades katalogen "Historiska Nyheter".

(Resultatet lär ha varit så lyckat att folk kom och bad att få prenumerera. En sådan succé måste naturligtvis upprepas och till den efterföljande utställningen, som handlade om Färöarna, lät museet trycka ett nytt nummer av "Historiska Nyheter". Längre fram planeras ett tredje och så småningom kanske man verkligen kan prenumerera på tidningen.)

DYRGRIPAR

Man hade samlat ihop en imponerande

• Sigismund III vid 25 års ålder efter ett miniatyrporträtt av Martin Kober 1591.

mängd historiska dyrgripar på Liljevalchs: konst, vapen, smycken, ljusstakar, kronor, kannor, vävnader, ryttarrustningar, medaljer, dokument, vapensköldar, böcker, mm.

Där fanns den berömda "Polska rullen", en sexton meter lång gouache som skildrar den kungliga processionens intåg i Krakow 1605, när Sigismund gifte sig med Konstantia av Österrike. Rullen har ju tidigare förvarats tillsammans med annat krigsbyte på Livrustkammaren i Stockholm, men återlämnades 1974 till Polen.

Där fanns bödelssvärdet från Linköpings blodbad år 1600, Karl Karlsson Gyllenheims fotbojor från fångenskapen i Polen, Sigismund I:s svärd, Johan III:s sabel, Sigismund III:s dryckebägare, schackbräde och bladguldmaskin, Sigismund III:s egenhändiga oljemålningar, osv.

Rum efter rum fylldes med ståt och prakt från Sigismunds hov och närstående kretsar. Konst och konsthantverk dominerade, ty en

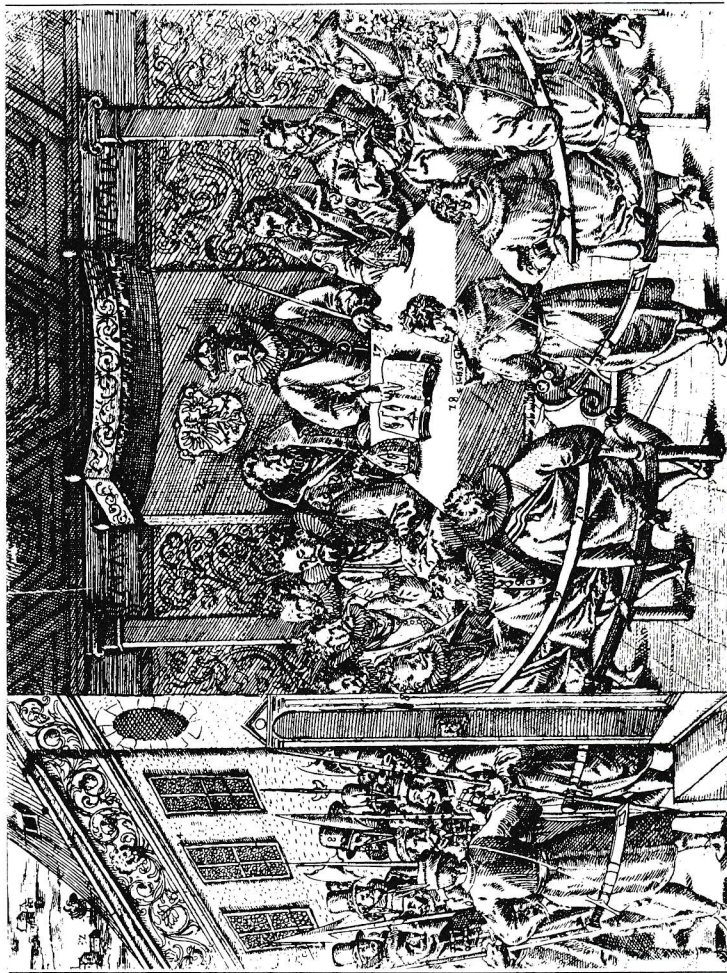
strande och generöst kulturliv i Polen, i bjärt kontrast mot den reformerta snålheten i Sverige. I Polen, underströks det, fanns religionsfrihet, men här förföljdes alla oliktankande.

Däremot talades det mycket tyst om Polens livegna bönder, som ju var grunden för högedels och hovets luxulösa liv. Och knappt ett ord sades om den svenska allmogen, som vid denna tid – i motsats till den polska – hade ett unikt politiskt inflytande. Bönderna var en stark, revolutionär – och väpnad – kraft i femtonhundratalets Sverige, vilket Sigismund så småningom bittert fick erfara.

Demokratin var i själva verket långt mer utvecklad i Sverige, men detta hade tydligen inte med "sanningen om Sigismund" att göra. På Liljevalchs bekymrade man sig inte om allmoge eller bondeslavar, där fanns inga sociala eller ekonomiska analyser, bara kungars liv och psykologi.

I Historiska Nyheter formulerades utställningens syfte så här:

"Sigismund Vasa och hans söner är en utställning som vill berätta något nytt. Vem var han, Sigismund. . . Motsvarar han det mörka eftermälet i hans svenska fosterland, ett arv av religionskrigens tid, en bild dikterad av fruktan och hatpropaganda? Var han en vankelmotig härskare, en ärelös löftesbrytare, en religionsfanatiker och en fara för arvriket Sverige? Eller var det kanske inte snarare så, att omständigheterna i hans svenska fosterland blev honom övermäktiga genom farbrodern hertig Karls tröloshet och hänsynslösa förföljelse grundad på eget maktbegär? Var inte Sigismund i själva verket en av de mest begåvade, mest humana och bälanserade bland Vasa-dynastins härskargestalter, rent av sympatisk?"

• Sigismunds kröning i Uppsala efter ett samtida kopparstick.

LIVEGNA

Man manade fram bilden av ett fritt blom-

Sigismund har ett intressant utseende

Sigismund har ett intressant utseende, som motsvarar den karaktäristik av konungen, som framskynar i samtida memoarer: han var melankolisk, envis, tystlåten, men ibland upprusande i häftiga lynnesutbrott, kanske ett arv av de temperamentsfulla Vasarna.

I sin maktutövning var Sigismund mycket samvetsgrann och metodisk. Minst 6 timmar varje dag upptogs av löpande ärenden: rådsammanträden, mottagningar, korrespondens, instruktioner till sändebud, stathållare, generaler i fält etc. I övrigt upptogs hans tid

av gudstjänster och oskyldiga nöjen som musik och kätterspel. Konungen hade en vacker röst och sjöng gärna och spelade clavecin. Han älskade naturen och sysslade gärna med trädgårdssarbete.

Och i den stilen gick man på. Som om det var kungarnas karaktärsdrag som avgjorde historien; som om de väsentligaste rörelserna i samhället försiggick i slottsparkerna, utan att påverkas av klassmotsättningar eller produktionsförhållanden. En mer idealistisk och individualistisk historiesyn får man leta länge i gamla auktoritära skolböcker för att hitta.

Historiens utveckling beskrevs som en kamp mellan det onda (hertig Karl) och det goda (Sigismund). Och till allt elände segrade det onda. Sigismund blev brutalt bortkörd till Polen och den grymme hertigen lät hugga huvudet av ett antal rådherrar och andra "som visat trohet mot landets laglige kung" ("Historiska Nyheter").

Linköpings blodbad skildrades som "Sorgspelet" och bödelssvärdet låg utlagt i glasmonter och offrens porträtt hängde på väggen. Den avrättade Gustav Banérs dotter Anna gav en skakande ögonvittnesbild av händelserna.

Domen var klar: Hertig Karls maktövertagande var en blodig olycka för Sverige, och inget annat. Sigismund flydde och med honom humaniteten och den goda smaken.

Detta var det revolutionerande budskapet på Liljevalchs.

Det mottogs i allmänhet med ödmjuk förståelse av en imponerad kritikerkår. Historiska Museet hade utan tvivel anrättat sin festmåltid med de rätta ingredienserna, ty det är tid nu för kungligheter, individualism, mystik och verklighetsflykt. 1968 hade inte ut-

ställningen varit möjlig – i den formen. Den borde inte ha varit det idag heller, eftersom dess innehåll var ytligt och falskt, och dess idé reaktionär.

ENSIDIGT

Ta exempelvis de avgörande åren mellan 1594 och 1600. Det behövs inga större historiska kunskaper för att förstå hur ensidigt, skevt och rent lögnaktigt den perioden skildrades på Liljevalchs.

Låt oss granska dessa år lite närmare. Hur de var, och hur de blev när Historiska Museet gripiit in:

När Johan III dog ärvde Sigismund den svenska kungakronan och han kröntes på Uppsala slott 1594, men tvingades gå med på en rad ganska hårda villkor som ställdes av adeln och prästerna. Så fick han t ex lova att ingen katolik fick bli ämbetsman i Sverige.

Hertig Karl, Sigismunds farbror, började omedelbart konspirera mot kungen, i avsikt att själv erövra tronen. Det fanns naturligtvis – som man underströk på Liljevalchs – ett starkt personligt maktbegär hos Karl, och kanske var detta en avgörande drivkraft för honom.

Men det var inte detta som avgjorde striden eller ens var upphov till den! Kampen mellan Karl och Sigismund var i själva verket ett uttryck för en djup konflikt i det svenska samhället, nämligen den växande motsättningen mellan bönderna och högadeln.

• Citat ur "Historiska Nyheter"

Sigismund var konstintresserad

Sigismund var konstintresserad och hellre än att gå på jakt sysslade han med akvarellmålning el-

ler arbetade i den guldsmedsverkstad han låtit inrätta på det kungliga slottet Wawel i Krakow.

Under Gustav Vasas regeringsår var de svenska bönderna en mäktig kraft och relativt välbärgade. "För senare släkten framstod Gustav Vasas tid som en guldålder", skriver E. Ingers i sin "Bonden i svensk historia" (del I).

Erik XIV började dela ut kronogods åt adeln och även ge den viss rätt till böndernas skatter, men adeln var alltiämt ett relativt svagt stånd. Det var först Johan III – som kom till makten med adeln hjälp – som började ge den ordentliga förmånen.

Redan vid Johans kröning tillkom den svenska adelns stora privilegiebrev som innebar att grev- och friherrskapen mångdubblades och friherrarna förlänades landområden. Högadeln fick rätt att ta upp böter och skatt från bönderna, och deras gamla rusttjänstplikt minskades. Adeln erhöi också k frihetsmilén, som innebar att landbönder som bodde högst en mil från sätesgården befriades från utskrivning.

Nu blev det snart sämre tider för de ofrälse, det vill säga vanligt folk. Krig, extra skatter, dagsverken vid slott och värn, tvångssköp av varor, tvångslån och annat plågade allmogén allt hårdare.

Både Erik och Johan tillverkade sämre mynt, för att på så sätt klara ekonomin. Detta åstadkom prisstegringar och drabbade särskilt dem som bara levde av lön eller räntor. Till exempel soldaterna som gjorde uppror flera gånger, bl a i Kexholm 1580 och i Narva och Reval 1590.

År 1596 blev det dessutom svår missväxt. Skörden regnade helt enkelt bort, och vägar-

na fylldes av väldiga tiggarskaror. Det blev missväxt även nästa år – och nästa. Tre års felslagna skördar i rad och nöden var nu mycket stor.

(Men i Polen fanns det säd, som den humanne och sympatiske Sigismund dock vägrade sända hit.)

Folk försökte naturligtvis värja sig och försvara sina intressen och det förekom en oorganiserad kamp, små uppror som lätt slogs ner. Det behövdes en samlande kraft, och den rollen kom att spelas av hertig Karl.

FÖRTRYCK

Kung Sigismund var långt ifrån populär bland den svenska allmogén, ty han var högadelns representant och hade givetvis inga avsikter att ändra sin fars, Johan III:s politik. Berättelserna om förtrycket i Finland, där Sigismunds vapendragare Klas Fleming var ståthållare, nådde också Sverige och stärkte inte precis kungens ställning.

Det var således ingen slump att hertig Karl vände sig till bönderna för att få stöd i sin kamp mot Sigismund. Han började med att sammankalla en riksdag i Söderköping, trots rådherrarnas knorrande.

Det blev ett riktigt folkmöte. Alla stånd var representerade men bönderna talrikast. De hade kommit från hela Sverige, enligt riksdagskallesen tre eller fler från varje härad, vilket dock anses vara en överdriven siffra.

Hertigen talade från en estrad på torget. Han lyckades få riksdagen att erkänna honom som riksföreståndare, med en konungs hela befogenhet. Avslutningsvis stod han på ma-

jestätspallen, omgiven av rådet, biskoparna och adeln, och talade till ständerna men vände sig främst till bönderna, och frågade om de vill stå fast vid beslutet och "icke för rädhåga, herravälde, lust eller ogunst falla därifrån". Då sträckte alla händerna i luften och ropade ja. Men när han frågade de höga herrarna runtomkring honom om samma sak var det många som inte lyfte handen.

Efter Söderköpings riksdag reste Karl land och rike runt och agiterade för sin sak, och mot konungen och dennes anhängare. Han vann stöd bland folk, särskilt i Dalarna.

ARBOGA RIKSDAG

I februari 1597 sammankallade Karl en ny riksdag, denna gång i Arboga. Han handlade utan att fråga rådet och rakt mot kung Sigismunds vilja och uttryckliga förbud.

Så här beskriver Ingers denna riksdag i "Bonden i svensk historia" (Del I, sid 207):

"Riksdagen i Arboga blev en folkriksdag om någon i svensk historia. . . Rådet lyste med sin frånvaro, på en när. Där fanns en del adelsmän, huvudsakligen från Svealand, medan flera sydliga landskap icke sånt en enda frälseman. Biskoparna hade närmast kommit av tvång. . . Så mycket fler voro ombuden från städerna samt i synnerhet av allmog. Det demokratiska inslaget hade fått ytterligare förstärkning, därigenom att fyra knektar från varje fanika formligen inkallats. . .

Arboga riksdag fick ett lika stormigt förlopp som dess tillkomst var revolutionär. Man betygade visserligen sin trohet mot konungen men gick till angrepp mot hans anhängare bland herremännen. Bondeskan sattes i våldsam jäsning genom hertigens hetsande tal. 'Får adeln våldet och biskoparna råda, påstås han ha sagt, så skole I förmämma, vilket blodbad de skola reda eder'.

Flyktningar från Finland, som berättade ohyggliga historier om Fleming och hans knektars framfart mot bönderna där, ökade förbittringen. Några

herremän som hertigen låtit fängsla, därför att de utspritt onda rykten om honom i landet och tillika betungat allmogem med obilliga skjutsfärder, ställdes inför ständernas domstol. Bönderna skakade sina yxor och knölpåkar mot dem och ropade på deras blod. – Bättre Gud den, som kommer inför allmogens dom! utbrister en deltagare på mötet. . .

Det kan förtjäna att nämnas, att det vid Arbogariksdagen från bondehåll frambars ett förslag, att herremännen skulle lämna igen 'det myckna som av kronan förlänt är'. Tanken på en reduktion var redan väckt, och den skulle i det följande allt mer gro sig fast hos allmogem."

Men så här beskrevs samma händelse i "Historiska Nyheter":

"Arboga riksdag ett fiasko!

Rådsherrarna uteblev. Den upprorisk fick varken stöd av präster eller borgerskap, som manade till fortsatta förhandlingar med Sigismund. Inte ens bönderna följde helhjärtat Karl. Slutet på visan: inga nya beslut men stadfästelse av tidigare överenskomelser i Uppsala och Söderköping."

Det är väl sådant som kallas vinklade nyheter. Historiska Museet har uppenbarligen inte ett skvatt till övers för folket och folkets krav. Man tar klar ställning för högadeln och reaktionen.

KLUBBEKRIGET

Lika ensidigt och falskt skildrades det stora bondeupproret som bröt ut i Finland i slutet av november 1596, och slogs ner med stor brutalitet av Flemings trupper i januari 1597.

Upproret kallades Klubbekriget efter böndernas primitiva vapen och var kulmen på många års växande missnöje med Flemings grymma regemente (ett missnöje som också riktade sig mot Sigismund, ty Fleming var ju kungens ståthållare i Finland, och en trogen vapenbroder).

Bönderna skickade ombud och klagoskrivelser till Sverige och påtalade de orimliga

skattebördorna, utskrivningarna och tvångsinkvarteringen av soldater. Ofta gav de exempel på svåra övergrepp av ståthållaren och hans folk. År 1590 överlämnade "menige mans utskickade från Karls och Ingå socknar i Nyland" t ex en skrivelse till Johan III där de berättade:

"Desslikes har herr Klas Fleming själv förbudit oss att fiska ute på skären, som vi av ålder har varit vana att göra, tagit ifrån oss båtar, slagit oss och fört ut oss på skären etc. Och då vi för såna skjutsresors skull och annat övervåld blivit alldeles utarmade ber vi helt ödmjukt att ers kungliga majestät vill låta förhindra det."

Det är alltså en djupt förtryckt och pinad allmoge som gör ett så förtvivlat uppror sex år senare. Hertig Karl stödde upproret, och detta lades honom också till last på Liljevalchs. "Klubbekriget i Finland ger hertigen förevändning för militära aktioner", lyder en rubrik i "Historiska Nyheter". Så vände man på saken och förvandlade folkets kamp till i första hand en angelägenhet för härskarna.

Inget beskrevs ur folkets perspektiv på utställningen. De grundläggande motsättning-

arna gömdes under ett tjockt lager av kungligt själsliv; historien blev en serie tillfälligheter – slumpmässiga och oförklarliga.

Kort efter Klubbekriget dör Fleming och hertig Karls trupper intar ståthållarens slott i Åbo. Det berättas att den onde Karl gick fram och ryckte sin döde fiende i skägget för att förvissa sig om att liket inte levde. Denna barbariska handling uppmärksammades ordentligt på Liljevalchs. Men vem Fleming var och vilken makt han representerade fick vi inte veta något om.

Inte heller fick vi veta något om grunden till Karls politik: det stora och avgörande stödet hos allmogem, vilket inte bara riksdagarna i Söderköping och Arboga vittnade om.

År 1598, ett år efter det stormiga mötet i Arboga, landsteg Sigismund i Sverige med en armé på 5 000 man. Det var inte mycket, men kungen förlitade sig på stöd från högadeln – och det fick han, särskilt i Götalandskapsken.

KORVTÅGET

Men bönderna blev ordentligt oroad av Sigismunds ankomst och i Uppland, Dalarna och Västmanland mobiliserades folk. När

SKÖNLITTERATUR

emot utförligt som en nattsvart olycka och som en skändlighet från Karls sida.

Och än värre blev det i Linköping år 1600. Avrättningarna av kungens rådmän (som samtliga deltagit i striderna på Sigismunds sida), beskrevs som ett exemplöst barbari. Förvisso var detta en blodig tillställning, men som Ingers skriver "Hur mycket man än må tillvita Karl, så står dock fast, att en stark majoritet av det svenska folket stod bakom domen".

På Liljevalchs gällde det dock inte majoriteten av det svenska folket, utan kungar och hov och högadel. Historien var bara en berättelse om herremännens mentalitet, en idealistisk skildring, garanterat fri från all dialektik och materialistisk analys.

Den politiska och ekonomiska grunden för utvecklingen dölles bakom guldbrokrader och psykologi. Dock var det en politisk utställning. Den tog klar ställning för högadeln och reaktionen – mot folket.

Sanningen om Sigismund blev en lögn om femtonhundratalets Sverige, och ett angrepp på det svenska folket.

Tommy Hammarström

Eva Garnert och Ingrid Söderlind från "Arkivet för folkets historia" har bidragit med uppgifter för den historiska skildringen. De håller just nu på att avsluta ett arbete om bondeuppror i Sverige under medeltiden fram till 1720. Det ska så småningom bli en bok.

Texten den finske krigshövitsmannen Arvid Stålarms – Sigismunds närmaste man i Finland efter Flemings död – seglade mot Stockholm med 3 000 man för att stödja kungens kampanj, samlade några professorer i Uppsala ett väldigt uppådd av folk och tågade mot Roslags Kulla kyrka för att möta trupperna. När de kom dit hade Stålarms redan flytt, dock kanske mest för att den svenska flottan under Joakim Scheel också närmade sig.

Uppbådet i Uppsala har kallats Korvtåget efter innehålllet i allmogens matsäckar.

I augusti samma år, 1698, sände Sigismund några av sina män upp till Dalarna för att tillkännage sin ankomst och, får man anta, tillhålla allmogen att vara lugn. Sändebuden möttes dock av en ytterst uppretad folksamling och tre av dem mördades. Händelsen har kallats "Näfs-tåget" efter Jakob Näf, sändebudens ledare och en av de mördade.

Sådana händelser nämndes naturligtvis inte på Liljevalchs, det skulle ju rubba bilden av den onde Karl och den gode Sigismund. När hertigen senare samma år besegrade kungens trupper vid Stångebro, skildrades detta där-

Lassi Sinkkonen, **CIRKELCIRKUS**. 239s. Rabén & Sjögren, Östervåla 1976.

ISBN 91 29 46863 9

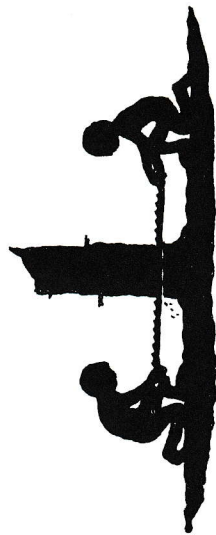
Zaharia Stancu: **HARVEN OCH VARGIN-
NAN**. 143s. Coeckelberghs, Borås 1976.
Pris: ca 50:- ISBN 91-7250-096-4.

Erik Prytz lite kantiga människor på omslaget till Sinkkonens senaste bok är goda bilder av människorna däri.

På ett överdrivet mustigt sätt berättar Sinkkonen om ynglingen Mitja Sikow. Om hur hans mor och far försvinner för honom. Och om hur han finner vänner bland de mest udda individerna. Mitt i allt elände tar Mitja sin tillflykt till vilda fantasier och grannen Smed-Anton.

Sinkkonen är en utpräglad galghumorist. Men i denna bok när han inte alls upp till samma goda skildring som i böckerna om Solveig, som jag anser är något av det bästa som skrivits om en kvinna.

Matz Davidsson

Ill.: Kaj Stuart-Beck

och fantasi, men han är också mycket läsvärd som folklig berättare.

Marz Davidsson

Erik Nyhlén, ROSAS KAFE OCH ANDRA HISTORIER. Trend pocket, Rabén & Sjögren.

Erik Nyhléns Rosas kafe och andra historier innehåller inte mindre än 42 berättelser. De allra flesta utspelas i Norrland i förlutna tid, där arbetarrörelsen och väckelsen bildar bakgrund till de människorna som beskrivs. Nyhlén har som Fritiof Nilsson Piraten större respekt för det sannolika än för sanningen. Möjligen kan man säga att Nyhléns respekt även för det sannolika är rätt liten vad beträffar handlingen. Däremot är miljön realistiskt skildrad. Det yvigt fabulerande överväger dock och även om det många gånger är roligt så är det ofta en aning svårt att ta boken på allvar – en förutsättning för att det skall bli riktigt roligt!

Klas Jonsäter

Yasar Kemal, DE TUSEN TJURARNAS BERG (Övers. Mårten Edlund) 313s. Gidlunds, Avesta 1976. ISBN 91-7021-134-5
Pris: 55:-

Ännu en stor och kraftfull roman av den turkiske författaren Yasar Kemal, den åttonde i raden som översatts till svenska. Romanen skildrar Karachullustammen, som sedan urminnes tider levtt ett nomadiserande liv i Anatolien.

Nya tider och ägandeförhållanden med ny-stiftade lagar som följd, driver stammen bort från de urgamla betesmarkerna och den livskraftiga kultur man under århundraden skapat och vuxit samman med.

Yasar Kemal är en grandios berättare, han väver samman myter, sägner och verklighet till spännande, omskakande och lärorika epös.

Nicke S.E. Andersson

Cetin Altan, MORDET PÅ SILKESMASKEN. 245s. Gidlunds, Lovisa, Finland 1976. ISBN 91-7021-145-0
Pris: 45:-

Boken börjar och slutar i en tortyrkammare i ett turkiskt fängelse där bokens jag tillbringar sin tid i väntan på misshandel och avrättning. Han utsätts för absurda förhör, hotas och inges falska förhoppningar om frihet. Större delen av boken upptas av fängens tillbakablickar på sin barndom, en skildring som enligt baksidestexten utgör en uppgörelse med författarens egen överklassmiljö. Men Altan analyserar mer psykologiskt än socialt. Med maximal skärpa, humor och inlevelse skildras det medvetna nedtryckandet av en ung individ. Fångelsescenerna som interfolierar uppväxtskildringen får allegorisk innebörd: den vuxna människan som sin egen anklagare och den universella mänskliga ofriheten. Texten vimlar av tryckfel.

Annika Jonsson

Ove Allansson, ZEPPELINAREN ELLER GUSTAV ANDERSSONS ÄVENTYR SOM LUFTMATROS, 205s. Författarförlaget, Stockholm 1976. ISBN 91-7054-192-2

Det ligger en mängd forskarmöda bakom den här äventyrsberättelsen. Dels gäller det ingå-

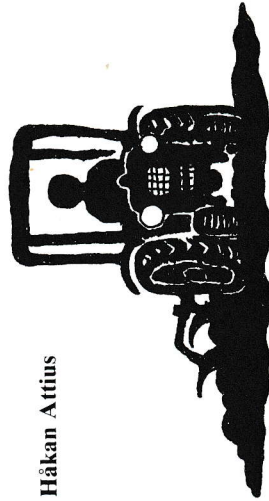
ende tekniska historieber beskrivningar om zepelinare och deras manövrering och dels in-trikata beskrivningar av trotskistiska och andra vänstergruppers motsättningar år 1934 i Nicaragua. Skildringen av livet ombord på luftskeppet är bokens styrka. Gustav Andersson är konturlös, men skall vara det, en luftskeppsbiten yngling som samvetsgrannt utför sitt arbete. Nicaraguaskildringen är en smula förvirrande med en radda namn och marxistgrupper, som far ut i okvädsord över varandra. Det är synd, hade detta avsnitt blivit mer genomarbetat så hade boken fått en bättre balans.

Ola Palmaer

Ludvik Vaculik, MARSVINEN. Sv. övers. Ingrid Maria Seth. 162s. Coeckelberghs förlag, Borås 1976. Ingår i serien Roster från Tjeckoslovakien, 4. ISBN 91-7250-060-3
Pris: ca 42:-

En Kafka-lik tjeck. Ludvik Vaculik (f. 1926) publicerade 1970 romanen Marsvinen. Det är, med kännedom om förf:s bakgrund – han stödde Dubcek, är nu oppositionell, lever i Prag med publiceringsförbud – lätt att läsa Marsvinen som en allegorisk roman med syftning på de maktmekanismer som utlöstes efter Dubceks fall. Men romanen kan lika väl läsas som beskrivning av sadismen hos en förtryckt människa, som vänder sina aggressioner mot ett värmlöst djur. Riktigt exakt vad som händer bakom huvudpersonen får vi aldrig veta; man anar en skandal kring valutaffel. Bankens inre arbete skildras i en kafka-lik atmosfär och slutet liknar bra mycket ett kafka-slut. Med satsningar på litteratur av detta slag tillför Coeckelberghs förlag vår kultur mycket värdefulla element.

Håkan Attius

**Leif Ekenberg. 1985. 181s. Ordfront, Stockholm 1976. ISBN 91-7324-038-9
Pris: 30:-**

Svensk science-fiction är det ont om. Ekenberg har gjort ett försök att skriva en roman om Sverige, år 1985. I romanen extrapoleras en del av dagens skeenden, bl a urholkningen av de demokratiska fri- och rättigheterna, samt utarmningen av glesbygden.

Norrland har gjort sig självständigt med gräns vid Dalälven. Resten av Sverige har successivt utvecklats till en militär diktatur.

Huvudpersonen är journalisten Rune. Han utvecklas från en lätt alkoholiserad cyniker till en person som på allvar börjar fundera över socialismen, under en flykt från Stockholm mot Dalälven. Personskildringarna och beskrivningen av flykten är bokens styrka.

Men det finns också brister. Beskrivningen av "den fria staten Norrland" är vag och idealiserad. Den norrländska socialismen har fått ett starkt drag av gröna-vågen-romantik.

Men det är spännande med politiska framtidsromaner. Tendenser blir tydligare och kan lättare diskuteras. Försöket manar till efterföljd.

Staffan Glassel

Panaït Istrati, BARAGANS TISTLAR. Sv. övers. Bengt Andersson. 117s. Coeckelberghs förlag, Borås 1976. Ingår i serien Roster från Rumänien, 13. ISBN 91-7250-064-6
Pris: ca 35:-

Rumänsk historia. Panaït Istrati (1884-1935) berättar i denna roman från ett barns perspektiv om händelser,

**Tomas Löfström, LANDET MITT I VÄRL-
DEN, Wahlström & Widstrand, Uddevalla
1976**
Pris: 45:- ISBN 91-46-12680-5

Författaren har i sin bok Landet mitt i världen, om Afghanistan, lyckats fånga de detaljernas magi som ännu existerar i de ej industrialiserade samhällena på jorden. Han målar bilder av landet, dess historia, dess nutid och framtid med en mycket känslig och mycket nära penna.

"Te och Tystnad
Lervägg och mörker. Snuset i spegelburken. Barfota på mattan.
Sandaler vid dörren. Samovar.

Natt. Vind. Sand. sus.
Vita duvor sover. Tankar. under välvdak.

Så känslomässigt impressionistiska är inte alltid skildringarna, han har gjort noggranna djupdykningar och kan berätta om såväl poeter som byggnadsverk och politiker från forntida stora dagar.

Katarina Jochnik

**Jakobina Sigurdardóttir, LEVANDE VAT-
TEN, 196 s. LT:s förlag, Borås 1976.**
Pris: 53:- ISBN 91-36-00832-x

En medelålders man, Peter Petersson, försvinner en onsdagsmorgon från sin arbetsplats i Reykjavik. Utan att varsko familj och vänner ger han sig iväg till sin hemtrakt på den isländska landsbygden. Han far för att söka sin förlorade identitet.

Det här är alltså återigen en berättelse om en modern människas alienation i ett högt utvecklat samhälle och denne människas jakt efter sitt förlorade ursprung.

Trots allt så blir det här inte någon tråkig upprepning av detta uppgörelsetema, inte heller någon gröna vågenfärgad back to the roots-propaganda. Utan Levande vatten är en väldigt engagerande skildring, där en avancerad berättarteknik ger en mycket sugestiv läsning. Romanen är ett seriöst inlägg i samhällsdebatten och manar till eftertanke. Vilken väg går vi egentligen? Frågan måste ju ständigt upprepas.

Vi är inte heller bortskämda med isländsk litteratur.

Mats Hansson

**Arne Persson, LENNART. 52 s. Ordfront,
Stockholm 1975.**
Pris: 10:- ISBN 91-7324-032-X

Den teknade serien är ett effektivt medium. Glädjande nog har de icke-kommersiella kulturarbetarna också börjat upptäcka det. Ett bra exempel är serien Lennart.

Med stora och noggranna tuschteckningar och starka svartvita kontraster ger Persson en fin skildring av en liten del av vårt land.

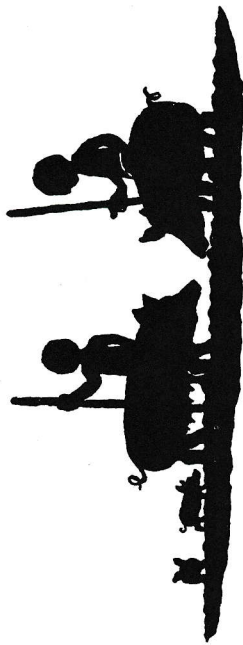
Lennart kör transportmedel och är på väg till sin moster i Uggleboda. I ett bruksamhälle träffar han den förtidspensionerade arbetaren Verner. Därifrån utvecklas historien snabbt.

Persson har ett spännande och roligt språk. I ett avsnitt går Lennart och Verner till direktörens villa. Till sekreteraren som öppnar säggar de: "Det är revolution!" Hon svarar avmätt: "Nej, tack! Vi har redan Electrolux." Och stänger dörren.

Lennart är ett fint litet häfte, väl värt en tia.

Staffan Glassel

65

som utspelades runt slätten Baragan omkring 1905. Där finns minnena av bojarernas förtryck, folkets svält och nöd och om den resning som ägde rum i mars 1907. Läsaren måste dra slutsatsen att det är nödvändigt för ett förtryckt folk att göra revolt mot utsugarna. Marsrevolten misslyckades emellertid och folket från De tre Byarna tvingades på flykt undan förtryckarnas soldater.

Översättningen ger rättvisa åt det särpräglade i Istratis eget språk, som är en blandning av prosa och poesi till en poetisk prosa men som hettas av den vilda vreden och får vika för smärtan och hatet mot bojarerna.

Håkan Attius

**Sture Dahlström, GÖKMANNEN. En erotisk
roman. Bo Cavefors 1975.**
Pris: ca 43:- ISBN 91 504 03737

Sture Dahlströms första roman på svenska på 11 år – han har flytt landet och börjat skriva på bestsellerspråket engelska – är mycket skickligt och uppfinningsrikt skrivet; språket är spänstigt och friskt, situationskomiken flödar. Men där måste berömmet ta slut och förbyttas i skepsis och avståndstagande. Romanen handlar om en man som fått för sig att han har arvsanlag som kan och måste frälsa världen. Därför måste han befrukta så många kvinnor som möjligt, och han gör det dels genom att lämna regelbundna bidrag till en spermabank, dels genom hårt erotiskt arbete

på kommersiell basis. Hans kvinnosyn är djupt omänsklig, och rasbiologin inte bara skyntar i bakgrunden – flera gånger hänvisas till huvudpersonens ariska blod. Sådant är mums för manschauvinister, politiska reaktionärer och flummiga superavantgardistiska sexualliberaler.

Magnus Ringgren

**Gert Nyman, GÄRDESMYGARNA. 234 s.
Författarförlaget, Södertälje 1976.**
Pris: 39:- ISBN 91-7054-173-6

Romanen skildrar en samling outsiders som grupperar sig kring Gärdet i Stockholm. Deras uppfattningar om livets mål avviker från samhällets. De är "hemlösa" och "märkta". Läsaren får umgås med deras projekt och planer. Så långt låter ju allt bra.

Idén att skildra människor utanför samhället är utmärkt. Men som det framförs här, i denna roman, blir man besviken. Framställningen känns konstruerad och tunn. Personerna ger intryck av att vara allt annat än levande. Deras projekt och planer stannar kvar vid att vara tämligen fäntiga pojkestreck. Ett påfrestande tillgjort språk gör inte läsningen roligare.

Samhällskritiken är dock ganska bitter och det händer att ett kortare parti kan vara både bra och roligt.

Mats Hansson

64

**Erik Asklund, MANNE, 259 s. Tiden (Arbets-
tarberättare), Falköping 1976.
Pris: 38:-**

ISBN 91-550-2070-4

Erik Asklund är en arbetarberättare som säl-
lan omnämnas, ens i de organisationer som
arbetar med att återerövra "våra författare".
En intervju i nr 1/76 av Förr och Nu är ett
undantag.

Manne är södergräben som växer upp i
20-talets Stockholm. Han och hans gelikar ur
arbetarklassen skildras med sympati. Miljös-
kildringen är fin och tidsmedveten. Författa-
ren berättar medryckande, med humor och
allvar.

Den klara klassståndpunkten och det valda
utsnittet av verkligheten gör boken läsvärd.
Romanbygget är traditionellt, med en cent-
ralgestalt (Manne) som söker den individuella
vägen upp från botten.

Lars Furuland inleder kortfattat och infor-
mativt om Erik Asklund och hans författar-
skap.

Bosse Ek

**Ann-Charlotte Alverfors, HJÄRTEBLO-
DET, 215 s. Bonniers, Stockholm 1976.**

Ann-Charlotte Alverfors ger i höst ut en fort-
sättning på sin debutroman Sparvöga, som

kom 1975. Bägge böckerna har fått översval-
lande lovord i pressen. Och det med rätta! De
handlar om livet i ett litet smäländskt
stationssamhälle för ungefär 20 år sedan.
Skildringen av Gertrud Sparvöga, eller Hjär-
teblodet som hennes pappa kallar henne, och
de människor som omger henne är sådan att
man genom dem lär känna en god del av det
arbetande folkets historia i den här delen av
vårt land. Personerna är typiska och ställ-
ningstagandet för folket entydigt. Också
språket präglas av realism; det är folkets
språk och det är smäländska.

Christina Ericson

**Poul Ørum, BARA SANNINGEN. 336 s.
(Övers. Maj Sjöwall) Gidlunds, Avesta 1976.
Pris: 55:-**

ISBN 91-7021-133-7

Psykologisk roman om ett mord i en liten
småstad på Fyn. Två kriminalassistenter från
Köpenhamn, den humane och intelligente
Jonas Möck och hans burduse och ohysade
kollega Knud Einarsson börjar nysta upp det
mystiska mordfallet. Intrigen är mycket
skickligt komponerad, människoskildringar-
na inträngande och analyserande på ett med-
mänskligt och verklighetsnära sätt.

Både Poul Ørum och författarparet Sjö-
wall/Wahlöö skildrar människor kring ett
bort, men Ørum har definitivt sin "egen" stil
och Bara sanningen är en både roande, allvar-
lig och engagerande roman, men det allvarli-
ga och engagerande budskapet dominerar
dock på ett positivt sätt.

Förlaget har givit den här boken ett tillta-
lande omslag och bundit den i ett stadigt band
som tål många omläsningar.

Nicke S.E. Andersson

**Thomas Nydahl, FABRIK. 147 s. Oktoberför-
laget, Stockholm 1976.
Pris: 30:-**

ISBN 91-7242-075-8

En efterlängtat romandebut är äntligen be-
gången. Nydahls roman Fabrik är en kollek-
tivberättelse om en skånsk färgfabrik, om
strejk och kamp, om dålig arbetsmiljö och
fackpampar. Men den är också berättelsen
om vägar man kan välja inför dessa förhål-
landen: kampens och kamratskapets väg eller
undergångens och individualismens väg.

Nydahl skriver ett fint språk, nyanserat
men ändå klart. Berättelsen kompletteras av
autentiska dokument från facket, tidningar
och TV. Liksom avsnitten delas av med korta
prosa- och lyrikstycken om arbetet.

Berättelsen tygs bitvis av schablonmäs-
sighet, men jag är mycket positivt överraskad
av denna roman.

Matz Davidsson

**Reidar Jönsson, EN BORGARES DÖD.
208 s. Tiden, Falköping 1976.
Pris: 38:-**

ISBN 91-550-2071-2

En textilindustri läggs ned utan förvarning.
Fackförening och massmedia kritiserar plöts-
ligheten, inte nedläggningen. Erik Hansson
tar den påtvingade arbetslösheten som ett
personligt misslyckande. Han sluter sig i sitt
skal och börjar resonera med sig själv. Han
genomskådar Arbetsmarknadsstyrelsen och
inser att "Sverige är bra för dom som har det
bra". Den egna arbetslösheten fogas in i sitt
sammanslag. FNL-gruppens aktion mot
Dow Chemicals etablering i staden, påskyn-
dar hans uppvaknande och borgaren i honom
dör.

En människa förändras i en föränderlig
värld. Den diskussion som författaren för ge-
nom den arbetslöse, dominerar helt denna
70-talshistoriskt intressanta proletärroman.

I bokens inledning gör Lars Furuland
fruktbara jämförelser med Ahlins "Tåbb med
manifestet" och Fridells "Död mans hand".

Bosse Ek

**Hans Gustavsson, SVEKET, Zindermans
1976**

ISBN 91 528 0131 4

Hans Gustavsson, journalist i Göteborg de-
buterar med en polisroman, Sveket. Den är
en svidande vidräkning med den kvällstid-
ningsjournalistik som hänger en skyldig innan
han ens har åklagats, som spekulerar i våld
och mord för att höja upplagor. Det är m.a.o.
ett angeläget ämne som står i centrum för
boken. Den handlar om en ung flicka som blir
mördad i Slottsskogen i Göteborg. Mordet
följs av ett liknande mordförsök, pressen
haussar upp stämningen, ropen på lag och
ordning ekar på löpsedlarna. Upplösningen är
överraskande och visar att spekulationer från
press och polis kommit på skam. Gustavs-
ssons stil kan karaktäriseras som en blandning
av Wahlöö-Sjöwalls brottsromaner och Jan
Guillous avslöjanden om journalistikaren. Till
fullo behålls han dock inte dessa metoder,
ibland känns både språk och logik en aning
krystat, men i stora drag en läsvärd och ska-
kande skildring av hur man tjänar pengar på
andra människors olycka.

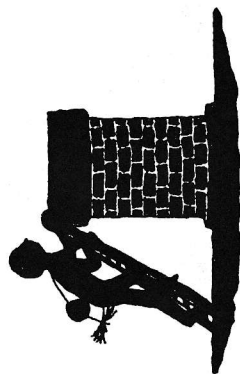
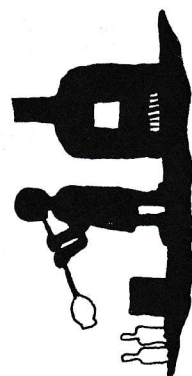
Thomas Nydahl

Ulf Nilsson ger med Dödens ögonblick ut sin andra roman, efter den populära ungdomsromanen Martin och Strejken.

Boken handlar om spanska inbördeskriget. Förtjänsten ligger i att den av torr statistik och döda siffror gör den yttre ramen gripbar och förståelig också för oss som inte själva var med. Jag har läst åtskilliga berättelser från inbördeskrigets Spanien, men ingen så medryckande och engagerande som denna. Varje slag, varje död kamrat och varje seger över fascisterna blir så nära, så lätt att leva sig in i. Dessutom, och det tycker jag är bokens stora plus, är den skriven på ett lätt, förklarande språk som gör att stora grupper ungdomar i åldern 10-15 år kan ha mycket stor behållning av den. En mycket bra historiebok, om våra egna breddgraders kamp mot en fascism som återigen vädrar morgonluft. Men också en viktig erinran om kamp och solidaritet fattiga människor emellan, en påminnelse om att man än idag för kampen mot den Spanska fascisten, som alls ej gick i graven med Franco! Och så blir man så glad när man förstår hur mycket den spanske fattigbonden bakom fronten har gemensamt med en arbetargrabb från Norrbotten som gått med som frivillig.

Ta och läs boken, både som historia av vikt och som fin underhållning!

Thomas Nydahl

Lyrisk

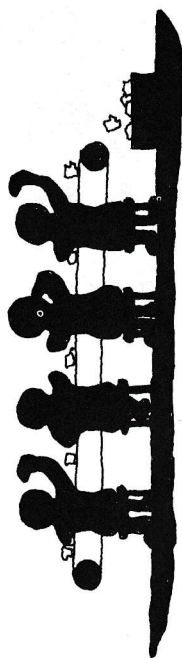
Jenny Ljunghill, MENS VERSAR, Författarförlaget, Uddevalla 1976.

Pris: 23:50 ISBN 91-7054-194-9

Jennys diktsvit är en rakryggad kvinnas syn på sin och andra kvinnors liv under det rådande dubbla förtrycket. Avslöjande öppna och ärliga tankedikter med dubbelt perspektiv och med historia myt och nuet ständigt närvarande. Jenny serverar utan krusiduller en frän aladåb med kvinnoroller, Tarzan, Jesus och attityder väl synliga i rött gele. Inga snyftiga

tyck-synd-om-mej-för-jag-är-tjej känslor finns hos Jenny, hon vill veta VARFÖR och hon tar reda på det. Den här boken är ett viktigt tillskott bland kvinnolitteraturen och ger ytterligare bredd åt kampen, mot det inre förtrycket (som Jenny avslöjar inför sin egen tvekan att överhuvudtaget ge ut den här boken) och det yttre förtrycket.

Anne Nilsson

Göran Somnardal, I MITTEN. 63s. Rabén & Sjögren, Uddevalla 1976.

Göran Somnardals diktsamling I mitten äger en rytm och ett språk som gör den lättillgänglig för alla. I den retrospektiva dikten I allas vår ungdom gör Somnardal upp inte bara med sitt eget förflutna utan också med den Ekelövskt inspirerade introspektionen. Tiden rinner inte ifrån oss om vi förmår gripa tag i den. Verkligheten förändras och vi kan också förändra den om vi tillsammans drar nytta av erfarenheten. Men bara om vi förkastar alla färdiga formler. Inte ens inom oss är vi alltid ensamma. Våra relationer är verkliga: "I mitt/ är jag själv/ inte ensam/ och inte övergiven."

Jan Karlsson

Bertil Bengtsson, VI AVLÖSER VARANN. 32s. Ordfront, Stockholm 1975.

Pris: 8:- ISBN 91-7324-027-3.

Bertil Bengtsson föddes i Dalsland 1905 och har under sitt långa liv provat på många hårda arbeten: jordbruksarbetare, skogsarbetare, sjöman och industriarbetare.

Han skildrar i sina dikter framförallt arbetet och slitet med både positiva och negativa förtecken. Där finns också mer vardagliga företeelser skildrade, jag tänker då närmast på den långa dikten "Klädkorgen", som är en lysande bild ur vardagen med många och djupa dimensioner.

Bengtsson började skriva under sina år till sjöss på trettioalet och man märker att han

arbetat mycket med ord, språket är enkelt och handfast och diktsamlingen genomsyras av jordnära realism och socialt patos – det är poesi när den är som bäst, poesi framsprungnen ur en diktare med stor livserfarenhet.

Boken är mycket förtjänstfullt illustrerad med teckningar av Mats Andersson.

Nicke S.E. Andersson

MORGON ÖVER SVERIGE och 106 andra dikter. En lyrikantologi utgiven av FIB/Kulturförbundet. Växjö 1976.

Pris: ca 23:- ISBN 91-85166-08-01

Titeln på antologin låter framtids- men speglar dagens socialdemokratiskt-kapitalistiska Sverige, boken borde heta 'Spegel över Sverige...'

Om jag inte visste, att de politiska makthavarna vore okänsliga slaviska kuggar i systemet, skulle jag sätta rubrik bok i händerna på var och en, och be dom skämmas!

Jag har nämligen svårt att föreställa mig någonting som mer naket och direkt viskar, talar, skriker och gråter ut hur folkhemmet verkar!

Det finns skön poesi på de 150 sidorna, men långt mer än den, griper mig ändå de nästan fysiskt påträngande rader som de anonyma författarna presterar. Att nämna någon speciell är svårt, jag vill dock be er läsa Birgitta Nydahls dikt 'Till kamrat Gunnar – min far' många, många gånger!

Birger Andersson

Barnböcker

Maria Gripe, DEN "RIKTIGE" ELVIS.
Bonniers, Stockholm 1976.

ISBN 91-0-040493-4

Ytterligare en bok i serien om Elvis har kommit. Elvis går nu i skolan och får bli uppleva de positiva och negativa sidorna i kamratskapet med en klasskompis. Ibland ratas han – ibland duger han, men den vänskap och kärlek han känner väger upp ovissheten.

Centralt i boken är dock förhållandet mellan Elvis och modern och Elvis och hans kompis farfar. Modern förstår inte Elvis egentligen – de talar ständigt förbi varandra – och inte heller hans sätt att uppleva riktiga människor och att opponera sig mot känslor och förställning. Hon känner sig hotad och klarar inte av att vara ärlig mot honom. Farfar är den person som bäst förstår Elvis, och de har ett varmt förhållande som endast störs av moderns svartsjuka.

Det här är en barnbok, som med stor behållning och helst också eftertanke borde läsas även av vuxna.

Inger Strömsten

SÅ LORENZ CHRISTENSEN, EN GÅRD I KENYA. 20 s. Tiden, Danmark 1975.

ISBN 91 5501 8262

John, som är 8 år, bor på en shamba (gård) nära marknadsbyn Runyenjes i Kenya. Han

Nicke S.E. Andersson

Lars Fredin, GLUGGAR OCH SPRICKOR. 117 s. LT:s förlag, Stockholm 1976.
Pris: 28:-

ISBN 91-36-00771-4

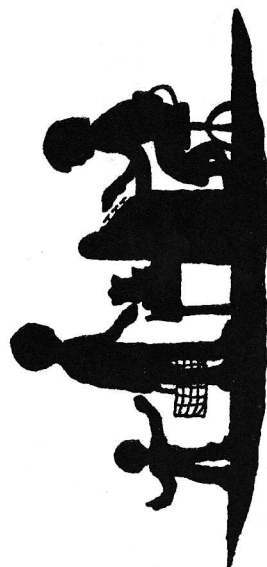
"Gluggar och sprickor" är Lars Fredins tjugoförsta diktsamling sedan debuten för drygt trettio år sedan.

Hans dikter är mycket disciplinerade, kompakta och ofta lite "otillgängliga", vilket gör att man får läsa en dikt om och om igen för att få ut något av den.

Men många av den här samlingens dikter är aförlistiskt korta och klara, som t.ex. "Luppen":

blev iakttagen genom lupp
och inte genom hjärtat
därav alla missvisningar

Lars Fredin är en mycket personlig poet och har man stiftat bekantskap med honom tidigare och följt utvecklingen i hans författarskap, har man nog lättare att tolka mångfalden av dikter i "Gluggar och sprickor".

vaktar korna om dagarna, när han är ledig från skolan. Johns mamma och hans systrar sköter åkrarna och huset. Johns pappa har en liten butik där han också bor. Boken berättar lättfattligt genom många fotografier och text hur John och hans familj bor och hur de lever.

En bra bok att börja med från 4/5 år och en bit upp i lågstadiet, när barnen vill veta hur andra barn bor och vad de gör, just därför att man på ett enkelt sätt får en inblick i hur man lever på en gård i Kenya.

Inger Göthe

Inger och Lasse Sandberg, LILLA ANNA I GLADA SKOLAN. 28 s. Raben & Sjögren, Aarhus 1975

ISBN 91 2944 4756

Lilla Anna vill gå i skolan. Långa Farbrorn skickar iväg Lilla Anna i sin trollerihatt över havet till en rolig och annorlunda skola i London. Lilla Anna tillbringar en dag där och får tillsammans med barn och lärare vara med om en mängd roliga saker i den glada skolan.

Inger och Lasse Sandberg tillbringade drygt två månader vid Prior Westonskolan och ett resultat av vistelsen där blev den här boken. I slutet av boken berättar författarna om skolan.

En bilderbok med många fina fotografier med lilla Anna tecknad.

Fungerar nog bra för barn på lågstadiet.

spännande att läsa om en annorlunda skola i ett annat land. Boken fungerar även fint för 3-åringar som är uppvuxna tillsammans med lilla Anna.

Inger Göthe

Gunnar Rönn, FJÄLLET ÄR VÅRT. 159 s.
Albert Bonniers förlag, Stockholm 1975.

ISBN 91-0-040693-7.

En berättelse om vad två barn, Arne och Ulla, elva och nio år, upplever under ett år, dels i fjällen och dels i skogslandet nedanför fjällen. Deras mamma är same. På ett enkelt och lättfattligt språk förmedlar förf., som under långa perioder levt tillsammans med samer, kunskaper om samernas levnadssätt och ökad förståelse för de problem dagens samer ställs inför. Svårigheten att tillhöra två folk och inte riktigt veta var man hör hemma tas också upp.

Boken passar barn från ca 7 år och uppåt. Den kan också lämpa sig bra som högläsningssbok i skolans lågstadium. Saknar illustrationer.

Margareta Bond Fahlberg

Samhälle

Bengt Hubendick, ÅTER TILL VERKLIGHETEN. 240 s. Zindermans, Uddevalla 1976. Pris: 60:-
ISBN 91-528-0141-1

Med teknikens hjälp har vår tids människa blivit effektiv och mäktig. Men den stora apparaten av städer, industrier och kommunikationer har gjort människan delvis omedveten om den grundläggande verkligheten, den biologiska naturen som hon aldrig kan fly ifrån och som hon är beroende av. Detta är ödesdigert; utveckling, framsteg och standardhöjning utan hänsyn till den biologiska och ekologiska verkligheten, går en tid men inte i längden.

Detta är den enkla och självklara utgångspunkten för Hubendicks bok. Med konkreta, tydliga, effektiva exempel visar han hur en ekologisk kortsynhet ständigt leder till katastrofer. Hubendick är en kunnig vetenskapsman med en sällsynt pedagogisk begåvning. Hans böcker är bra introduktioner till den ekologiska debatten.

Tommy Hammarström

Jesper Hoffmeyer, FLYKTEN FRÅN DET LEVANDE. 170s. PAN/Norstedt, Stockholm 1976. Pris: 35:-
ISBN 91-1-764181-0

Jesper Hoffmeyer är en dansk biokemist och marxist som vill skapa en ideologi och ett

politiskt handlingsprogram byggt på ekologiska insikter. Människan har flytt från naturen; förvandlat den till ett objekt och med allt mer raffinerade medel sökt behärska den och värja sig ifrån den. Han visar med övertygande exempel hur utvecklingen gradvis ökat klyftan mellan vårt samhälle och den levande naturen, men också hur detta lett fram till den vetenskap som ger oss nyckeln tillbaka: ekologin.

Han är marxist, men kontroversiell: "Om klasskampen förs som kamp mot materiellt förtryck - dvs i Danmark som lönekamp - kommer arbetarna att kämpa för ökad utplundring av naturen... Den kamp som det finns en chans att vinna är naturligtvis... kampen för att återvinna naturen, alltså också människonaturen".

Tommy Hammarström

Bengt Jahnsson, DIVINA JUSTITIA, en pamflett om aktuella problem. Författarförlaget, Avesta 1976. Pris: 23:50
ISBN 91-7054-190-6

Den här boken handlar om de uniformerade människor som nattetid kan ses smygande inom de flesta av samhällets områden. Det finns 20000 väktare i Sverige, de flesta anställda av Securitas, ett multinationellt samhälle med huvudkontor i London. Våra 15000 poliser är i sin tur beskyddade av dessa mer eller mindre utbildade och alltid lågavlönade varelser. Författaren pekar på flera fall av misshandel, ett med döden som utgång, utan några direkta åtal av de skyldiga. När ska vi

börja med att riva alla tunnelbanans tv-kameror, databanker och andra kontrollåtgärder så hotande mot vår redan minimala frihet.

Katarina Jocknik

Tor Obrestad, SAUDA! STREJK! 246s. Övers. Johanna Schwarz. Oktoberförlaget, Stockholm 1976.

I Sauda! Strejk! skildrar Tor Obrestad hur det gick till när arbetarna på smältverket i Sauda sommaren 1970 strejkade för högre löner och bättre arbetsvillkor. Det är en detaljerad och mycket lärorik skildring av strejkens förlopp från det att beslutet tas och ombudsmännen lämnar de nästan 100-procentigt enade arbetarna tills att de grundläggande kraven går igenom och det nya avtalet kan undertecknas.

Boken kom ut i Norge 1972 och väckte då stort uppseende. Orsaken var dess konsekventa ställningstagande för arbetarna och för att den påvisar marxist-leninisternas avgörande betydelse för strejkens lyckliga utgång.

Denna mycket läsvärda bok hade säkert funnit sina läsare även i Sverige utan att behöva bli översatt till svenska.

Christina Ericson

Gunnar Gunnarsson, FRÅN MACHIAVELLI TILL MAO. 190s. Författarförlaget, Uddevalla 1976
ISBN 91 7054171 X

Boken innehåller en samling kortare artiklar i skilda ämnen med dominans för Marx och marxismen med avvikelser och feltolkningar. På ett ungefär 35-sidigt mellanspel tar Gun-

narsson upp konservatismen och dess moderna svenska avläggare. Här ingår bl.a några korta belysande åsiktsutbyten.

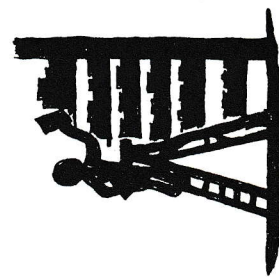
Även för läsare med hyggliga förkunskaper innehåller boken säkert nyheter då det rör sig om en kvalificerad författare. Hänvisningar till omfattande böcker är många och notapparatens tämligen stor. Ingen introduktionsbok alltså. Parentetiskt vill jag anmärka på författarens förkärlek för alltför långa meningar, vilket gör texten något tungläst.

Göran Rydén

Bo Holmberg, BETÄNKLIGHETER. 211s. Rabén & Sjögren (Tema nova) Stockholm 1976
ISBN 91-29-461-89-8

Denna främst naturvetenskapliga essäsamling är både nödvändig och för svenska förhållanden unik. Instruktivt redogör författaren för biokemiska stridsmedel, hormoslyt, Lysenkoaffären, konservativa försökspersoner, svenskan i Statens offentliga utredningar, och diskuterar forskningens inriktning och Konrad Lorenz. Det behövs verkligen många essäsamlingar och tillika debattböcker av det här slaget och jag hoppas att Holmberg fortsätter att ge ut sådana här essäsamlingar. Den skönlitterära författaren faster uppmärksamheten på postorderkatalogsvenskan, där man möter mjukisar (sovkläder för barn) minitramps (sportskor för barn) och pantoletter (korsning av träsko i plast och sandaler).

Ola Palmaer

FIB-Juristerna, MEDBESTÄMMANDELAGEN - EN ANTISTREJKLAG! 64s. Ordfront, Stockholm 1976. ISBN 91-7324-041-9 Pris: 10:-

En välgörande kritisk framställning av medbestämmandelagen inför dess ikraftträdande vid årsskiftet, inte en handbok utan en kortfattad punktgranskning av vissa speciellt diskutabla moment: strejkrätten, konsekvenserna för de offentliganställda, och - översiktligt - lagens nyheter: informationsrätten, förhandlingsrätten, vetorätten etc - som helhet ett nödvändigt komplement till löntagarorganisationernas och massmedias information. Strejkrätten står alltså i fokus, hur den delvis inskränks: det utsträckt förbudet mot sympatiåtgärder vid vilda strejker, den nya men i praktiken illusoriska överlägningsskyldigheten vid vilda strejker. Ett par sakfel har dock insmugit sig i texten, och på vissa punkter är framställningen direkt missvisande. För den som vill studera vidare anges i bokens slut hur och var man kan skaffa lagmotiven: positioner, utskottsbetänkande osv. En brist är att man inte återgett lagtexten i exempelvis bilageform; det hade ökat klarheten.

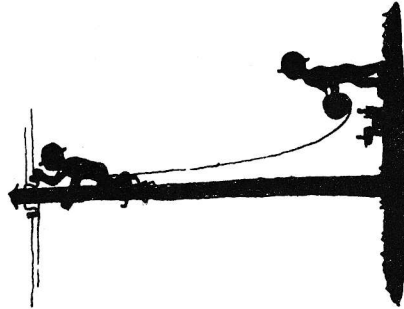
Kent Begler

Lars Gunnar Emmoth, FRAGMENT PÅ HJUL. 151s. Författarförlaget, Stockholm 1976. ISBN 911 7054 189 2

Lars-Gunnar Emmoth är 23 år och CP-skadad sedan födseln och svårt rörelsehindrad. Han slängs från olika anstalter, skolor och andra sociala institutioner. Hans perspektiv är utifrån rullstolens. Trångt och trist kan man tro. Men LGE har, tycks det mej, accepterat sin sjukdom och försöker göra så gott det går. Ibland ännu mer. Boken är skriven i en uppsluppen självironisk stil där både hat och glädje spontant blottas. Att välfärden sannernligen bara är till för friska medborgare visste vi kanske förut.

Fack och debattböcker gör mig annars lite nedstämd. Men Lars-Gunnar Emmoth tycks haft så jävla roligt när han skrev det här att också jag blev glad. Tack!

Arne Alking

Historia, folkliv

Ovar Nilsson, STACKARS ARMA MÄNNISKOR. 212s. Tidens förlag, Kristianstad 1976. ISBN 91-550-1976-5.

Pris: ca 55:-

För några år sedan satte sig Krukmakaren Ovar Nilsson ner och började skriva ner minnen från bruksorten Höganäs på 1920-,

30- och 40-talen för att hans efterföljande inte skulle glömma hur Sverige en gång sett ut. Detta dlgra material har nu sammanställts och delar har utkommit på Tiden. De korta berättelserna har blivit en fin bild av träsokfolkets arbete, fattigdom och superi, liv och kärlek i Höganäs.

Nilsson har trots att detta är hans debut ett mycket drivet och bitvis saftigt språk, som gör boken mycket läsvärd.

Matz Davidsson

Axel Strindberg, DET STORA HAKKORSTÅGET. En krönika om Sverige under kriget. Gidlunds. Lovisa i Finland 1976. ISBN 91-7021-141-8 Pris: ca 47:-

För alla som upplevde Hitler är det en nyttig påminnelse att läsa rubr - och minnas, för alla som inte var med, är det helt enkelt en tvingande nödvändighet att konfronteras med det dåtida 'neutrala' Sverige.

Den här boken borde inlemmas och ges hög prioritet i folkskolornas historieundervisning. Det är hög tid. Mönstret går nämligen igen. Och även om det än så länge endast är diffusa skuggor från stövlar, batonger och bajonetter som flackar, så vet vi att någonstans finns de krafter som orsakar skymningen. De krafter-

na har i höst kommit oss ett stort steg närmare. Inte bara i Tyskland. Rubr är en mycket viktig bok, som dessutom skrivits på ett mäs-terligt - och lättfattligt - språk. Och inte utan humor. Köp och läs den! Också du, Orning!

Birger Andersson

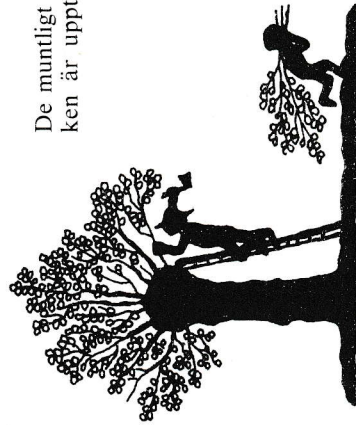
Johan Lindahl, EN FISKARPOJKES UTÖ. 90s. Nordiska Muséet, Stockholm 1976. ISBN 91-7108-100-3

Johan Lindahl var fiskare. Han föddes 1874 på Utö och dog 1957 i Nynäs. Strax före sin död skrev han dessa minnesanteckningar från Utö förr i världen, som ett sorts testamentet till sina barn. Det är en fin och ömsint beskrivning. Ur fiskarpojken synvinkel, ständigt med närhet till jorden och havet och årets växlingar, skildras fisket och gruvarbetet, ösamhällets inre och yttre relationer, som-margästerna etc. Det lite valhänt behandlade språket ger bara framställningen friskhet och vittnar om äkthet. Boken är ett dokument om ett stycke uttraderat Sverige och ett exempel på vad verklig hembygds-kärlek kan resultera i. "Du härliga och friska skärgårdsö", börjar Lindahl. "Jag minns dig som något stort och kraftigt och vackert."

Tomas Löfström

Simoni Malaya/Lennart Grenholm (red.) NÄR LEJONET KOM TILL KORTA. Tanzaniska folksagor. 105s. Forum, Uddevalla 1976.

De muntligt traderade sagorna i den här boken är upptecknade av Simoni Malaya och

översatta och redigerade av Lennart Grenholm. Båda knutna till vuxenutbildningen i Tanzania. Vissa av folksagorna är skrivna i fabelform och alla är sedelärande. Men de kan också ge läsaren konkreta förhållningsregler. Ofta återkommer för oss välkända sagoteman – den klipske bondpojken som får prinsessan och halva kungariket, sköldpad-dan som vinner kapplöpningen, etc. Trots likheterna är det ändå olikheterna som fascinerar. Sagorna ger, med sina ofta mycket drastiska exempel, inblick i både Tanzanisk tradition och samhällssyn. Förutom den informativa inledningen innehåller boken också insiktsfulla kommentarer till varje berättelse.

Agneta Svensson

John Hedberg: DAGBOK FRÅN MEXICO. Med underfötel "Ur en undersökning om indianernas och de vitas yttre och inre verkligheter". 261s. Författarförlaget, Uddevalla 1976. Illustrationer av författaren. Pris: ca 45:- ISBN 91 7054 185 X

Huicholindianerna lever i Sierra Madres otillgängliga bergsområden. De tvingades dit under trycket av de spanska erövrarna. Detta blev de pacifistiska indianernas räddning. Ända in i våra dagar har man bevarat sin självständighet. Man har sitt eget landområde och lever under egna oskrivna lagar. Industrisamhället har inte ansett en slutlig erövring av området värt besväret. Men så upptäcks mineraler i bergen. Åter drivs indianerna bort. Nu från den egna kulturen, där man levat efter naturens egen rytm, till en kulturform där människintill omänsklighet i en alltmer tekniskt komplicerad och dominerad tillvaro.

Boken ger också en bra och uttömmande bild av indianernas sociala och ekonomiska villkor, men är också en uppgörelse med vår egen kultur, som författaren anser dödsdömd. I de resoneringar avsnitten blir Hedberg gärna lite pratig. Dagboksformen förklarar och förlätor delvis detta. Och vare sig man delar författarens pessimism eller ej är boken som helhet en stor kunskaps- och läsupplevelse.

Bengt Dagrin

Varia

John Gittings, KINESER OM KINA – kinesisk historia i text och bild. Tema nova. 242s. Rabén & Sjögren, Stockholm 1975.

Översättning: Christina Hultcrantz

Idén med boken är bra: att låta kinesiska texter beskriva Kina. Man önskar boken spridning för utdragen ur klassikerna och nutida kinesiska tidskrifter och böcker. Bokens omfång medger dock bara förimbara stråk ur Kinas historia av långvarig kamp för frigörelse. Texturvalet från kulturrevolutionen blir för udda; Aftonbladets annalärer har använt boken för det unkna påståendet att kulturrevolutionen egentligen var en uppgörelse mellan olika byråkratgrupper. Från kejsartiden saknas legalisternas kamp mot konfucianerna, kejsar Chin Shih Huangs progressiva roll i historien och kritiken av romanen 'Vat-tenbrynet' – Gittings sammanställde texterna 1973.

Några av Gittings mer undanskymda påståenden i den sammanbindande texten är djupt felaktiga, som att Tibet "ockuperades" 1950. Alley/Millers 'Västerlandets imperialism i Kina under 400 år' borde nog ges ut också på engelska. Litteraturlistan är innehållsrik.

Erik Göthe

DE TRE MARIORNAS BOK. Nya portugisiska brev av Maria Isabel Barreno, Maria Teresa Horta, Maria Velho da Costa. Övers. Kristina Fernandes. Forum, Stockholm 1976. Pris: 45:- ISBN 91-37-05973-4

Tre självständiga författare beslöt sig 1971 för att tillsammans skriva om kvinnans instängdhet i ett patriarkaliskt samhälle – Portugal. Resultatet blev De tre Mariornas bok, som inte är en "kvinnokampsbok" i vanlig mening. Den skildrar visserligen kvinnors liv, instängdhet, passion och olycka, men på ett mycket litterärt och poetiskt sätt med dikter och fiktiva brev omväxlande. Den rör sig i 1600-talets Portugal, såväl som i 1800-talets

Inger Strömsten

Rune Waldekranz, SÅ FÖDDES FILMEN. 501s. PAN/Norstedts. ISBN 911-1-753211-1

Med denna bok har populärfilmens rötter i 1800-talets populärteater grävs upp. Det vill säga dess uttrycksmedel och motivval, som genom de tekniska uppfinningarna i seklets slutskede möjliggjorde spektakulärteaterns industrialisering och utveckling till ett massmedium.

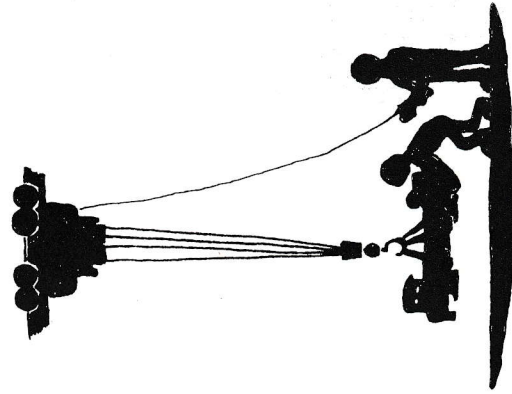
Boken behandlar fotografiets, ljusbildens, dramatets och melodramteaterns utveckling till syntesen – film, och cit: "som vinstgivande spekulationsobjekt överträffar det nya massmediet på kort sikt de djärvaste förväntningar".

Denna bok är för den filmtresserade som att gräva i en gammal klädkista från mormors dagar. Man känner igen mycket från de gamla fotoalbumen, snörliven avslöjas och det onämnbara blir nämnt.

Materialet till "Så föddes filmen" är mycket omfattande och till största delen bestående av vetenskapligt utförda undersökningar inom teaterns och filmens historia.

För oss dåligt orienterade i de ekonomiskt/sociala sammanhang där filmens första frön hamnade kanske vi kan hoppas på att dessa blir ämnat för författarens nästa bok.

Håkan Ehn

Jean-Paul Sartre, SARTRE OM SARTRE,
Översättning: Lars Nygren. 180s. PAN/Nors-
tedt, Stockholm 1976. ISBN 91-1-751261-1
Pris: 36:-

I dessa båda volymer finns samlade dels ett antal samtal med Sartre om politik, estetik, filosofi mm dels ett antal politiska och litterära arbeten, från en entusiastisk anmälan av Nizans "Konspirationen" över studier i ockupationens Frankrike och den jugoslaviska socialismen fram till ett kärleksfullt porträtt av den döde Nizan inför nytugivningen av hans verk. Sammantagna bildar volymerna en god spegel av det politiska skeendet under den period de omspänner: ockupationen, Vietnam-kriget, majrevolten, imperialismen.

I intervjuboken ägnas dessutom stort utrymme åt de filosofiska-ideologiska grundvalarna för Sartres författarskap – för en filosofiskt oinitierad kan vissa delar kanske vara svårlästa. Sartre beskriver sin filosofi i den gåtfulla, förbryllande begreppsapparaten som fått de analytiska filosoferna att morra av irritation. Men även om han ofta är väldigt dunkel förnimmer man genom hela texten hans livliga lidelsefulla stämma, besatt av uppgiften att nå klarhet om förhållandet mellan sig själv och den värld han är nedsänkt i, och att förändra den. I Tystnadens republik ingår utöver en recension av Främlingen en senare uppgörelse med Camus som fullbordade deras intellektuella skismässa 1957. Sartre är hela tiden på offensiven och visar övertygande hur otillräcklig Camus' "absurda filosofi" blev under 50-talet med dess kolonialism och kalla krig.

Man finner inte alltid hans resonemang användningsfria, speciellt i hans filosofi finns en

dos svåråtkomligt attraktivt djupsinne som åtminstone jag ibland finner tvivelaktigt.

Han är i alla händelser läsvärd, och betydligt mer än så; som författare och filosof är han en läromästare, genom sitt engagemang och sitt kritiska intellekt ett av vår epoks stora vittnen, och en vägvisare.

Kent Begler

Gunnar Gunnarsson, MARXISMENS ESTETIK. Realism, klassamhälle och falskt medvetande. 210s. Tidens förlag, Kristianstad 1976. Ingår i serien Tidens samhällsstudier. Pris: 34:- ISBN 91-550-2051-8

Gunnar Gunnarsson har länge – sedan 1940-talets början – och intensivt deltagit i den teoretiska debatten kring utformningen av en marxistisk estetik. I föreliggande lärda arbete vill förf. bevisa, att Marx' och Engels' uttalanden i estetiska frågor väl låter sig förknäslas med deras teori om ekonomi och samhällsvetenskap.Utförligast behandlas frågan om realismens förhållande till ideologin med avseende på bl.a. Balzac. Gunnarssons utgångspunkter är Lukacs' begrepp och värderingar, vilka skänker åt studien en förankring i levande marxistisk-estetisk tradition. Gunnarssons arbete är dock inte lättillgängligt och de språkliga konstruktionerna tillhör inte de lättaste. Boken rekommenderas dem, som vill få en överblick över 100 års realism och 75 års debatt kring den.

Håkan Artius

